

POD HNĚVÍNEM

Historií a přírodou Mostecka

Časopis Oblastního muzea a galerie v Mostě

Ročník 2020, Číslo 4

150 let železnice na Mostecku a Chomutovsku

OBSAH	2
Slovo úvodem	3
HISTORIE	
Křižíkova elektrická lokomotiva na dole Julius V	4
150 let železnice na Mostecku a Chomutovsku	6
Povstání trhanů na stavbě trati Most – Chomutov 22.–24. června 1869	8
Osobnosti muzejních dějin – Willibald Göpfert	9
Hrabě Jeroným František Tadeáš Michael Maria z Klebelsbergu na Thumburgu	10
Vzpomínka na Josefa Honyse	13
Muzeum volá SOS	16
Nedobytný trezor	17
Nápisové památky Mostecka I.	21

Z MUZEA	
Digitalizace mosteckého graduálu	22
Krušnohorští skřítki a démoni v muzejní knihovně	23
Alena Kvapilová – muzejnice celým srdcem	24
Má vzpomínka na Katku	31
Panoráma starého Mostecka	32
Exponát měsíce, aneb co může stát	35
Exponáty měsíce v roce 2019	36
Festival ptactva 2019	39
Nová stálá expozice Ulrika von Levetzow	40
Muzejní noc, aneb na chvíli badatelem	41
Mezinárodní den archeologie	41
Paleontologické rekonstrukce v Oblastním muzeu a galerii v Mostě	42

ZE SBÍREK	
Zkamenělý strom z Rokle	45
Zkamenělé dřevo z období permokarbonu	46
Vroubenka americká	46

PŘÍRODA	
Brouci u mravenců	47
Nečekaný nález	52
Vzácná skákavka Neon levis	54
Památné stromy Mostecka a Litvínovska	55
Za obojživelníky a plazy poleradské pískovny	57

Foto na přední straně:
Důl „Mistr Jan Hus“ v Kopistech na počátku 80. let 20. století. Reprofoto Pavel Krásenský.

Foto na zadní straně:
Drobný slepý kyjorožec *Claviger testaceus* je na mravencích zcela závislý a nikdy neopouští hnízdo. Vyskytuje se u mravenců rodu *Lasius*, v tomto případě druhu *Lasius niger*, který si svá hnízda buduje pod kameny. Foto Pavel Krásenský.

Vážení čtenáři,

Dostává se vám tedy do ruky již čtvrté číslo našeho populárně – naučného muzejníhočasopisu Pod Hněvínem, který si, dle odezvy a reakcí našich návštěvníků, již získal své pravidelné čtenáře a těší se stále větší oblibě. Dostalo se mi té cti a zároveň zodpovědnosti napsat pro toto číslo úvodní slovo a toho bych chtěla využít a udělat něco, co se zatím nestalo, ale mělo by to tak být, a to poděkovat. Poděkovat za nápad a pak elán a sílu vůbec zrealizovat návrat k vydávání tohoto muzejního periodika. To patří zejména vedoucímu redakční rady – panu Pavlu Krásenskému, bez něhož by tento počín vůbec nevznikl, a který se doslova probojovává přípravami a realizací každého čísla. Další poděkování směřuje k vedení muzea, které realizaci tohoto a mnoha jiných nápadů umožnilo a samozřejmě všem přispívatelům. Stejně tak ale na druhé straně díky patří i vám čtenářům, ať už skalním, kteří jsou zde již od prvního čísla a prožívají s námi ty první krůčky i drobná škobrtnutí a pády, a naopak nám drží palce, tak i těm, kterým se časopis dostává do ruky poprvé. Nezřídka jsou to právě ti, kteří navštěvují jako stálíci naše akce, přednášky, vernisáže bez ohledu na nepřízeň počasí, nemoci a ostatní úskalí. A stejně tak si vážíme i čtenářů nových, kteří drží náš časopis poprvé a najdou si v něm to své a třeba je to bude inspirovat i k návštěvě našeho muzea. Dnešní doba je plná spěchu, úkolů a honby za splněním meta všeho, co se dá hlavně přesně změřit a rychle odkliknout, kdy se zapomíná na občasně zastavení, milý úsměv, pozdravení a právě to poděkování, které by k běžnému životu mělo patřit. Budeme se tedy snažit, abyste právě takovou trochu klidu, vydechnutí a zároveň poučení našli jak v našem časopisu, tak i muzeu.

S tím souvisí až trochu nostalgické téma, které nás bude provázet rokem 2020, neboť letošní rok je zasvěcený železnici. Po výročních letech Mistra Jana Husa, Karla IV. a Marie Terezie se dostalo ke slovu zcela jiné a prozaičtější téma. Avšak jak je vidět dle zájmu veřejnosti, je to téma velmi atraktivní napříč všemi věkovými skupinami a bez ohledu na vzdělání, stav i vyznání a „mašinkářů“ je v našem okolí nesmírná spousta. Je to možná i symbolické, neboť dvě nuly v letopočtu evokují kola nejen v dětské fantazii. Naše muzeum se zapojilo do projektu „150 let železnice na Mostecku a Chomutovsku“ a v průběhu celého roku bude probíhat řada akcí, setkání i přednášek k tomuto tématu včetně tematicky laděné muzejní noci. Zároveň jsme velmi rádi, že zajímavým článkem k danému tématu přispěl i bývalý ředitel muzea z let 1954–1961 Dr. Losos, se kterým jsme v posledních letech navázali intenzivní kontakty, čehož si opravdu vážíme. Tak si můžeme společně přát, aby ten náš muzejní vláček pokračoval svým stabilním tempem po trati, měl pokud možno rovné koleje a stále dostatek uhlí a hlavně co nejvíce spokojených cestujících, kteří v tom jedou s námi.

Diana Kvapilová

Vydává Oblastní muzeum a galerie v Mostě, příspěvková organizace.

Redakce:
Pavel Krásenský (výkonný redaktor), Vít Joza, Diana Kvapilová.

E-mail:
krasensky.p@omgm.cz.

Toto číslo vyšlo 10. 4. 2020 v nákladu 300 ks.

Za obsahovou správnost a původnost článků ručí autoři. Jedná se o nerecenzovaný časopis, který neprochází jazykovou úpravou.

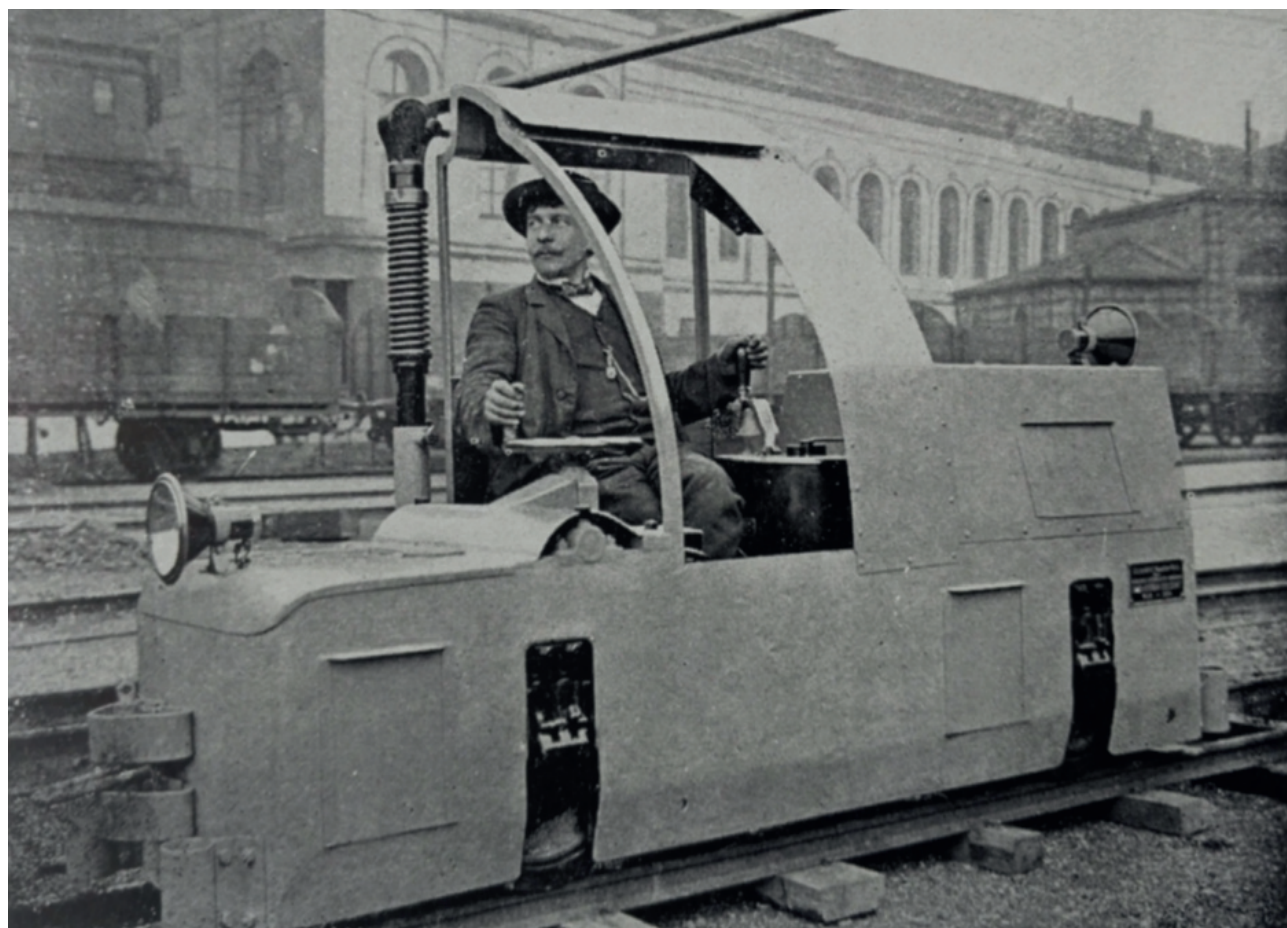
Grafická úprava - Martin Šíl.
Tisk - Tiskárna K&B, s.r.o., Most.

ISSN: 2570-9380
ISBN: 978-80-85115-41-3

Ludvík Losos

Křižíkova elektrická lokomotiva na dole Julius V

V roce 1904 se vedení státního dolu Julius V rozhodlo řešit problém s ukládáním třídírenského odpadu, tedy tzv. neprodejného uhlí a proplásku (letny). Nabízela se k tomu velká propadlina, vzdálená asi 1 km od dolu, vzniklá zřícením stropu vyrubané komory. Tyto propadliny (v místním žargonu „pinky“) byly zdrojem stížností obcí, na jejichž pozemcích ležely, a báňský úřad nařizoval šachtám jejich zavážení. Vedení dolu předložilo proto v srpnu 1904 projekt vozíkové („huntové“) drážky, se kterou by se propadlina zavázela.

Obrázek lokomotivy z Křižíkova katalogu (po roce 1911). Reprofoto Michal Soukup z archivu Národního technického muzea.

S elektrizací důlního provozu ovšem nebylo zdaleka první. Prvenství je nutno přičíst dolu Kübeck na Kladně, kde byl schválen provoz elektrických lokomotiv v dole již v roce 1896. Na Mostecku to byly Spojené závody Britannia a.s. v Ervěnicích, s doly Robert I a Robert II, které si pořídily v roce 1900 pět elektrických lokomotiv a 3 další již v roce 1903 od vídeňské pobočky firmy AEG. Vedení dolu si tak mohlo v blízkém sousedství ověřit přednosti elektrického provozu, který se nabízel už proto, že důl vlastní novou elektrickou centrálu. Protože šlo o státní důl, vypracovalo projekt oddělení pro stavbu a udržování dráhy příslušné pro dráhu Podmokly–Chomutov pražského ředitelství rakouských státních drah.

Autorem projektu byl zřejmě přednosta oddělení Franz Hermann.

Z technické zprávy, kterou schvalovalo ředitelství státních drah v Praze, se dovídáme, že drážka o rozchodu 600 mm začínala dvojitou kousou kolejí u šachetní budovy a vedla podél levé strany třídírny a nákladíště po tělese vlečky státní dráhy a v km 0,67 odbočovala na okresní silnici, v km 1,1 se pak ohýbala doleva a končila v km 1,26 u propadliny. Proponovaný poloměr oblouků byl 60 m a maximální stoupání 5 promile. Výška trolejového vedení byla předepsána 4,5 m, při křížení veřejných cest 5,5 m. Technická zpráva uvažovala o elektrické lokomotivě

se dvěma motory, každém o výkonu 8,5 HP, schopné utáhnout 8 až 10 vozíků rychlostí 2 až 2,5 m za vteřinu. Odběr stejnosměrného proudu o napětí 220 V z troleje, tvořené profilovaným drátem o průřezu 53 mm, se měl dít obloukovým kontaktním sběračem, přeložitelným samočinně na obě strany směru jízdy. Trolej měla být zavěšena na jednostranných výložnicích podél vlečky státní dráhy, po opuštění jejího tělesa pak dřevěnými branami. Napájení troleje bylo předpokládáno odběrem proudu z rotačního usměrňovače, který byl napájen transformovaným střídavým napětím 500 V v elektrické centrále dolu. Tam byla také umístěna rozvodná deska s vypínači a měřidly.

Po předložení projektu následovala dne 29. října 1904 tzv. politická pochůzka navržené trasy, která musela vyřešit především zájmy majitelů pozemků, po kterých měla drážka vést, byly to obce Souš a Třebušice a také dalších dotčených interesentů, kterými byli C. a k. Horní ředitelství v Mostě a ředitelství C. a k. Státních drah v Praze, C. a k. ředitelství pošt a telegrafů a samozřejmě C. a k. místodržitelství v Praze. Ze zápisu z tohoto jednání vyplývá, že dotčené obce uplatnily připomínky k šířce dráhy a cestních přejezdů, horní ředitelství pak k šířce ochranného pilíře a poštovní ředitelství podmínky nerušeného provozu telefonů a telegrafu. Současně se všichni zúčastnění vyjádřili souhlasně k navrhovanému technickému vybavení drážky, nicméně se zde v zápisu na str. 8 připouští, že ve výhledu může být užita i lokomotiva slabší (a tedy i lehčí) a jen s jedním motorem.

O nabídkovém řízení se nezachovaly žádné zprávy, zřejmě se jej zúčastnily firmy Siemens a Křižík. Z protokolu o technickopolicijní (bezpečnostní) zkoušce, provedené dne 26. července 1905 však vyplývá, že nabídkové řízení vyhrála firma Křižík nejen pro lokomotivu, ale i pro celé elektrické zařízení drážky. K tomu je třeba dodat, že ačkoli se Křižík v této době snažil uplatnit v soutěžích na elektrické dráhy a sám jich několik projektoval, nakonec uspěl jen s dráhou z Tábora do Bechyně v roce 1903. O rok později pak dodal také zařízení úzkokolejné elektrické dráhy pro sklad dřeva Porákovy papírny v Loučovicích. Elektrické úzkorozchodné lokomotivy postavil jen tři - jednu pro papírnu v Loučovicích, další pro Julius V a třetí (se dvěma motory) pro Štátní báňské ředitelství v Rožnavě. V průmyslu však postupovala elektrizace rychleji a od počátku století se řada zahraničních firem zúčastňovala nabídkových řízení a projektů také na malé elektrické lokomotivy do průmyslových provozů. Konkurence tedy byla tvrdá a z rozdílných údajů projektu a ze zápisu TBZ se můžeme domnívat, že Křižík uspěl proto, že nabídl jednak nižší cenu (lokomotiva měla jen 1 motor), jednak lepší technické řešení. To spočívalo v tom, že lokomotiva neměla pu-

Část stavebního výkresu trati (polohopisný, niveletový a profilový). Reprofoto Pavel Krásenský.

vodně navrhovaný třmenový sběrač, který musel sledovat vedení troleje nad středem kolejí, ale sběrač Dickinsonovy soustavy, tj. výkyvné tyče s radiálně otáčivou kladkou. To mělo výhodu, že trolejový drát nemusel být umístěn nad středem kolejové dráhy, ale i stranou, což bylo u trati, určené k zavážení propadliny, a tedy posunované podle navážené zeminy podstatnou výhodou. Křižíkova lokomotiva o délce 2980 mm, šířce 1080 mm byla dvounápravová, s jedním motorem na napětí 225 V o výkonu 8,2 ks, s rozvorem náprav 850 mm, průměru kol 500 mm, a celkové hmotnosti 1688 kg. K ovládání lokomotivy sloužil kontroler ošesti jízdních a šesti brzdových stupnic a kromě elektrické brzdy také čtyřšpalíková ruční brzda. Jak z protokolu o provedené

zkoušce vyplývá, byla na trati o délce 1,3 km při jízdě oběma směry zatížena osmi plně naloženými vozíky o vlastní hmotnosti 400 kg a nákladu 1000 kg, tedy o celkové hmotnosti vlaku 11,2 tuny, což bylo shledáno zcela dostačující.

Na obrázku lokomotivy z Křižíkova katalogu vidíme na svou dobu velmi neobvyklý design a také uspořádání Dickinsonova kladkového sběrače. Mechanickou část lokomotivy provedla Strojírna státní dráhy ve Vídni podle Křižíkova návrhu, elektrickou výzbroj pak dodal Křižíkův závod. O kvalitě dodávky svědčí to, že lokomotiva byla v provozu ještě po roce 1945. Jediný, bohužel málo kvalitní provozní snímek z roku 1944 ukazuje, že lokomotiva dostala jiné zakrytí řidičského stanoviště.

Provozní snímek z dolu Julius V zachycující elektrickou lokomotivu., 4.8.1944, archiv SHD, reprofoto Pavel Krásenský.

Jan Setvák 150 let železnice na Mostecku a Chomutovsku

V tomto roce si připomínáme 150. výročí železnice na Mostecku a Chomutovsku. Oblastní muzeum a galerie v Mostě, Oblastní muzeum v Chomutově a Národní technické muzeum se za podpory desítek dalších subjektů rozhodly důstojným způsobem připomenout toto významné jubileum. V průběhu celého roku se budou konat akce s tímto výročím spojené (přednášky, besedy, výlety, komentované prohlídky), které vyvrcholí o víkendu 3. a 4. října, kdy se budou konat oslavy na trati Most – Chomutov s jízdami historických vlaků a bohatým doprovodným programem v obou stanicích a v depo- zitáři železničního muzea Národního technického muzea v Chomutově. Samozřejmě budou výstavy ve všech muzeích a pamětní publikace.

Nejstarší a nejvýznamnější železniční společností, která roku 1870 přivedla své koleje do města pod Hněvínem, byla společnost „uhelné“ Ústecko-teplické dráhy. Tato soukromá společnost vznikla v roce 1856 a již za dva roky otevřela první úsek své páteřní železniční tratě z Ústí nad Labem do Teplic (odtud název společnosti). U jejího zrodu stáli tehdejší podnikatelé, těžaři a šlechta, kteří měli zájem na zpřístupnění bohatých uhelných ložisek mezi Ústím a Teplícemi, a také na zlepšení dopravy do

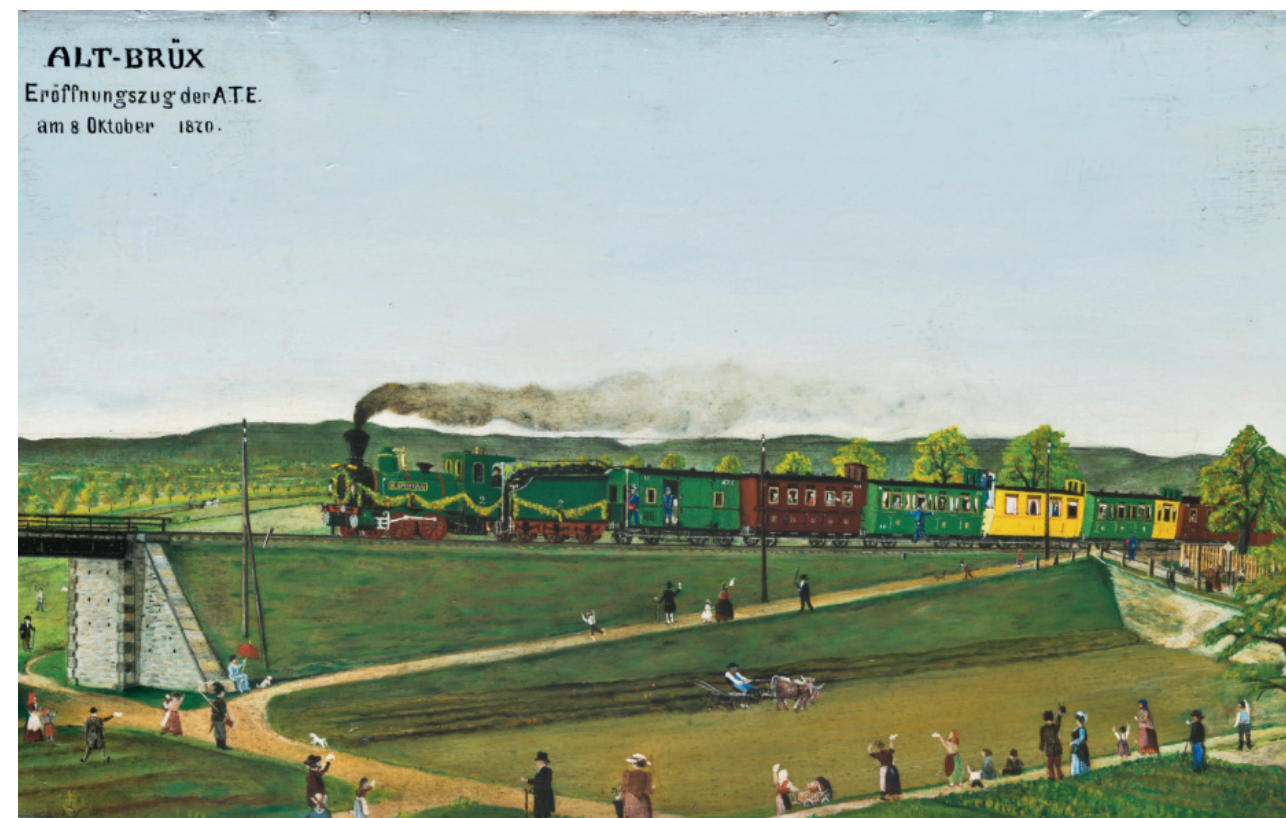
tehdy evropsky významného lázeňského a obchodního města Teplic. Ústecko-teplická dráha chtěla původně podnikat i jako těžařská firma, avšak krátce po jejím vzniku došlo k přehodnocení priorit a báňské podnikání přenechala jiným subjektům. I tak byl počáteční rozvoj nákladní přepravy o něco pomalejší, než si společnost myslela. I když se okolo roku 1860 začalo uhlí etablovat jako moderní zdroj energie, ještě chvíli trvalo, než se poptávka, těžba a odbyt hnědého uhlí dostaly na vyšší úroveň.

Ten pravý hospodářský zázrak měl teprve přijít.

Již v 60. letech 19. století se plánuje další rozšíření směrem na západ. K tomu dochází po Prusko-rakouské válce (1866) a stabilizaci hospodářských poměrů. Roku 1867 tak byl otevřen úsek z Teplic do Duchcova. Stavební práce na pokračování Ústecko-teplické dráhy z Duchcova přes Most do Chomutova pak začaly v lednu 1869 a již na podzim příštího roku byla nová trať dokončena. Slavnostní otevření nového úseku

Bývalé hlavní mostecké nádraží společnosti Ústecko-teplické dráhy. Reprofoto ze sbírky OMGM Pavel Krásenský.

Obraz ze sbírky OMGM od naivního mosteckého malíře Heinricha Loose, který retrospektivně zachytil první vlak na trati Most – Chomutov, dne 8. října 1870. Reporofoto Pavel Krásenský.

se konalo 8. října 1870 a cestujícím, podnikatelům a živnostníkům začaly sloužit tyto nové stanice: Břeštiny-Bílina, Mariánské Radčice-Horní Litvínov, Most, Holešice-Ervěnice, Vrškaň, Otvice-Jirkov a Chomutov. Zpočátku zde jezdily pouhé tři páry osobních vlaků a o něco větší počet vlaků nákladních. Krátce po zprovoznění páteřní trati byly stavěny i první vlečky k dolům, průmyslovým, zemědělským a potravinářským podnikům.

Po dobudování dalších tratí v regionu (Buštěhradská dráha, Pražsko-duchcovská dráha a Plzeňsko-březenská dráha a tím propojením do jiných regionů, se začal rok od roku zvedat počet přepravených tun, cestujících i pošty. Díky kapacitní a levné železniční dopravě se začala zvyšovat i těžba v celém severočeském hnědouhelném revíru. Desítky a desítky kilometrů nových vleček k uhelným dolům a továrnám protnul celý kraj od Ústí po Chomutov. Hnědouhelné doly se díky tomu začaly výrazně modernizovat a rozšiřovat. Významná část severočeské těžby se v Ústí nad La-

bem překládala z železničních vagonů do labských lodí, které hnědé uhlí dopravovaly do nitra Německa. Pro ilustraci, na kilometr trati připadalo v roce 1878 0,42 lokomotivy, jeden osobní vůz a 25,2 vozů nákladních, z nich bylo ovšem 91 % tzv. uhláků. Podle statistiky z roku 1884 přepravila dráha 972 tisíc cestujících a 4,2 miliónů tun nákladu, z toho bylo 3,8 miliónu tun uhlí. Téměř jedna třetina tohoto uhlí pak pokračovala labskou cestou do německých zemí. Počty přepravených osob, ale hlavně nákladů i nadále stoupaly. Musely se kupovat nové a výkonnější lokomotivy a modernější osobní i nákladní vozy. Rozšiřoval se počet a délka stanic, zlepšovala se zabezpečovací, dorozumívací a další technická zařízení. Do konce 19. století musela být celá hlavní trať z Ústí až do Chomutova dvokolejná. Byla to jedna z nejvytíženějších železničních tratí v celém Rakousku-Uhersku. Díky hustému provozu a poměrně vysoké efektivitě přepravy rostly i zisky společnosti, která svým akcionářům odváděla tučné dividendy. To platilo do první světové války.

Díky špatné ekonomické situaci společnosti po válce a tlaku nového československého státu na zapojení sítě Ústecko-teplické dráhy do systému státních drah (ČSD) byla společnost roku 1923 zestátněna. V té době měřily veškeré její koleje 731 kilometrů, měla k dispozici 142 lokomotiv, 217 osobních vozů, 7687 uhelných vozů, 886 ostatních nákladních vozů a 59 služebních a poštovních vozů. Na dráze pracovalo téměř 7 tisíc zaměstnanců.

Pro úplnost je nutné dodat, že kromě páteřní tratě Ústí – Chomutov provozovala společnost ještě tyto tratě: Duchcov – Světec (1871), Ústí nad Labem – Úpořiny – Bílina (1874), a Teplice – Úpořiny – Lovosice – Litoměřice – Česká Lípa – Liberec (1897 – 1900). Ústecko-teplickou dráhu lze právem považovat za jednu z nejvýznamnějších železničních tratí v celém Rakousku-Uhersku. Jako první začala zdejší region velmi výrazně ovlivňovat po všech stránkách hospodářské, sociální, politické i národnostní.

Jiří Šlajsa

Povstání trhanů na stavbě trati Most – Chomutov 22. – 24. června 1869

Budování železnic na území Českých zemí, ale i celé rakouské monarchie se pojí s fenoménem železničních dělníků zvaných trhané či barabové. Tito dělníci rekrutováni z nejchudších obyvatel celé rakouské monarchie od 40. do 80. let 19. století putovali od jedné stavby železnice ke druhé po celé habsburské monarchii, často ve společnosti svých žen a dětí. V jejich řadách bylo možné najít jak kvalifikované lamače tunelů ze severní Itálie a dnešního Slovinska, tak česky a německy hovořící dělníky, ale i obyvatele Haliče, Uher, Chorvatska, Dalmácie a Bosny. Díky jejich práci vznikaly celé kilometry železničních naspů, zářezů v krajině i mostů a tunelů. Všechno bez sebemenší mechanizace.

Za svoji práci byli, až na výjimky, špatně placeni a často i okrádáni na úkor zisku místních stavebních podnikatelů, kteří ve své režii stavěli úseky tratí pro státní i soukromé železnice. To bylo také obvyklým důvodem vzpour a stávek železničních dělníků. Ty se periodicky opakovaly již od 40. let a po nasazení vojska měly nejednou i řadu krvavých obětí. Největšími vzpourami trhanů do roku 1869 byly vzpoury dělníků okolo Prahy v letech 1844 a 1866 a úspěšná vzpoura v Moravském Krumlově v roce 1866. Strach a nenávisť vzbuzovali mnohdy železniční dělníci i u obyvatel okolních vsí a měst. Na stavbách železnic bylo zaměstnáno až 20 tisíc dělníků, což většinou bylo několikanásobně více než v okolí žijících stálých obyvatel. Trhané, kteří byli známí i svojí láskou k alkoholu, se tak leckdy dostávali i do konfliktů z místními správami a obyčejným obyvatelstvem. Dělníci sebou přinášeli vlastní jazyk i zvyky i časté násilné zločiny a drobné krádeže šatstva, hospodářských zvířat či zeleniny a ovoce z místních zahrad.

Na stavbu trati mezi Mostem a Chomutovem se začali dělníci scházet hned na počátku roku 1869. V únoru již byla trať vyměřena a započaly první práce. Už od zahájení stavby doprovázely výstavbu časté úrazy dělníků, nejednou končící i smrtí. Městské rady v Mostě a Chomutově se však rozhodly, z důvodu veřejné bezpečnosti, neposkytovat cizím dělníkům ošetření a lékařskou pomoc v městských nemocnicích. Postavily se také i proti pohřbívání obětí pracovních úrazů na městských hřbitovech. Tohoto příkladu brzy následovaly i další obce mezi Mostem a Chomutovem. Důvodem byla i jiná víra železničních dělníků, mezi kterými byli často pravoslavní Rusíni, Srbové či Rumuni, ale i bosenští muslimové. V březnu 1869 přišly první stížnosti na podmínky na stav-

bě na c. k. okresní hejtmánství v Chomutově. To následně při vyšetřování objevilo řadu nesrovnalostí ve vykazování zranění a úmrtí na stavbách po celé trati. Po nátlaku okresního hejtmána Kahlera na městskou radu se c. k. městská nemocnice v Chomutově stala nemocnicí všeobecnou a začala přijímat i železniční dělníky. Také všechna zranění a úmrtí na stavbě měla být nově úředně hlášena a zemřelí pak náležitě pohřbeni na veřejném hřbitově. Situace na stavbě se však moc nezlepšila.

Dne 22. června 1869 došlo v Chomutově při stavbě Ústecko-teplické a Buštěhradské dráhy k jednomu z největších vzburčení železničních dělníků v Českých zemích. Prvotní příčinou byla vzpoura dělníků pracujících na stavbě železničního naspu na úseku trati Chomutov – Otvice na dráze Ústecko-teplické. Důvodem vzpoury bylo nevyplacení a zadržování řádné mzdy. Tu měl vyplácet dílovedoucí místního stavebníka, který měl stavbu úseku ve vlastní režii. Obdobná situace však panovala i na ostatních úsecích mezi Mostem a Chomutovem. I zde dělníci dostávali pouze část slíbené mzdy a to často i po sjednaném termínu výplaty. Dopoledne v úterý 22. června 1868 se shromáždilo na devět tisíc nespokojených dělníků na Ústecko-teplické dráze ozbrojených holemi a pracovním nářadím před chomutovským hostincem „U zeleného stromu“ (na místě dnešního supermarketu Lidl), kde sídlilo vedení stavby, a požadovaly výplatu dlužných peněz. Vedení stavby Ústecko-teplické dráhy však okamžitě toto shromáždění nahlásilo na okresní hejtmánství jako vzpouru. Chomutovský okresní hejtmán Kahler poslal dva četníky, ať davu sdělí, že se má rozejít, ale dělníci je zahnali kameny. Následně rozzuření dělníci vtrhli do kanceláří společnosti a počali je demolovat. Obrovské množství rozzuřených cizích dělníků vedlo

i k panice mezi obyvateli Chomutova, kteří se obrátili na představitele města, aby zjednali pořádek. Chomutov měl v roce 1869 pouze něco přes 8000 obyvatel a počet dělníků pracujících na obou tratích přesahoval počet 18000 osob. Vyděšená městská rada ve strachu, že dojde k rabování města dělníky, požádala o asistenci vojska a byla povolána chomutovská posádka tvořená 5. praporem polních myslivců. Polním myslivcům se za střelby do vzduchu a pomocí bajonetů a kolb pušek podařilo vyhnat dělníky z kanceláří v hostinci „U zeleného stromu“, ale k dělníkům z Ústecko-teplické se později přidali i dělníci z dráhy Buštěhradské. Městská rada povolala do zbraně dokonce i měšťanský ostrostřelecký sbor, aby zabezpečil přístup do města přes Mokrou čtvrt' (v místech dnešního nákupního centra Chomutovka) s příkazem zahájit i ostrou střelbu. Nově přichozí dělníci z Buštěhradské dráhy vytlačili polní myslivce opět z kanceláří v hostinci a ti byli nuceni ustoupit do Dlouhé ulice (Lange Straße, dnes Palackého) a zde se opevnit bariádou. Dělníci následně dokonale vyplnili kanceláře společnosti, ale dále zaútočit na město se neodvážili. Městská rada i velitel chomutovské posádky mezi tím požádali o pomoc vojsko v Mostě a Žatci. Teprve v osm večer dorazili do Chomutova dva prapory zeměbranceké pěchoty ze Žatce a Mostu a tři eskadrony žateckých husarů (40. zeměbranceký prapor Most, 42. zeměbranceký prapor Žatec a Husarský pluk č. 11). Ti pak společně s chomutovskými polními myslivci a městskými ostrostřelci vytlačili dělníky z města a do půlnoci zabezpečili všechny přichozí cesty do Chomutova a sklady střelného prachu na stavbách. Z toho, že dělníci použijí střelný prach, měli vojenští i civilní představitelé největší strach. Přes značné nasazení vojska se nedochovala žádná zpráva

o obětech na životech. Počet zraněných však byl značný a dosahoval několika desítek. K uklidnění situace přispěl i okresní hejtmán Kahler, který deklaroval svoji ochotu se sejít s dělníky a vyslechnout si jejich požadavky.

Druhého dne ráno ve středu 23. června se 18000 vzbouřených dělníků shromáždilo nedaleko Kamenového jezera, kam za nimi dorazil hejtmán Kahler. Místo bylo plně obklíčené vojskem v počtu 2500 mužů pěchoty a jezdeckva a vyjednávání provázelo napětí na obou stranách. Vše mohlo i z malicherné příčiny kdykoliv přerůst v krvavý střet. Teprve v podvečer došlo k dohodě, že hejtmánství prověří vyplácení mezd a dělníci se mezitím vrátí k práci. Povstání spojené se stávkou tak bylo ukončeno ve čtvrtek 24. června, kdy většina dělníků na Ústecko-teplické a Buštěhradské dráze opět nastoupila do práce. Slíbené vyšetřování vedené okresním hejtmánem následně opravdu zjistilo rozsáhlé finanční nepravosti. Přesto, že železniční společnost vyplácela na mzdy pro dělníky tři zlaté za kubický metr naspu, k dělníkům se přes místní stavební podnikatele a jejich dílovedoucí dostal jen jeden zlatý za kubický metr. Dvě třetiny peněz na mzdy tak byli

místními stavebními podnikateli rozkradeny. Hejtmán Kahler tedy nařídil nové přeměření vykonané práce a doplacení mezd dle ceníku železničních společností. Také stanovil denní minimální limit mzdy na 50 krejcarů pro dělníky pracující na skalách a 30 pro dělníky provádějící zemní práce. Chomutovská vzpoura byla poslední velkou hromadnou vzpourou železničních dělníků v Českých zemích. V průběhu 70. a 80. let 19. století došlo ještě k řadě menších vzpour, ale takto masová již žádná z nich nebyla a všechny se většinou obešly bez zraněných a asistence vojska. Přesto se další neštěstí stavbě dráhy v okolí Chomutova nevyhnulo. Při stavbě horské odbočky Buštěhradské dráhy došlo v ranních hodinách dne 6. června 1870 v provizorním stanovém táboře italských a chorvatských dělníků pod Hradištěm u Černovic k požáru, který měl řadu obětí mezi ženami a dětmi dělníků. Podle některých zpráv si požár vyžádal až tři desítky obětí. Dodnes na tuto událost upomíná skromný pomníček nedaleko trati do Křimova.

Přesto, že stavby železnic na území rakouské monarchie realizovaly desítky tisíc dělníků, o jejich stávkách a povstáních, často vede-

ných za lepší platy či proti zadržování mezd víme poměrně málo. V regionální historii jsou často opomíjeni a ani hojná literatura o dějinách dělnického a stávkového hnutí, vycházející v Československu v letech 1948 – 1989, o těchto událostech mnohdy mlčí. Důvodem je jakási neatraktivnost těchto událostí. Pro regionální vlastivědy a historické práce by to většinou znamenalo přiznání jisté viny místního obyvatelstva na existenciálních problémech trhanů. Také to, že tito dělníci nebyli místní a pocházeli ze všech koutů monarchie, bylo pro regionální badatele nezajímavé. Pro komunistickou historiografii zas nebyly vzpoury dělníků na železnici spojeny s žádnou výraznou socialistickou agitací a ani nebyly organizovány dělníckými spolky. Jejich účel byl čistě existenciální a postrádal pro tyto badatele „hlubší socialistickou myšlenku.“ Jedinou výjimkou je jen literatura zaměřená na dějiny jednotlivých železnic a pramen nejspolehlivější, archivní prameny. Snad tento drobný článek trochu napraví dluh, který regionální historie dluží těm, bez nichž by se nezrodil žádný pozdější průmysl na Mostecku a Chomutovsku.

Michal B. Soukup Osobnosti muzejních dějin - Willibald Göpfert

Historicky prvním zaměstnancem mosteckého muzea byl Willibald Göpfert, který do jeho služeb vstoupil roku 1891 (v říjnu nebo listopadu). De facto byl zaměstnancem města, avšak pověřený funkcí muzejního hlídače (Museumswart), což v praxi znamenalo, že se staral o všechny činnosti spojené s provozem - včetně prodeje vstupenek, výkladu pro návštěvníky, stavby a opravy expozic, údržby budovy apod. Musel být zkrátka univerzální.

W. Göpfert se narodil 23. července 1842 v Horním Litvínově č. 213 a vyučil se umělecké truhlářině u hornolitivínovského truhláře Lilla (otce Rudolfa Lilla). Byl také zručným řezbářem. Jako voják (sloužil 7 let) se mimo jiné zúčastnil bitvy u Hradce Králové a Chlumce roku 1866. Když nastoupil do mosteckého muzea coby téměř padesátiletý, nastěhoval se do budovy i s rodinou - žili v místnostech, kde později (za Kurta Oberdorffera) bývala muzejní kancelář.

Willibald byl velmi šikovným preparátorem a konzervátorem a v muzeu postupně vybudoval dobře vybavenou dílnu. Angažoval se ze-

jména ve staré expozici přírody, pro kterou vytvořil většinu preparátů. Ty byly bohužel, až na výjimky, zničeny při stěhování muzea v roce 1978. Pro expoziční účely však ošetřoval i prehistorické dřevěné čluny, nalezene při kopání v prostoru bývalého Komořanského jezera a řadu dalších předmětů z archeologické sbírky.

Muzeu sloužil celkem 29 let, poté se odstěhoval do Křižatek (Kreuzweg) ke svému synovi Oswaldovi. Tam také v sobotu 19. ledna 1935 zemřel. Nekrolog pro noviny zpracoval tehdy Kurt Oberdorffer.

Snímek vznikl nejspíše v roce 1932 při příležitosti Göpfertova

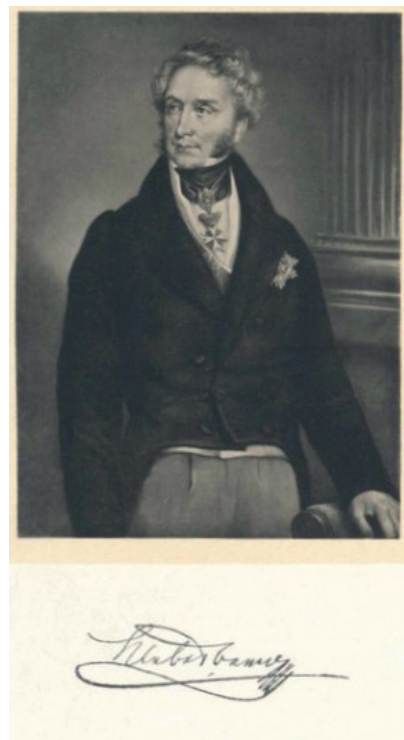
Willibald Göpfert.

vých devadesátin, kdy se z Mostu do Křižatek vydala čtveřice gratulantů. Poštovní inspektor Josef Wartha, fotograf Alfred Hoffmann, vrchní sekretář Alois Anton a důlní úředník

Jiří Šlajsa Hrabě Jeroným František Tadeáš Michael Maria z Klebelsbergu na Thumburgu

Dne 13. listopadu 2019 uplynulo 120 let od úmrtí Ulriky von Levetzow, poslední múzy nesmrtelného básníka, prozaika a dramatika Johana Wolfganga von Goethe. Ulrika však nebyla jen „mladičkou múzou stárnoucího poety“ jak ji vnímá skoro celý literární svět, ale i ženou z hlubokým sociálním citěním. Ulrika von Levetzow rozvíjela a dotovala třebívlický chudinský ústav, společně ze sestrou Berthou založila praktickou dívčí školu, kde učila místní neprovdané dívky příst a ručním pracím, byla dlouholetou podporovatelkou pražského azylového útočiště pro bezdomovce. Byla čestnou dámou pruského řádu Svatého hrobu při klášteře Stift zum Heiligengrabe v Braniborsku. Tento čestný pruský dámský řád byl udělován evangelickým šlechticům, které se výrazně zasloužily o charitativní a sociální činnost. Kde se však u Ulriky vzalo její výrazné sociální citění? Odpověď je velice jednoduchá, největším Ulričiným vzorem byl v této činnosti její druhý nevlastní otec, český šlechtic, politik, ekonom, přírodovědec a sběratel František Josef z Klebelsbergu na Thumburgu. Dnes skoro zapomenutá osobnost českých kulturních dějin první poloviny 19. století. Muž, jenž by mohl být považován za zakladatele dnešního Národního muzea a Pražské konzervatoře.

František Josef z Klebelsbergu na Thumburgu se narodil 24. června 1774 jako druhý syn českého šlechtice Vojtěcha Václava z Klebelsbergu na Thumburgu a jeho druhé ženy An-

František z Klebelsbergu jako prezident vídeňské dvorské kanceláře, jak byla označována funkce ministra financí.

Fritz Hauschild. Všichni byli nějakým způsobem propojeni s činností muzea či muzejního spolku a samozřejmě městské rady v Mostě.

Willibald Göpfert s gratulanty.

Josef se tak nečekaně stává dědicem Klebelsbergského panství. Jako budoucí hlava rodu měl František Josef následně jiné povinnosti, první z nich bylo navázat na tradici dvorské služby a druhou, jako nová hlava rodové větve, zajistit pokračování rodové linie. To zřejmě stálo u jeho konce jako profesního rytíře řádu sv. Jana, jehož součástí byl i slib čistoty. V řádu zůstal, ale již jen jako rytíř po právu, tedy nevázan na plnou řeholní službu. V této době získává i dvorský titul komořího a později se stává i guberniálním radou. Má hluboké sociální citění, v čemž mu pomáhal právě i jeho titul rytíře řádu sv. Jana. Zabývá se pomocí chudým a nemajetným. František Josef byl počátkem 19. století kromě dvorských funkcí i ředitelem dobrovolného Ústavu pro pomoc potřebným v Praze, který distribuoval nemajetným potraviny a v zimě dřevo na otop. Následně pomáhá zakládat a finančně podporuje první pražský ústav pro bezdomovce.

František Josef z Klebelsbergu se aktivně věnoval i hudbě a byl znamenitým klavíristou. Láska k hudbě stála i za jeho iniciativou, která vyústila 25. dubna 1808 v Provolání pražské hudbymilovné šlechty, považované dnes za zakládací listinu Pražské konzervatoře. Ta je dodnes nejstarší konzervatoř ve střední Evropě a po konzervatoři pařížské druhá je nejstarší na kontinentu. Konzervatoř kromě samotného založení následně podpořil i finančně a peníze na podporu konzervatoře posílal až do své smrti. V roce 1810 stál i se svým

otcem Vojtěchem Václavem z Klebelsbergu u založení Jednoty pro zvelebení hudby v Čechách. Ta nakonec umožnila v roce 1811 zahájit na pražské konzervatoři pravidelnou výuku, která trvá dodnes.

V roce 1812 umírá jeho otec, dvorní maršálek Království českého Vojtěch Václav z Klebelsbergu na Thumburgu a František Josef dědí celé jeho panství. V letech 1813–1814, za VI. koaliční války proti Napoleonovi, působí jako hlavní komisař pro vojenské nemocnice v Království českém. Jím vybudovaným a dohlíženým systémem vojenských nemocnic prošli v těchto dvou letech desetitisíce raněných vojáků všech armád. Kromě péče o raněné vojáky se však František Josef z Klebelsbergu musel vypořádat i s hrozbou cholery – epidemie doprovázející transporty raněných. Díky jeho organizačnímu talentu zachránily vojenské nemocnice na území Království českého tisíce raněných vojáků, za což byl následně odměněn stříbrným civilním křížem za válku 1813–1814.

Kromě aktivní dvorské služby a politiky se zabýval hlavně filantropickými a vědeckými aktivitami. V roce 1818 stál společně se svým bratrancem Kašparem ze Šternberka u vzniku Vlasteneckého, dnes Národního muzea. Výzvu k jeho založení i první stanovy muzea napsal vlastnoručně. Tuto instituci celoživotně podporoval a jeho pozůstalost následně vytvořila i základ několika sbírek tohoto muzea. Byl vynikajícím numizmatikem, sbíral staré tisky i antické umění. Věnoval se aktivně geologii a dalším přírodním vědám.

V Drážďanech v roce 1819 František Josef potkal a zamiloval se do Amálie von Levetzow, rozvedené a ovdovělé evangelické šlechtičny s třemi dcerami. Sňatku však bránilo nejen Amáliino evangelické vyznání, ale hlavně její stav rozvedené ženy. Katolická církev proto nechťela Františku Josefovi dát svolení k sňatku a nepomohla ani žádost o papežský dispens do Říma. Hrabě Klebelsberg se však nechťel vzdát soužití z milovanou Amálií a proto pomohl otci Amálie von Levetzow Friedrichu Johannu Leberechtu von Brösigke získat místo správce svého nově postaveného lázeňského domu v Mariánských Lázních. Tento ho-

Sbírka otisků antických gem a reliéfů Františka z Klebelsbergu (dnes sbírka Národního muzea v Praze). Reprofoto Pavel Krásenský.

nosný lázeňský dům sice oficiálně patřil hraběti Klebelsbergovi, ale jeho stavbu a vybavení zřejmě financoval pan von Brösigke poté, co prodal své rozsáhlé pozemky v Sasku. Společně s panem a paní von Brösigke se do Mariánských Lázní stěhuje v roce 1820 i Amálie von Levetzow, a později i její tři dcery Ulrika, Amálie a Bertha, které v té době pobývaly ve

štrasburském penzionátu madame Garsin.

Přesto, že Františku Josefovi stále nebylo papežským dispensem umožněno vzít si Amálii von Levetzow, bere si roku 1824 Amálii i její dcery k sobě do Třebívlic a do Prahy. Přesto, že tento svazek Františka Josefa a Amálie byl brán ve své době jako velmi skandální, nebránil hra-

běti Klebelsbergovi v jeho dvorské a úřední kariéře. František Josef z Klebelsbergu od 20. let 19. století pomalu stoupal po dvorských a správních funkcích. V roce 1825 se stává zastupujícím místodržícím moravsko-slezským (guberniálním viceprezidentem), v roce 1827 skutečným tajným radou a zastupujícím místodržícím českým. V následujícím roce je jmenován místodržícím Dolních Rakous. V této funkci se vyznamenal při pomoci obětem a odstraňování následků škod velké dunajské povodně v roce 1830.

František Josef byl i vynikajícím finančním teoretikem a podporovatelem mezinárodního obchodu. Podporoval chov ovcí a dokonce bouře morušového v Českých zemích.

Tyto znalosti hospodářství a obchodu mu v roce 1830 vynesly funkci prezidenta vídeňské dvorské kanceláře, jak byla označována funkce ministra financí. Ve své funkci podpořil vznik Rakouského Lloyd, první rakouské paroplavební společnosti. Jako ministr financí vystupoval proti velkým monopolům a místo toho prosazoval raději volnou hospodářskou soutěž. Prezidentem vídeňské dvorské kanceláře byl až do roku 1834, kdy jej císař zprostil funkce pro jeho zdravotní stav. Hlavním důvodem však byly jeho liberální ekonomické metody, které se nelíbily konzervativcům na vídeňském dvoře, zastáncům velkých státních monopolů. Ti poukazovali na ekonomický pokles doprovázející Klebelsbergovy reformy. Ten však

měl být podle Františka Josefa pouze dočasný, než se vybuduje zdravý konkurenční hospodářský trh. Přes veškerou kritiku jej však císař František I. při odchodu z funkce vyznamenal Leopoldovým řádem II. třídy a značnou roční rentou.

Po odchodu z aktivní politiky se zaměřil hlavně na svoji činnost sběratelskou a přírodovědnou a aktivně se zapojil i do správy svého třebívlického panství. Již v roce 1812 zakoupil od Lobkowiczů Horní Třebívlice a obec a panství tak sjednotil. V roce 1818 dokonce František Josef přesvědčil české gubernium a to jmenovalo Třebívlice lázněmi. V letech 1831–1837 nechal František Josef zbourat otcem na barokní zámek přestavěnou tvrz a vystavil nový jednoduchý pozdně klasicistní zámek. Ten měl sloužit společně z mariánskolázeňským palácem jako jeho letní sídlo. Zimním sídlem zastarával pražský palác, ale ten hrabě Klebelsberg využíval stále méně. Městečko Třebívlice nadále zveleboval novou výstavbou. Finančně pomohl se stavbou nové obecní školy i radnice. Vznikla i zástavba okolo nově vzniklého náměstí (dnes Komenského náměstí). V roce 1831 založil v Třebívlicích chudinský ústav, který následně i dotoval. Tento chudinský ústav měl nemajetným na třebívlickém panství umožnit důstojný život a to jak formou placené obecní práce, tak i formou finančních a naturálních dávek pro práce neschopné. František Josef na svém třebívlickém panství těžil české granáty a navázal zde tak na starší těžbu, ale navíc zde i v roce 1819 založil jejich brusírnu.

V roce 1843, po smrti Amálie prvního muže, se konečně mohl oženit se svou celoživotní láskou. Svatba se konala 25. ledna v třebívlickém kostele sv. Václava. Amálii v té době bylo již 55 let a Františku Josefovi 69 let. V manželství s Amálií mu bylo dopřáno žít dalších 14 let, než v Třebívlicích dne 28. prosince 1857 zemřel na zápal plic.

Hrabě František Josef z Klebelsbergu na Thumburgu patřil bezesporu mezi nejvýznamnější představitele české vlastenecké šlechty první pol. 19. století a je velkou škodou, že jej česká historiografie tak výrazně pomíjí.

Klebelsbergský palác v Praze.

Daniela Radecký Vzpomínka na Josefa Honyse

Pro dnešní Severočechy je jméno Josefa Honyse více méně neznámé. A přesto se tento polozapomenutý umělec proslavil nejen na domácí půdě, ale i v celé Evropě a daleko za jejími hranicemi. Ve své vlasti však zůstával dlouho neuznáván a nepochopen. Jeho dílo, výtvarné i literární, totiž zdaleka překročilo svoji dobu, ani současná kulturní fronta ho, až na malé výjimky, nechápala. Komunistický režim ho odmítal a zavrhoval.

Josef Honys se narodil v roce 1919 a od roku 1948 žil v Teplicích. Posledních 9 let svého života pracoval v Ústí nad Labem. Právě v ústěckém kulturně politickém měsíčníku Dialog publikoval své první básně, povídky i výtvarné kreace. Byl také velmi nadaným sportovcem, výborně lyžoval, bruslil, a známý je i jako horolezec. V Prachovských skalách u Jičína má zaznamenány 2 prvovýstupy. Miloval hudbu, hrál překrásně na housle a byl i výborným tanečníkem. Ve společnosti nezkazil žádnou zábavu, k ženám byl velice galantní, zdravil je vždy úklonem a smeknutím klobouku. Zálib měl vskutku mnoho, mimo jiné byl i vášnivým zahrádkářem. Měl rád květiny. V zahradě domu v Čechově ulici, kde bydlel, pěstoval snad všechny druhy lilií. Když mu všechny záhony rozkvetly, byla to úžasná podívaná. V zaskleném arkýři jeho bytu se zase dařilo kaktusům. Měl jich téměř sto druhů a spousta přátel či známých k němu chodila na radu či pro odnože. Říkalo se, že jeho kaktusová sbírka byla největší v Teplicích a blízkém okolí. O Vánocích vždy plno kaktusů kvetlo různobarevnými květy. V dobách, kdy se stály fronty na banány a mandarinky, dokázal si je vypěstovat sám. Pěstoval fíky, citrony, banány i pomeranče. Byly sice o něco menší a ne tak sladké, jako ty v obchodech, přesto všem chutnaly, a byly netradičním doplňkem jdelníčku. Podobně jako v poezii a výtvarném umění experimentoval i v kuchyni a dovedl vždy rodinu i přátele překvapit neobvyklým, ale chutným pokrmem.

V jeho teplickém bytě v Čechově ulici č. 1 probíhaly již od konce 40. let schůzky malířů a básníků, a to nejen českých, ale i zahraničních. Josef Honys mluvil plynne třemi jazyky, což mu umožnilo také vést čilou korespondenci se zahraniční avantgardou z celého světa. To ovšem neuniklo pozornosti státní bezpečnosti. Josef Honys byl často vyslýchán,

Hlava s kyticí. Foto Martin Findejs.

zatčen a dokonce i vězněn. Přesto, že se jednalo o vysokoškoláka, musel v padesátých letech, kdy byl označen za člověka politicky nespolehlivého, pracovat jako pomocný dělník. Lépe se mu začalo dařit až v letech šedesátých. Tehdy začal pracovat jako propagační referent v ČSAD v Ústí nad Labem. Je autorem plakátů, loga, odznaku a dalších propagačních materiálů tehdejšího ČSAD. V této době také obnovil kontakt se svým přítelem ze studií Josefem Hiršalem,

a zapojil se do činnosti skupiny Křižovatka, která vznikla v roce 1963. Od roku 1968 byl potom už jejím řádným členem. Společně se členy této skupiny vystavoval již v roce 1966 na výstavě „Obraz a písmo“ v Kolíně. Další výstavy na sebe nenechaly dlouho čekat. Ještě v témže roce vystavoval ve Viole, potom se v roce 1968 společně se členy Křižovatky zúčastnil výstavy „Nová citlivost“ v Praze, Brně a Karlových Varech. Doma však zůstával nepochopen.

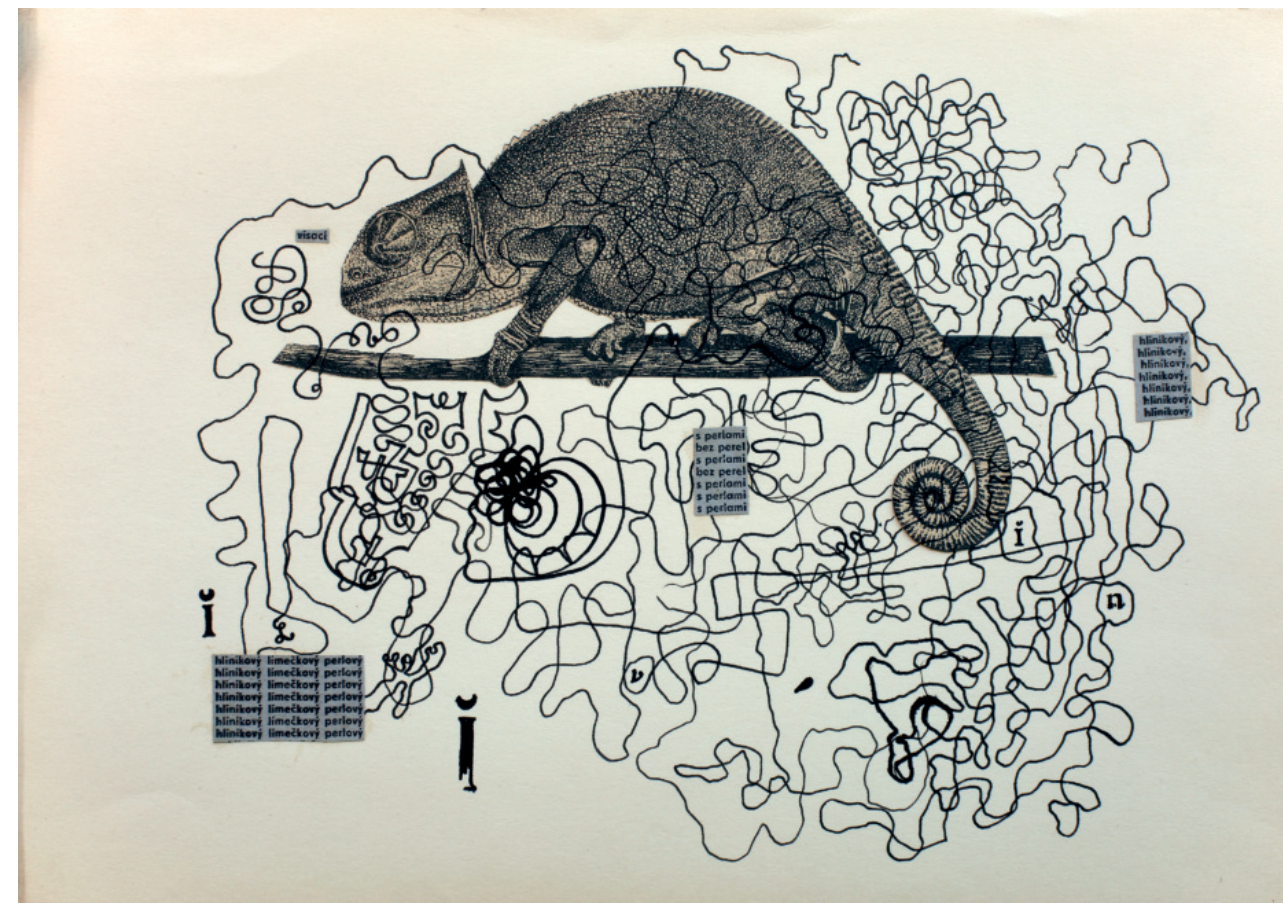
Hlava s kyticí. Foto Martin Findejs.

Daleko více byl oceňován v zahraničí. Vystavoval v Terstu, Benátkách, Paříži, Amsterdamu, Buenos Aires.

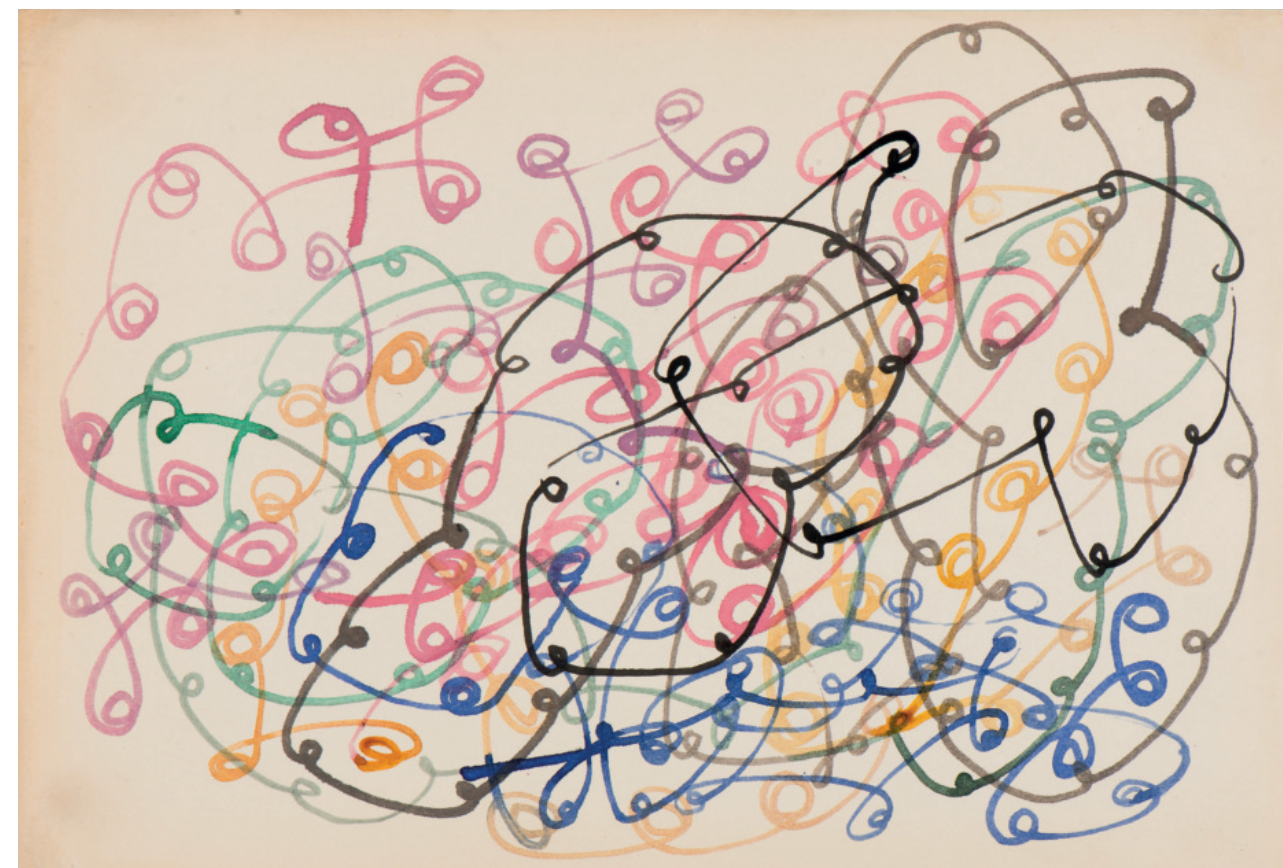
Josef Honys za svého života nevydal ani jedinou knihu básní, ačkoliv se poezií zabýval více než 30 let. Politické poměry mu to neumožnily. Zemřel přesně v době, kdy se jeho básně začaly objevovat na stránkách literárních časopisů doma i za hranicemi, v době, kdy o jeho knihu básní projevil zájem nakladatelství Dialog

i nakladatelství Clause Henneberga v tehdejší Německé spolkové republice. Ukázky jeho poezie měly být zastoupeny v prvním sborníku českého experimentu Vrh kostek. V té době o jeho výtvarné práce projevil zájem i přední světové galerie. Toho se však již Josef Honys nedomáhal. Zemřel tragicky 24. června 1969, právě v den, kdy do nakladatelství Dialog došel rukopis jeho první knihy. Pohnutý osud umělce se uzavřel, ale

jeho dílo si už cestu ke svému čtenáři a divákovi našlo. Známy literární kritik Jiří Valoch dokonce označil jeho vizuální kreace za to „nejzajímavější a nejkvalitnější“, co v oboru kresby v šedesátých letech u nás vzniklo. A právě toto dnes tak vysoce oceňované dílo můžete shlédnout v Oblastním muzeu a galerii v Mostě, a to od 13. prosince do 12. dubna. Zajděte se tedy na výstavu podívat, rozhodně to bude stát za to.

Chameleón. Foto Martin Findejs.

Název nedohledán (hra na čáru). Foto Miloš Žihla.

Alena Kvapilová Muzeum volá SOS

„Knihovna volá SOS“, Tak se nazýval novinový článek Evy Oubramové s podnázvem „Šok vystřídal hněv“ ve třicátém čísle časopisu Rozvoj ze dne 24. července roku 1991, kde autorka líčí katastrofu, která postihla knihovnu muzea v Mostě. V tomto roce probíhala rekonstrukce střechy bývalé průmyslové školy, v té době již sídla Okresního muzea v Mostě.

Knihovnice s obavami sledovala práce probíhající nad prostorami knihovny, zvláště depozitáře, ve kterém byly uloženy sbírkové fondy. Žádosti knihovnice o zvýšenou opatrnost však ze strany firmy, která práce prováděla, nebyly vyslyšeny, a tak se stalo to, čeho se obávala.

O víkendu z 13. na 14. července roku 1991 se nad Mostem přehnal bouřka doprovázená nebyvale silnou průtrží mračen a silnými porvy větru. Zcela odkrytá a špatně zajištěná část střechy a nezakrytý vikýř přímo nad knihovnou neodolaly přírodním živlům a přivaly vody zaplavily prostor depozitáře sbírkového fondu. V pondělí 15. července knihovnice hned po příchodu do práce zjistila, co se stalo. Voda sahala na zemi po kotníky a stála na policích regálů uprostřed místnosti, kde se nacházely ty nejvzácnější staré tisky

a rukopisy. Celý strop byl promáčený, osvětlovací tělesa byla plná vody, takže se nedalo rozsvítit. Ve vodě na zemi ležely krabice s historickými fondy, které se zřítily dolů. Celá místnost vypadala jako po zemětřesení. Byla doba prázdnin a dovolených, a tak knihovnice v muzeu zburovala těch několik kolegů a kolegů, kteří se zde nacházeli. Historické fondy byly před touto událostí zabaleny do „hedvábných“ papírů, textilií a vloženy do lepenkových krabic. Díky tomuto trojímu obalu bylo poškození jednotlivých tisků a rukopisů zmírněno, ale nezabránilo průniku vody. Krabice se přímo v rukách proměňovaly v kašovitou hmotu. Celý depozitář byl vyklizen do vedlejšího hlavního skladu knihovny, který zasažen nebyl. Voda byla nabírána lopatkami a celý prostor byl postupně z nejhoršího vysušen. Manželka pracovníka muzea Petra

Nováka, paní Jitka Nováková, která v té době pracovala v Keramických závodech v Chanově, zajistila, že bylo velkoryse touto společností věnováno větší množství filtračních papírů na vysoušení stránek. Firma Bentonit v Želenicích muzeu poskytla pytel bentonitu na vysoušení prostor depozitáře. Knihovnice zoufale volala SOS na všechny strany. Teplické muzeum zapůjčilo odvlhčovač vzduchu. Bylo potřeba urychleně zabránit vytvoření plísní. Začal závod s časem. Postižený materiál byl přenesen do bývalé pracovny historičky Jany Sýkorové v prvním patře a rozložen po zemi. Jednalo se o jednu z nejsušších místností v budově. Od této doby se jí po delší čas říkalo „sušárna“. Graduál nazývaný „Mostecký nešťastný kancionál“ byl přenesen do studovny, aby nedošlo k přeschnutí jednotlivých pergamenových folií.

Pohled do tzv. sušárny s poškozenými historickými fondy. Foto Alena Kvapilová.

Pracovnice muzea si přinesly z domova své fény na vlasy. Paní Heide Mannlová zapůjčila ještě navíc dva fukary. Filtrační papíry byly nastříhány a vkládány mezi všechny listy jednotlivých svazků. Zároveň byly fény vysoušeny stránky. Vysoušení se účastnily i děti pracovníků, které trávily v té době prázdniny doma. Konzervátorka muzea Dagmar Pícová připravila větší množství 3% roztoku formaldehydu, kterým byly vazby natírány. Celý postup záchranných prací knihovnice konzultovala s restaurátorkou Janou Náprstkovou z Prahy, která jej označila za dané situace a možnosti za optimální a pracovníky muzea pochválila.

Z celkového počtu 408 kusů starých tisků a rukopisů, u kterých bylo nutno provést záchranné práce, bylo vybráno 87 svazků poškozených

v takové míře, že byl stanoven nutný celkový restaurátorský zásah. Pro zajímavost stojí ještě zmínit, že odkrytá střecha nebyla ani po této události příslušnými pracovníky nejmenované zodpovědné firmy zakryta. Po prosbě knihovnice tak okamžitě, velice ochotně a profesionálně učinili pracovníci jiné firmy, kteří na budově prováděli klempířské práce.

Podařilo se předejít vytvoření plísní, ale na druhé straně došlo k poškození vazeb namočením a následným vysušením, rozpadu svazků, odlepení štítků s původní evidencí atd. Odhadnutá škoda činila přibližně 1 milion Kčs. Jednalo se o největší katastrofu, která postihla historické fondy muzejní knihovny od konce 2. světové války.

Tato událost ale nebyla jedinou, kdy knihovnice zoufale prosila

Vysoušení podlahy v depozitáři se chýlí ke konci. Foto Ludmila Brabcová.

o pomoc při záchrane vzácných historických fondů knihovny muzea.

Alena Kvapilová Nedobytný trezor

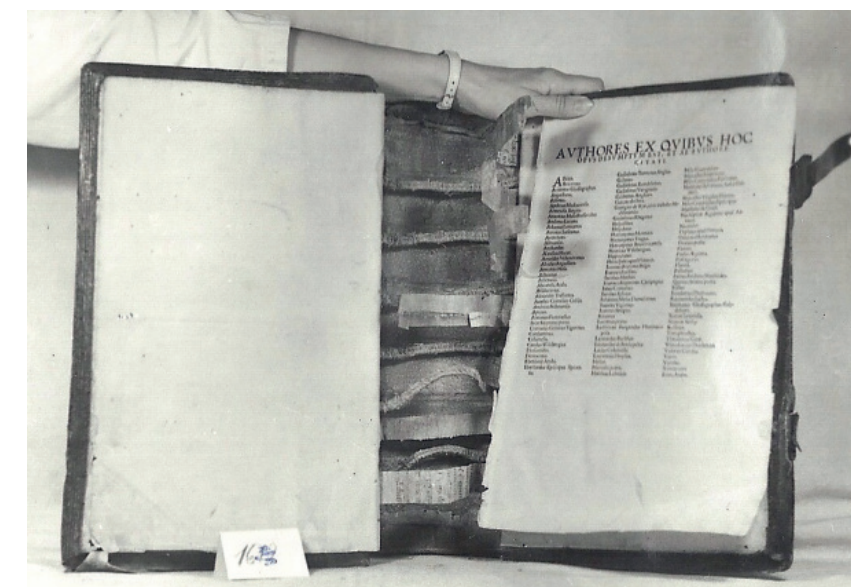
„Není na světě bylina, aby pro něco nebyla“, tak praví staré české přísloví. Zájem o účinky léčivých rostlin provází lidstvo od nepaměti. Již z období před 4 000 lety pocházejí první doklady o jejich používání při léčení nemocí v oblastech Asie a severní Afriky. Potřeba zaznamenávat účinky a využití jednotlivých rostlin k léčebným účelům vedly v průběhu staletí přes ústní předávání a rukopisné záznamy k sepisování takzvaných herbářů či receptářů, které se mohly zvláště po vynálezu knihtisku dostat k většímu okruhu zájemců. Velké oblibě se těšily zvláště v průběhu 16. století. Nejznámějším je z té doby u nás Matthioliho herbář, který vyšel v prvním českém překladu Tadeáše Hájka v Praze roku 1562.

V knihovně Oblastního muzea a galerie v Mostě se ve sbírce historických fondů nachází zajímavý tisk jednoho z nejvýznamnějších botaniků 16. století, lékaře a zakladatele německého lázeňství Jacoba Theodora Tabernaemontana (1522 nebo 1525–1590): „New vollkommenlich Kräuter-Buch“ vydané roku 1664 v Basileji. Na knize pracoval autor celý život a poprvé ji představil roku 1588. Jen málo ale chybělo k tomu, aby bylo muzeum v Mostě o tento a další dva vzácné tisky připraveno.

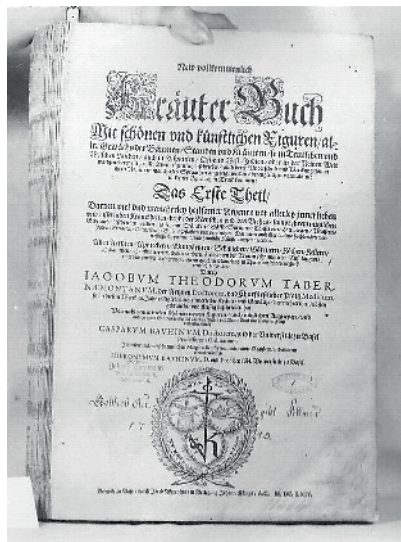
Rukopisné záznamy a razítka na přidešty a titulním listě nám dávají částečný přehled o majitelích tohoto vzácného tisku v průběhu staletí. Špatný stav celé knihy svědčil o hojném a ne právě šetrném zacházení. Zvláště byla poškozena původní kožená bohatě zdobená renesanční vazba z roku 1668. To bylo důvodem, proč byl spolu s dalšími dvěma poškozenými vzácnými tisky vybrán a převezen roku 1986 k restaurátorskému zásahu do restaurátorského

atelieru v Hodoníně. Do této doby probíhala spolupráce započatá v roce 1981 s věhlasným restaurátorem a jeho dcerou bez problémů a knihovna se mohla pochlubit již několika zrestaurovanými rukopisy a vzác-

nými tisky. Čas však není milosrdný k nikomu z nás, a tak pokročilý věk a vleklé choroby zapříčinily, že restaurování převeznených tisků musela převzít po svém otci jeho dcera, budeme ji nazývat slečnou M. Termín

Herbář z roku 1664 před restaurováním. Foto Ludmila Brabcová.

Herbář zbařený vazby po záchraně z trezoru. Foto Ludmila Brabcová.

dokončení prací byl neustále prodloužován. Komisi restaurátorů Díla, podniku Českého fondu výtvarných umění v Praze v červnu roku 1989, kde muzeum mělo převzít zrestaurované tisky, předložila pouze jeden rozpracovaný svazek s tím, že práce na zbylých dvou jsou ve stejném stadiu. Byla nemocná a práci nemohla tedy v termínu dokončit. Komise na základě domluvy všech zainteresovaných stran prodloužila dokončení všech prací a předání zrestaurovaných tisků muzeu v Mostě do konce roku 1989. To se však nestalo. Bouřlivé události ke konci roku 1989 a následujícího roku zahoupaly i se strukturou samotného podniku Dílo, takže

až v lednu roku 1991 byla na základě požadavku Okresního muzea v Mostě celá záležitost předána jejich právnímu oddělení a restaurátorskou komisí byla slečna M. vyzvána, aby neprodleně všechny tři tisky vrátila majiteli. Ta však neustále pouze trvala na prodloužení termínu s tím, že s otcem budují nový atelier, ve kterém práce dokončí dle smlouvy. Korespondence a telefonáty mezi Mostem, Hodonínem a Prahou trvaly bez výsledku až do května roku 1993. Z obavy o osud restaurovaných tisků bylo vedením muzea a knihovny rozhodnuto, že knihovnice neprodleně odjede do Hodonína knihy vyzvednout. Že obavy byly opodstatněné a situace mnohem horší, nežli si v té době kdo mohl představit, se ukázalo přímo na místě.

Převzetí tisků bylo smlouveno na den 10. května po 13.00 na adrese stálého bydliště restaurátorů. Cesta proběhla bez komplikací, takže mostecká posádka dorazila do Hodonína již o hodinu dříve. Knihovnice se rozhodla nečekat na třináctou hodinu a rovnou zajet na smlouvenou adresu. Právě včas, neboť slečna M. právě nasedala na kolo a chystala se odjet. Ve chvíli, kdy zahlédla přijíždějící automobil a z něj vystupující pracovníci muzea nejen, že nesedla, ale snažila se co nejrychleji ujet. Bleskurychlý zásah šoféra, který vyběhl z automobilu a zachytil kolo vyděšené slečny M, jí znemožnil odjet. Po „křížovém“ výslechu na chodníku

s rukou na řídítkách kola, kam chtěla ujet, když schůzka s ní byla smlouvena čtrnáct dní dopředu, a kde jsou staré tisky, pro které jede knihovnice až z Mostu, odpověděla po delším mlčení a hledění do země, že je nemá a nemůže je stejně vydat, protože se k nim nemůže dostat. Po dalším dlouhém mlčení, kdy již docházela mostecké posádce trpělivost, přiznala, že se nacházejí v jejích atelieru v ulici, kam byly do té doby tisky většinou přiváženy a vždy zase zrestaurované vyzvedávány. Atelier se ocitl v demoličním pásmu, kdy je již celá ulice vystěhovává a připravena k demolici. Zbytek jejích atelieru neznámí pachatelé před čtrnácti dny zdemolovali a trezor, ve kterém jsou mostecké tisky uloženy, poškodili tak, že jej nelze odemknout. Na dotaz, proč tuto skutečnost nesdělila již právě v té době, kdy bylo telefonicky smlouveno převzetí a nenahlásila celou událost policii, zarytě mlčela a stále jako malé dítě hleděla do země. To, že měla samozřejmě za tu dobu zajistit otevření trezoru, již nikdo ani nekomentoval. Bylo zřejmé, že není duševně v pořádku. Slečna M byla donucena nastoupit do auta a společně posádka odjela na policejní stanici. Zde po chvilkovém zvažování velitele stanice, zda se prosba muzejní knihovnice, která celou situaci vylicila a žádala o pomoc při otevření trezoru a sepsání protokolu, týká vůbec policie, přidělil k vyšetření případu jednoho vyděšeného policistu. Trojlístek přit-

Bible z roku 1630 před restaurováním. Foto Ludmila Brabcová.

rouble se usmívající ženy hledící na zem a nereagující na žádné dotazy, nasupený řidič, který se netajil tím, že oné slečně nařeže, pokud nebude spolupracovat a zoufalá knihovnice tváří se tak nešťastně, jako by jí právě zemřel někdo blízký, nebudil důvěru. Policista si kladl otázku, zda se nejedná o špatný žert. Nakonec v jeho doprovodu odjela celá sestava směrem k ulici Horní Plesová,

ve které se atelier nacházel. Naposledy jej mostečtí navštívili v roce 1990 při přebírání čtyř starých tisků z předešlé zakázky. V té době to byla ještě normálně fungující část Hodonína. Pohled do zcela „vybydlené“ ulice s domy bez oken a dveří, bez dlažby s hromadami sutin a odpadků, připomínal ulice starého Mostu těsně před likvidací. V podobném stavu byl i domek, ve kterém se nacházel bývalý restau-

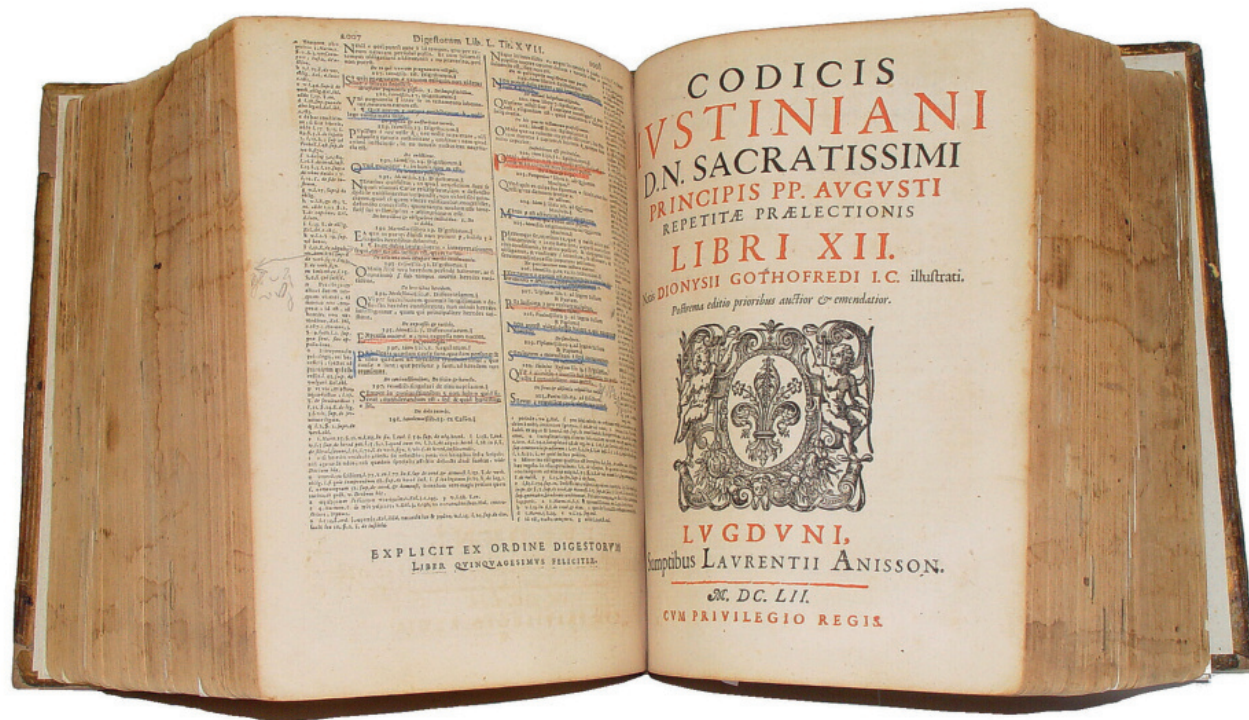
rátorský atelier. Při vstupu do první místnosti stál uprostřed zcela osamocen majestátný trezor vídeňské výroby snad ještě z doby Rakouska-Uherska. Jinak v místnosti kromě sutin nebylo vůbec nic. Po zjištění, že jeden ze dvou zámků trezoru je opravdu něčím ucpán a nelze jej odemknout, pokusili se marně oba přítomní muži zámek vyčistit, ale toto již byla práce pro odborníka. Policista odjel

Herbář z roku 1664 po restaurování. Foto Pavel Krásenský.

Bible Kašpara Ulenberga po restaurování. Foto Pavel Krásenský.

na stanici pro policejního specialistu. Ale ani on nebyl úspěšný. Počet osob kolem trezoru vzrostl, přibyl i další policisté, ale situace se jevila jako neřešitelná, když původně přiděleného policistu napadla spásná myšlenka, že jediný, kdo by mohl v tuto chvíli pomoci, je jeden z příslušníků hodonínského hasičského sboru, který je vyhlášeným zámečnickem a mohl by být králem kasařů. Že bude ale velkým štěstím, zda jej zastihnou zrovna v práci. Naštěstí byl právě na odchodu domů, ale bez otálení a velice ochotně zajel k nedobytnému trezoru. Ihned zjistil, že bez speciálního šperháku, který je potřeba zhotovit, jej nebude možno otevřít. Byl odvezen zpět do dílen, odkud se po delší době vrátil se svým výrobkem. Nejdříve odstranil kousky zlomeného pártka, a potom bez použití originálního klíče se ozvalo slastné cvaknutí zámku a opancéřované dveře trezoru se po půldenním trápení otevřely. Ty kameny, které spadly ze srdcí všech přítomných, musely být slyšet až v Mostě. Na jedné z polic ležely všechny tři mostecké staré tisky. Kromě již zmíněného bylináře to byl i překlad Bible Kašpara Ulenberga (1549–1617, německý katolický teolog): “Sacra Bib-

lia“ vytištěný roku 1630 v Kolíně nad Rýnem a právnický spis Dionysia Gothofreda (1549–1622, významný francouzský právník): “Corpus Iuris Civilis“ vydaný roku 1652 v Lyonu. S nesmírnou úlevou si je knihovnice prohlédla a zjistila, že bylinář je ve stejném stavu, v jakém byl předložen restaurátorské komisi v Praze před čtyřmi lety, a zbylé dva byly pouze rozebrány, což byl pro knihy horší stav, nežli kdyby na ně zatím nebylo vůbec sáhnuto. Důležité ale bylo, že tisky byly zachráněny a mohly být navraceny zpět do muzea. Se zapadajícím sluncem se vydala unavená, ale šťastná posádka na zpáteční cestu do Mostu. Lze jen doufat, že písemná poděkování sepsaná po příjezdu do Mostu a zaslaná na oba útvary v Hodoníně se dostala i k onomu nesmírně obětavému a šikovnému hasiči a policistům, jejichž jména si v tom zmatku Mostečtí nezapsali.

Aby tisky nebyly ponechány v takto neutěšeném stavu, byla dojednána návštěva restaurátorky Národního muzea v Praze paní Jany Náprstkové. Ta si dne 24. května roku 1993 přijela do Mostu tisky prohlédnout. Na místě byla dojednána smlouva na jejich restaurování

Právnický spis Dionysia Gothofreda po restaurování. Foto Pavel Krásenský.

a přislíbena dlouhodobá spolupráce při restaurování dalších vážně poškozených starých tisků knihovny muzea v Mostě. A tak byla kniha Dionysia Gothofreda téhož dne předána k restaurátorskému zákroku a o pět měsíců později (21. 10.) se vrátila zrestaurovaná zpět do Mostu. Bylinář a Bible Kašpara Ulenberga se dočkaly své opravy v roce 1995, kdy byly dne 16. 2. převezeny do Prahy a dne 5. 12. téhož roku navraceny zrestaurované zpět.

Michal B. Soukup Nápisové památky Mostecka I.

Tímto drobným textem zahajujeme seriál mapující některé epigrafické památky Mostecka. Považujeme za důležité, aby byly postupně zpracovány, zejména s ohledem na vážné ztráty, k nimž v minulosti došlo. Významný podíl tvoří nápisové památky, které bývaly součástí inventáře kostelů (např. náhrobní desky či zvony). V badatelské oblasti Mostu a Mostecku přísluší jedno z důležitých prvenství v podobě katalogu nápisů, který kolem roku 1800 zpracoval Franz Josef Mannlicher. Je zachován dodnes ve fondu Státního okresního archivu a představuje jedno z prvních soupisových děl svého druhu. I jemu se budeme na stránkách „Pod Hněvínem“ věnovat.

Prvním příspěvkem je nápis, který nacházíme na náhrobníku ze sbírky Oblastního muzea a galerie v Mostě (dále jen OMGM):

ANNÆ•SVÆ•CHA-
RÆ•ET•VXORI•BE-
NE•MERITÆ•F•F•LV-
DOWICVS•BECH•
QVÆ•DIEM•SVVM•PAR-
TV•OBYT•6•SEPTĚ-
BRIS•ANNO•M•D•69•
CVIVS•ANIMA•IN•
SANCTA•PACE•
QVIESCAT•

Nápis sděluje, že náhrobní desku nechal své milované manželce Anně zhotovit Ludvík Bech. Anna zesnula dne 6. září 1569. Ve znaku, který se nachází pod textem, jsou opět iniciály A B (tedy Anna Bech) a čísla 6 a 9, která zřejmě opakují poslední dvojčíslí roku jejího skonu. Oproti výše předloženému prepisu je nutné doplnit, že zdvojená písmena N (ve slovech Annae a Anno) mají společný dřík a dvojice písmen Q (ve slovech quae a quiescat) má podobu malého q. Heraldická figura nápadně připomíná kamenické značky, známé ve velkém množství z děkanského kostela v Mostě. Jejich podrobný katalog zpracovala před mnoha lety Heide Mannlová-Raková, přímou shodu v něm však nenacházíme.

Samotná náhrobní deska (inv. č. UP 467) je v muzejním inventáři s otazníkem spojována s kostelem sv. Václava na severním předměstí Starého Mostu (na Taschenberku). Je zhotovena z pískovce, jehož původ zatím nebyl prověřován. Ačkoli je mírně poškozena, nápis je poměrně dobře čitelný. Deska je umístěna v zahradě OMGM.

Náhrobní deska. Foto Pavel Krásenský.

Diana Kvapilová Digitalizace Graduálu tzv. „Mosteckého nešťastného kancionálu“

V loňském roce se knihovně Oblastního muzea a galerie v Mostě podařil významný počín. Byla podána žádost o poskytnutí dotace z programu Ministerstva kultury VÍSK 6 – Národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů MEMORIAE MUNDI SERIES BOHEMICA. Byli jsme úspěšní, grant byl schválen a prostřednictvím tohoto projektu jsme mohli začít digitalizovat vzácné rukopisy z našich sbírek.

Jako první byl vybrán nejvzácnější rukopis ze sbírkového fondu knihovny, a to „Graduál, tzv. Mostecký nešťastný kancionál“, sepsaný a iluminovaný Jakubem z Plzně, datovaný do období mezi roky 1537 – 1544. Toto unikátní dílo si své prvenství jistě zasloužilo a jeho digitalizací je zajištěno bezpečné uchování dat, jejich ochrana a následné zpřístupnění veřejnosti.

Dalším cílem projektu bylo také následné zlepšení podmínek uložení a manipulace s tímto jedinečným dokumentem. Z tohoto důvodu byl do projektu současně zařazen nákup digitálního měřiče pro zkvalitnění monitorování depozitárního prostoru, ve kterém je uložen a též vyhotovení nového ochranného úložného obalu – speciálního dřevěného pouzdra na míru, které umožní odpovídající

stálé uložení a případně šetrnou manipulaci.

Dokument byl digitalizován certifikovanou firmou AiP Beroun, která je opravdovou špičkou v provádění digitalizace historických dokumentů v naší republice. Graduál byl za přísných bezpečnostních podmínek a utajení odbornými pracovníky převezen do digitalizačního centra firmy v Praze, kde byly pracovníky zkontrolovány podmínky, za kterých bude samotná digitalizace prováděna i podmínky pro uchování graduálu včetně zabezpečení. Zároveň byly pečlivě vysvětleny a předvedeny technologické postupy i samotná digitalizační technika. Je nutné podotknout, že digitalizační centrum je opravdu perfektně vybavené a připravené i na tak jedinečné dokumenty, jakým je náš graduál,

a celkově spolupráce probíhala k naprosté oboustranné spokojenosti. Náš dokument byl v rekordním čase digitalizován a proběhla veškerá agenda spojená s předáním dat, která je u těchto projektů opravdu velmi administrativně náročná.

Všechny takto digitalizované historické dokumenty jsou zpřístupněné v evropské digitální knihovně Manuskriptorium (www.manuscriptorium.com). Jsme opravdu rádi, že se mezi ně zařadil i náš „Nešťastný kancionál.“ Manuskriptorium je volně dostupná digitální knihovna, která pomocí propracovaných rešeršních nástrojů umožňuje snadný přístup k soustředěným informacím o historických fondech. Cílem projektu je zpřístupnit veřejnosti existující digitální obsah pomocí jednotlivých nástrojů tak, aby byl co nejlépe

dostupný, a proto digitální knihovna shromažďuje dokumenty mnoha významných institucí nejen ze zemí Evropské unie.

Získaná data tedy byla, v souladu s podmínkami grantu, předána na Ministerstvo kultury České republiky a zároveň uložena v knihovně Oblastního muzea a galerie v Mostě jak k archivaci, tak i v dalších kopiích pro potřeby pracovníků knihovny a k dispozici badatelům, kterým toto umožní studovat obsah tohoto vzácného dokumentu bez jakéhokoliv rizika jeho poškození. Zároveň byl na webových stránkách muzea, pod složkou Knihovna, zveřejněn samostatný přístup na stránky Manuskriptoria s přímým odkazem na náš zdigitalizovaný graduál.

Komplexní záchovná digitalizace historických dokumentů je do budoucna jistě nezbytně nutný postup pro záchranu a zároveň zachování a zpřístupnění dat a naše muzeum je opravdu hrdé na to, že se nám podařilo k tomuto celoevropské-

Pouzdro na „Nešťastný kancionál“. Foto Pavel Krásenský.

mu projektu připojit. Koncem roku 2019 byla opět vyhlášena výzva Ministerstva kultury k podání projektů do tohoto programu a muzejní knihovna podala žádost o poskytnutí dota-

ce, tentokrát na tři vzácné rukopisy ze sbírkových fondů. Teď již zbývá jen doufat, že uspějeme a budeme moci pokračovat v digitalizaci a zároveň prezentaci našich unikátních sbírek.

Diana Kvapilová Krušnohorští skřítci a démoni v muzejní knihovně

Letošní 23. ročník Týdne knihoven pojala naše muzejní knihovna v trochu netradičním bájném až mystickém duchu. Ve středu 2. října 2019 se při této příležitosti konala přednáška pana doktora Jiřího Wolfa „Skřítci a démoni Krušných hor“. Zároveň s přednáškou proběhl i slavnostní křest stejnojmenné publikace, kterou za finanční podpory sponzora Severočeské teplárenské vydalo Oblastní muzeum a galerie v Mostě. Jedná se o celkově netradičně pojatou knihu po obsahové i grafické stránce doplněnou originálními ilustracemi autorovy manželky, nadané výtvarnice a pedagožky Petry Wolfové.

Autor, odborný pracovník muzea v Duchcově, na základě rukopisných i tištěných pramenů zpracoval populární a neotřelou formou tematiku pověstí Krušných hor. Jedná se o druhé rozšířené vydání. V roce 2005 vyšel sešitek demonologických pověstí z Krušných hor v duchcovském nakladatelství Kapucín poprvé. Náklad byl poměrně malý a během velmi krátké doby byl zcela rozebrán. Oblastní muzeum a galerie v Mostě se po 13 letech za významné finanční podpory Severočeské teplárenské, a.s. rozhodlo připravit vydání nové. V knize můžou čtenáři potkat strašidelné postavy Perkmonů – malých ďáblíků ze šachet, známější i neznámé podoby skřítků a šotků. Dále poznáme i vládce Krušných hor – Rýbrcoula a Marzebillu, nejrůznější lesní duchy, vodní demony a přízračné by-

Přednáška Jiřího Wolfa, která předcházela křtu knihy. Foto Diana Kvapilová.

Desky a jeden z listů graduálu. Foto Pavel Krásenský.

tosti v lidské či zvířecí podobě. Jak říká sám autor: “Publikace oživuje bizarní panteon krušnohorských strašidel, o nichž si po celá staletí vyprávěli obyvatelé našeho občas ponurého kraje, ale na které se dnes poněkud zapomíná.”

Jelikož se příběhy týkají nadpřirozených postav, mohlo by být mylně usuzováno, že se jedná o čtení pro děti. Avšak způsob vyprávění i celkové pojetí spíše odkazuje na dospělé čtenáře, kteří se při čtení těchto příběhů můžou skutečně bát. Což podtrhují již zmíněné krásné až snové ilustrace a netradičně zvolený typ písma použitý pro text.

Velmi zajímavé a netradiční téma přilákalo i hojný počet návštěvníků, z nichž mnoho přišlo již jen z důvodu, že přednášejícím bude pan doktor Wolf, který je výjimečnou osobností našeho regionu s neocenitelnými nejen profesními, ale i lidskými kvalitami a mostecká muzejní knihovna si spolupráce s ním nesmírně váží, což ve svém projevu vyzdvihla knihovnice paní Alena Kvapilová.

Křest knihy *Skřítci a démoni*. Foto Diana Kvapilová.

Celá přednáška i křest samotný, který proběhl v jejím závěru, se nesly ve velmi příjemné až pohádkové atmosféře. Ke křtu knihy byla použita voda z Oseckého potoka protéka-

jícího Vlčím dolem nad zříceninou hradu Rýzmburk v Krušných horách. Mystické bytosti by si tedy případně na použitou „substanci“ nemohly stěžovat.

Michal B. Soukup – Pavel Krásenský Alena Kvapilová – muzejnice celým srdcem (rozhovor)

Je to již neuvěřitelných 45 let, co jste nastoupila do muzea, a tím jste se de facto stala jeho nejvěrnějším a také služebně nejstarším zaměstnancem. Navíc slavíte krásné půlkuřaté životní jubileum. Jak vzpomínáte na své začátky a na kolegy, se kterými jste spolupracovala?

Alena Kvapilová při nástupu do muzea v roce 1974.

Když jsem dne 1. srpna roku 1974 nastoupila do Okresního muzea v Mostě na místo knihovnice, bylo to pro mne jako splnění velkého snu. Ne proto, že jsem získala místo v knihovně, ve skutečnosti jsem se nikdy necítila být knihovnicí, ale že jsem mohla pracovat v tak tajemné instituci, jakou pro mne muzeum bylo. Zůstaly ve mně vzpomínky na dětství na Městské muzeum v Duchcově. Nacházelo se v Nádražní ulici, kousek od domu u „dvou andílků“, ve kterém jsem do roku 1962 bydlela. Bylo tím správným muzeem, kde vedle rytířského brnění visel vycpaný výr, a kde se vše topilo v tajemném přítmí. Několikrát jsem jej v doprovodu tatínka navštívila. Správce mi připadal jako Děd Vševěd, který musí znát odpověď na každou otázku. Když jsme se přestěhovali do Mostu a já jsem později procházela kolem temných, zamřížovaných oken ve Švermově ulici, dozvěděla jsem se od otce, že se za nimi nachází mostecké muzeum. Nahlížela jsem se zájmem do nich. Na stěnách chodby visely obrazy

v tmavých rámech, vše tonulo v šeru a v naprostém tichu. Nikdy jsem neviděla nikoho vycházet ani vcházet, nikdy jsem nezaslechla žádný zvuk. A proto, když jsem na jaře roku 1974 poprvé stiskla zvonek vedle velkých černých vrat, mimochodem právě těch, které máme dnes vystaveny na chodbě v prvním patře budovy, překvapil mne za nimi nenadálý ruch a hluk. Tehdy jsem se poprvé setkala s Heide Mannlovou, Ferdinandem Čermákem, nazývaným Ferda a Heidinou pověstnou pudlicí Babetou, která se na mne neodbytně sápla. Můj tatínek ani bratr nebyli vůbec nadšeni z toho, že budu pracovat v muzeu. V té době o něm kolovaly zvěsti, které jej líčily jako doupe neřesti. Ty vznikly v šedesátých letech za ředitelování jednoho z předchůdců Jiřího Melší. Já jsem se s ničím takovým v muzeu již po celou dobu ale nesečkala, takže nemohu posuzovat, zda se to zakládalo na pravdě. Poprvé jsem usedla k jednání s ředitelem muzea ke kulatému stolu, pocházejícímu ze zámku v Třebívlicích

z pozůstalosti baronky Ulriky von Levetzow. U tohoto stolu se odehrávaly všechny porady pracovníků muzea a ostatní akce či jednání. Bylo nás v té době i s pracovníky přírodovědného pracoviště detašovaného na zámku v Litvínově málo. Dnes bychom se k němu zdaleka všichni nevešli. Když dnes sedím u Ulříčina kulatého stolu, který se již řadu let nachází v knihovně, a hledím jeho desku, často si na ten čas vzpomenu i na všechny, kteří se u něj vystřídalí, a větší část z nich zde již není.

Byla jsem přijata samotným panem ředitelem Jiřím Melšou i všemi spolupracovníky velmi přátelsky. Já na Jiřího Melšu vzpomínám jako na hodného člověka se sociálním cítěním. Chtěl vidět výsledky práce, ale ponechával na každém, aby ke splnění úkolů zvolil vlastní cestu. Pro mne bylo důležité, že uměl pochválit a měl pochopení i pro to, když se vše zcela nedařilo. Chránil nás i proti nadřazeným orgánům i za cenu svých postihů. Mrzelo mne, že byl ve svém novém působišti v Západočeském muzeu v Plzni, kam na podzim roku 1977 odešel, tak neoblíbený. Myslím, že se nikdy plně s Plzní nesžil. Měl zůstat na severu, odkud pocházel.

V muzeu mělo vše svůj řád a každý své místo i úkoly, jejichž plnění bylo kontrolováno. V podstatě tehdy jeho činnost řídil historik Petr Jančárek, vzdělaný, pracovitý, organizačně schopný a ve všech směrech precizní člověk. K tomu jej ještě nikdy neopouštěla dobrá nálada. Když si vlastně na ty první roky v muzeu vzpomenu, musím se bezděčně usmát, protože jsme byli taková jedna velká rodina. A i když prostředí, ve kterém jsme pracovali, připomínalo mnohdy polní podmínky a samotná práce byla notně náročná, nikdy nás neopouštěl humor a dobrá nálada. Společně jsme v poledne chodili na oběd do restaurace Slávie. Díky Petru Jančárkovi jsem se naučila jíst i tlačenu s cibulí, kterou jsem do té doby nejedla. Vždy před výplatou si ji dával k obědu, protože byla nejlevnější, stála jen 5,- Kč., z toho jsme dostávali 2,- Kč jako příplatek na obědy. Jedl ji s takovou nefalšovanou chutí, že se mi sbíhaly sliny. Po cestě zpět jsme se ještě většinou zastavili v mléčném baru naproti archivu, kde měli výborné dorty a koktejly. Konečně

Zleva Olga Hrabáková, Petr Jančárek, Heide Mannlová v době mého nástupu do muzea, 1974.

starý Most byl úžasný pro rychlé nakupování i vyřizování nutných záležitostí. Muzeum se nacházelo přímo u Mírového náměstí. Pošta, tiskárna, národní výbory, papírnickví a vše ostatní bylo na dosah. Platy byly v muzeu tak malé, že většina pracovníků měla práci v muzeu jako koníčka a přivydělávali si. Pánové v Litvínově žertovali, že je živí jejich manželky, které mají větší platy, a psaní článků do novin. Všichni jsme se k sobě chovali slušně a ohleduplně. Mohla jsem se na kohokoliv z nich obrátit s prosbou o radu a pomoc. Stejně tak se všichni chovali i k mimomuzejním badatelům a návštěvníkům. Vyložené jsem se do práce těšila. S nábožnou úctou jsem poslouchala odborné debaty svých kolegyní a kolegů, které mnohdy přerostly v urputné pře, kdy došlo i na zvýšení hlasů, ale to nemělo k mému úžasu vliv na jejich další vztahy. Naprosto to nikdo nebral osobně, vždyť šlo o diskusi. Jen já jsem z toho vždy byla nesvá. Všichni se navzájem respektovali a každý měl v tom malém kolektivu své místo bez ohledu na funkci, kterou zastával.

Až na jednu či dvě výjimky jsem měla své kolegy ráda i s jejich chybami, svéráznými povahami a názory. Z té staré muzejní sestavy na mosteckém pracovišti nejvíce vzpomínám na Kateřinu Mertovou, která mi při mém nástupu udělila několik moudrých rad pro bezkonfliktní působení v muzeu. Je mi smutno z toho, že krátce před tím, nežli jsem přistoučila k psaní těchto odpovědí, 17. 1. 2020 zemřela. Nelze opomenout Heide Mannlovou, největší osobnost muzea od šedesátých let minulého století. Sblížily jsme se v době prvního stěhování ze starého Mostu do bloku 59 v ulici Vítězného února (dnes Seifertova) v roce 1978. Stabilně jsme totiž z mosteckého pracoviště zůstaly na část stěhování a úklid celého bloku po malířích a stavebních úpravách jen my tři: Heide, Katka Mertová a já. Samozřejmě, že nábytek a nejtěžší sbírkové předměty stěhovali brigádníci. Dále vzpomínám na Olgu Matouškovou, později provdanou Hrabákovou, která pózuje spolu s Petrem Jančárkem a Heide Mannlovou před vstupem do starého muzea

Loučení s Jiřím Melšou, září 1977.

na zvětšené fotografii, dnes umístěné v 1. patře budovy. Autorem fotografie je s největší pravděpodobností náš fotodokumentátor Ferdinand Čermák, který chodil po starém Mostě s kamerou a natáčel jeho likvidaci. S ekonomkou paní Arnoškou Juřinovou jsme vycházely velice dobře a mrzelo mne, že si příliš dlouho neužila důchodu. Později se pracovníci vyměňovali, přicházeli, odcházeli, takže nelze vzpomenout na všechny. Do dnešních dnů jsme zůstaly přítelkyněmi s historičkou muzea paní Janou Sýkorovou, a to i po jejím odchodu do Státního okresního archivu Most. To stejné se v podstatě týká i Evy Klimperové, provdané Hladké, Dagmar Píkové, Petra Nováka a Soni Vackové, provdané Uhlířové. Milou kolegyní byla ještě například Pavlína Vinklerová, Anička Kozlová, provdaná Hrodková, Eva Oubramová, nezapomenutelný byl i pan Stanislav Hurník a Jaroslav Dykast atd. Necht' se na mne nezlobí všichni ostatní, kterých byla celá řada, zvláště v těch posledních třiceti letech, ale nechci zdržovat dlouhým seznamem jmen.

Za ta léta jsem se v muzeu setkala s řadou významných osobností, a to nejen regionálních, s mnoha zajímavými i vskutku podivínskými postavami, mnohdy jako vystřiženými z Povědek malostranských. Bylo jich opravdu mnoho, ale s některými jsem se i osobně spřátelila. Ráda bych jmenovala alespoň Bohouška Hlaváčka a pana Jiřího Šafránka.

Každou středu jsem dojížděla do litvínovského zámku, kde sídlilo naše přírodovědné oddělení a já spravovala druhou knihovnu, původně Městského muzea v Litvínově. I když bylo celkem náročné převážení knih a všech ostatních materiálů mezi oběma knihovnami (nevlastnili jsme v té době žádný dopravní prostředek), do Litvínova jsem se velice těšila. Byl zde jiný svět. Zvláště v době, kdy mostecké muzeum nebylo přístupné veřejnosti z důvodu stěhování, rekonstrukcí budovy atd. atd., odehrávaly se všechny akce právě v zámku v Litvínově. Těšila jsem se především na kolegy i na zajímavé stálé badatele, kteří do knihovny docházeli. Mezi ty nejstálější patřili například pan Leo Konečný, Jan Foitschek, Jiří Slavík, Josef Dražný. Zajímavé bylo pro mne i setkávání s Bohdanem Kopeckým v době, kdy měl ještě v muzeu svůj atelier. Zvláště pan Zdeněk Bárta o mne pečoval jako o dceru a čase m se z nás stali přátelé. Stejně tak jsem po celou dobu v dobrém vycházela s panem Ivanem Táborským, Milanem Šťovíčkem, Jaromírem Sládkem a Jaroslavem Bažantem, kteří se zde v průběhu let až do stěhování celého pracoviště do Mostu, vystřídalí. Nezapomenutelné byly paní Ruth Poláčková a Květoslava Gerthnerová, dobré duše celého muzea.

Většinu svého působení v muzeu jsem strávila balením, stěhováním, vybalováním, uklízením, revizemi, prováděním soupisů apod.

Ta nesmírná dřina, stresy, beznaděj na jedné straně, ale na druhé straně nadšení, odpovědnost, humor a pocit poslání, které mne střídavě či souběžně tím celým obdobím provázely.

Měla jste někdy chuť s prací v muzeu tzv. seknout?

Přiznám se, že ano. Poprvé to bylo krátce po mém nástupu do muzea v roce 1974. V té době vyřazeli odborní pracovníci do obcí Mostecka určených k likvidaci na tzv. sběry a přivázeli všemožné předměty, postupně zařazované do sbírek. Z jednoho takového sběru přivezli i ošatky, které uložili s ostatními dovezenými předměty do skříní na chodbě v pravém křídle budovy muzea ve Švermově ulici ve starém Mostě, přímo před vstupem do knihovny. Nikdo si nevšiml, že ošatky jsou plné blech. Byl pátek odpoledne a již jsme se pomalu chystali všichni na odchod domů. Měla jsem na sobě své oblíbené bílé kalhoty do zvonu. Sešla jsem dolů do přízemí ke kolegyni Olze Matouškové, později provdané Hrabákové, abych s ní ještě něco vyřídila. Začala jsem na ni hovořit, ale všimla jsem si, že zděšeně hledí na mé nohavice. Podívala jsem se tím směrem a zjistila, že mám kalhoty po kolena černé, a že se ještě ke všemu hýbou. Olinina velšterierka Babeta I., která ke mně radostně přiběhla, začala kňučet a točit se do kolečka. Já jsem do té doby blechu nikdy neviděla na vlastní oči, takže jsem dost dlouho nechápala, co to je. Naše chodba a následně celé muzeum byly zamořeny blechami, které se v našem muzejním prachu pod komodami a skříněmi úžasně rozmnožily. Nepomáhalo vytírání a úklid. Nosili jsme si je domů a nebralo to konce. Začala jsem vážně uvažovat o výpovědi. Nejvíce bylo zasaženo právě pravé křídlo budovy. V té době zde měl ještě pracovní historik Petr Jančárek a Luboš Vejrostek, který, jak sám říkal, byl chlapcem pro všechno. Pro zajímavost ještě uvádím, že byl prý uznávaným varhaníkem v kostele sv. Václava. Ten si stěžoval, že v jeho oblíbené restauraci ve starém Mostě, kam denně docházel, myslím, že se jednalo o Slávii, s ním nechce nikdo sedět u stolu, protože, když uchopí půllitr s pivem, skáčou mu ble-

chy po rukách v takovém množství, že to vidí i krátkozraký a z toho důvodu tam omezil své návštěvy, čehož nejvíce litoval. Já jsem zase líčila každodenní beznadějný a náročný postup při boji s blechami v bytě rodičů, kde jsem v té době bydlela. Jediný, kdo byl v pohodě, byl pan Petr Jančárek. Do Mostu dojížděl z Ústí nad Labem a s lišáckým úsměvem nám líčil, jak si vždy sedne ve vlaku tam, kde je nejvíce lidí, a než dojde domů, nemá ani jednu blechu. Se zadostiučiněním sledoval, jak se postupně drbe celý vagon. Přítrž tomu jsem udělala až já, když jsem vyrazila do drogerie ve Švermově ulici, kde jsem nakoupila celou náruč prostředku DDT a rozsypala jej všude, kde se dalo, a byl pokoj. Tak jsem v muzeu zůstala. Jenom vždy, když vidím v depozitáři jakékoliv ošatky, začnu se bezděčně drbat a otravovat své kolegy líčením bleší anabáze, takže se drbeme všichni. Vždy jsem ocenila jejich kolegiální, že mne v tom nenechávají samotnou.

Podruhé to nebylo tak humorné. Bylo to v době, kdy jsem pracovala na realizaci expozice baronky Ulriky von Levetzow. Plnila jsem úkol, kterým jsem byla pověřena vedením muzea. Vše jsem s velkým předstihem měla připravené, ale nevím, zda se vám již někdy stalo, že máte něco udělat, ale vlastně vše, co k splnění toho úkolu chcete učinit, nesmíte, nebo je to spojené s takovými komplikacemi, aby vás to od splnění odradilo a vy úkol de facto nemohli dokončit. Odvolat se nebylo kam. Bylo to opravdu beznadějné. Měla jsem ale absolutní podporu u svých kolegyní a kolegů a musím říci, že i u vedoucí odboru kultury Okresního úřadu v Mostě paní Marie Hladké. Když jsem zjistila, že jsou ještě k tomu všemu líčeny všude lživé a zcela překroucené informace, rozhodla jsem se, i když jsem měla po celou dobu často na krajíčku z té absolutní nespravedlnosti, že to nevzdám a budu bojovat. Mým vítězstvím bude, že se expozice otevře, v opačném případě bych ty lži jen potvrdila. Až vše dokončím, odejdu, protože takto se opravdu pracovat nedá. Expozice byla dne 19. 5. 1998 slavnostně zpřístupněna, i když se již nepodařilo doplnit vše tak, jak jsem v původním plánu zamýšlela. Nako-

Zájezd Liběchov; zleva Alena Kvapilová s Diankou, Dagmar Píková s Dášenkou, Heide Mannlová s Klárkou

nec jsem ale také neodešla, i když ta zcela zbytečná jízva na duši zůstala. Kytice růží předaná Heide Mannlovou vyjadřovala podporu kolegů a byla pro mne symbolickou.

Můžete zavzpomínat na vlastivědný kroužek, který jste při muzeu vedla?

Kroužek jsem vedla spolu s naší historičkou paní Janou Sýkorovou. Pamatuji se, že vše kolem něho bylo pro nás obě velice časově náročné. Svou práci jsme potom musely dohánět po pracovní době. Měly jsme ale v tomto podporu vedení muzea. Paní Libuše Pokorná nám dala v tomto prostor a do ničeho nám nezasažovala. Povolila nám i oslovit naše kolegy, kteří nám s některými akcemi jako odborní garanti pomáhali. Nejvíce jsme v tomto spolupracovaly s přírodovědným oddělením, zvláště panem Zdeňkem Bártou. Týkalo se to ale i ostatních: Jaroslava Bažanta, Ivana Táborského a Jaromíra Sládka. Dětem se asi nejvíce líbily výlety

do přírody, kde jim pan Bárta například ukazoval odchyt a následné kroužkování ptáků. Pan Sládek zase při cestě na Špičák určoval rostliny apod. Za společenskovoědné oddělení se nám několikrát věnovala paní Heide Mannlová, která nám například zprostředkovala návštěvu přesunutého děkanského kostela v době, kdy ještě nebyl zpřístupněn veřejnosti. Děti mohly sledovat práci restaurátorů, což se v té době poštěstilo málokomu. Dostalo se jim i odborného výkladu právě Heide Mannlovou a Bořivojem Rakem. Snažily jsme se, aby děti poznaly co nejvíce z našeho okresu a seznámily se se sbírkami muzea a jeho činností. Zajímavou zkušeností pro nás všechny bylo i natáčení dokumentárního pořadu o Velké mostecké stávce Československou televizí, kterého jsme se všichni zúčastnili. Spolupracovali jsme se Svazem protifašistických bojovníků v Mostě. Jednou ze společných akcí pak byla brigáda v Památníku v Lidicích na úpravě travnatých

ploch. Cestou zpět nás opět využila Československá televize při natáčení zpravodajství z nějaké lidové slavnosti v Třebízi.

Při práci s dětmi jsem měla pocit, že právě toto má smysl, a že kdyby jen jeden z nich jednou zastával nějaké vyšší postavení a mohl pomoci našemu muzeu, městu, či regionu, měla všechna ta práce a někdy i zlobení smysl.

Podstatnou část svého života jste prožila v muzejní knihovně. Nabízí se tedy otázka, jakou knihu si ráda přečtete a jaké knihy si nejvíce ceníte po odborné stránce?

Od dětství jsem četla ráda historické romány, později se k nim přidala sci-fi a fantasy literatura. Těmto žánrům jsem v podstatě zůstala věrná dodnes. Ráda si ale přečtu i dobrou detektivku, v posledních letech z pera Vlastimila Vondrušky a severských autorů. Nevím, kterou knihu vezmu do ruky jako poslední, ale chtěla bych, aby to byla kniha, která mne pohladí a zanechá ve mně krásný pocit, protože mnohé v mém životě se řídilo a řídí pocity. A také by bylo krásné, kdybych ji mohla naposledy zaklapnout v sedě v knihovně či doma a ne na nemocničním lůžku.

Je těžké vybrat jednu knihu, které si nejvíce cením. Obecně u mne na prvním místě byly vždy naučné slovníky a encyklopedie. Ty staršího data vydání jsou jedinečné. Víím, že dnešní způsob vyhledávání pomocí elektronických médií je rychlejší

a komplexnější, ale používám stále obojí.

Pokud bych přeci jen měla uvést knihu, které si ve fondu naší knihovny vážím, je rozsahem malý tisk jednoho z nejvýznamnějších mosteckých rodáků Jiřího Bartholda Pontana z Breitenberku, zvaného Pontanus, *Bruxia Bohemiae Delineata carmine*, vydaná v Praze roku 1593 Jiřím Černým. Pro naše město má kniha velký význam, neboť je cenným pramenem k dějinám města Mostu a jeho topografii a příkladem hodným následování i v dnešní době. Abychom i po odchodu jinam nezapomínali na rodné město a náš kraj a byli jsme jim dle svých možností prospěšní.

V minulosti jste publikovala mnoho článků o muzeu. Můžeme se těšit na něco ucelenějšího z Vašeho pera, například na nějakou knihu? Pokud ano, dokázala byste napsat, o čem by byla?

Přiznám se, že nic takového nechystám. Začala jsem si jen dávat dohromady své vzpomínky na muzeum, jeho pracovníky, spolupracovníky a zajímavé badatele. Několikrát jsem s tím začala, kousek napsala a zase odložila. Pokud to bude možné a bude zájem ze strany redakce našeho nového periodika *Pod Hněvínem*, ráda bych v podstatě v těchto vzpomínkách pokračovala na jeho stránkách. Jen bych nechtěla nudit. Ovlivněna knihami Eduarda Štorcha jsem kdysi chtěla napsat román o příběhu kněž-

ny ze Želének a slovanském hradišti v Zabrušanech u Duchcova. Prostudovala jsem si k tomuto tématu poměrně dosti odborné literatury, a čím více jsem si shromažďovala informací, tím více jsem si uvědomovala, že toho víím málo a i historický román by měl psát historik a ne pouhý nadšenec a patriot, a tak vše skončilo v šuplíku.

Jak vnímáte region, kde celý život žijete? Cítíte se být mosteckou patriotkou?

Narodila jsem se v Duchcově a v Mostě žiji již od svých osmi let a stal se mým domovem, i když na rodné město nikdy nezapomínám. Jsem tedy patriotkou celého našeho regionu. V katalogu k expozici baronky Ulriky von Levetzow jsem se v podstatě v úvodu jedné kapitoly vyznala ze svého vztahu k našemu kraji, a i když se to zde týkalo konkrétně Českého středohoří, pokračovala bych dále přes Krušné hory, Podkrusnohoří, prostě celý náš kraj, který nosím hluboko v srdci. Ráda cestuji, ale ještě raději se vracím domů. Málokdo z nás si uvědomuje, jak jsme u nás na severu jiní. Jsme drsnější, máme smysl pro humor, umíme se prosadit, protože jsme vystaveni a nuceni řešit ne zcela běžné situace, a co jsme především, jsme svobodní. Když jsem se o tom bavila s různými lidmi z jiných krajů, kteří nás tak trochu považují za exoty, nakonec konstatovali, že je jejich tradice, náboženství a předsudky svazují a vytvářejí jim mantinely pro jejich životy. Mnozí nás nechápali i odsuzovali, část ale utíká právě k nám, aby mohli žít svobodně. Nechci s nikým polemizovat, že to je vlastně špatné a čím se to stalo atd. Já jen říkám, že se cítím být svobodná a v tomto smyslu jsem byla vždy. Jen mi vadí, že se historie opakuje a náš kraj je stále na okraji zájmů a v podstatě obětován. Nechci rozebírat komu a čemu, jen abych toto povídání odlehčila, cituji slova z posledního dílu filmu *Hra o trůny* „Sever nezapomíná“.

Můžete zavzpomínat na nějakou příhodu týkající se muzea, kterou jste dosud nikde nezveřejnila a které se ráda od srdce zasmějete?

Těch příběhů je více, jedná se někdy spíše o situace nežli přímo příběhy,

ale nevím, zda jsou zábavné pro nezúčastněné, tak si dovolím uvést několik z nich.

V muzeu se pravidelně slavil MDŽ. Ještě za ředitelování Jiřího Melší ve starém Mostě vždy rozdělil mužům úkoly a oni nám ženám připravovali oslavu. Nezapomenutelné byly maličké rohlíčky a houstičky Petra Jančárka, které vždy napekl. Dříve, nežli totiž vystudoval vysokou školu, vyučil se jako pekař. Pocházel prý ze známé pekařské rodiny v Praze. Při jedné z těchto oslav se naše nejmenovaná kolegyně rozhodla, že chce polibek od pana ředitele. Vzhledem k tomu, že to byla žena mohutnější tělesné konstrukce a pana ředitele převyšovala o celou hlavu, začal před ní ustupovat. Ona se však nenechala odradit a s rozpřaženými rukama, že jej obejmě, se k němu pomalu přibližovala. Oči mu za brýlemi mžikaly, jak nevěděl, kudy uprchnout. Ustupoval, ustupoval, až se ocitl zády u okna, kde šlápl na těžký závěs, čímž jej strhnul a ním i celou garňo. Vše na něj spadlo, on se zamotal do závěsu a spadl na zem zamotaný jako bourec morušový. Kolegyně k němu došla a mohutně jej svými rudě namalovanými rty políbila. Vypadal velice otřesen a domnívám se, že na ten zážitek nikdy nezapomněl. Nám ta celá scéna přišla jako z nějakého komediálního filmu.

Další drobná příhoda se stala na jiné oslavě, tehdy probíhala již v litvínovském zámku, v prostorách naší zasedací místnosti, dříve zde měl svůj atelier malíř Bohdan Kopecký. Náš botanik, pan Jaromír Sládek nás každý rok obdaroval nějakým malým dárečkem. Například jeden rok to byla drobná knížka od Josefa Vondráčka, *Zločin v muzeu*, kterou zakoupil v antikvariátu. Následující rok se rozhodl nás překvapit malými dětskými zrcátky s kočíčkami. Bohužel neměli potřebný počet kusů, a tak byl donucen zakoupit jedno s opicí. Neustále se mnou řešil, komu má dát toto zrcátko, aby se ona dáma neurazila. Tak se rozhodl pro šalamounské řešení a zrcátko dal do klobouku. Když jsme všichni usedli ke stolu, obcházel jej a nechával přítomné ženy tahat z klobouku. Až bohužel došel zrovna k jedné konfliktní kolegyni. Samozřejmě, že z výrazu její tváře mi bylo hned jasné, že si vytáhla opici. To, co

následovalo, si chudák pan Sládek nedovedl asi ani představit. Vzala to jako osobní urážku, kdy jí toto zrcátko naschvál nastražil a chtěl jí tím sdělit, že je opice. Žádné vysvětlování ani omluvu nepřijala. Nikdy mu to nezapomněla a pan Sládek nám přestal kupovat dárečky.

Třetí drobná událost, které jsme se vždy smály s Heide Mannlovou, Olgou Hrabákovou a Petrem Jančárkem, se odehrála na jedné z přednášek v rámci přednáškového cyklu *Mostecké podvečery* ve výstavním sále muzea ve starém Mostě. Přednášky probíhaly jednou za měsíc. Na té, o které chci vyprávět, byl přednášejícím právě pan Petr Jančárek, téma si již nepamatuji. Sál byl plný a mezi posluchači seděl i jeden z věrných návštěvníků všech akcí nejen v muzeu. Pověstný byl tím, že všude spal. Náš historik přednášel a najednou přestal hovořit a s úžasem zíral někam za nás. V tu chvíli se ozvala hrozná rána a onen notorický spáček spadl i se židlí do uličky. Jak později kolega líčil, viděl, jak se onen muž začal pomalu i se židlí naklánět do uličky, vypadalo to, jako ve zpomaleném filmu, až nakonec neudržel balanc a zuchnul na zem. Evidentně spal, jak se vzbudil, došlo mu, že to je ostuda, a tak začal předstírat srdeční záchvat. Když mu chtěli přítomní zavolat záchrannou službu, zkonstatoval, že je mu už dobře a celý zbytek přednášky v klidu vyslechl, na rozdíl od většiny ostatních, kteří se v myslí vraceli ke komické situaci a smáli se. To se týkalo i Petra Jančárka, který měl co dělat, aby přednášku dokon-

čil. I on několikrát reagoval na smějící se publikum smíchem. Jediný, kdo byl naprosto klidný a divil se, čemu se všichni smějí, byl ten, který celý rozruch způsobil.

Podobných drobných situací se odehrálo samozřejmě více, a tak jen kratičká vzpomínka na náš studijní zájezd do Berlína, tehdy ještě východního. Každý rok jsme měli povoleny dva dny na studijní zájezdy. Zpočátku jsme je ještě slučovali s víkendy a vyrazili jsme na různá místa naší republiky i do NDR. Jeden rok jsme se rozhodli navštívit muzeum Pergamon a další památky Berlína. Ubytovaní jsem zajistila prostřednictvím cestovní kanceláře. Jednalo se o nejluxusnější hotel přímo v centru Berlína. Hned na začátku cesty na hranicích s NDR musel jeden z kolegů vystoupit ke kontrole dokladů, protože jeho současná zarostlá brada neodpovídala podobě v cestovním pase. Již se k nám do vagonu nevrátil a vlak odjel bez něj. Litovali jsme ho a já řešila, co bude s jeho uhrazeným poukazem. Cestovali jsme poměrně dlouho a namačkaní jsme byli v kupé jako sardinky. Na nádraží v Berlíně jsme vylézali pomačkaní, nevyspali a rozlámaní. To se nemohlo říci o našem oplakaném kolegovi, který vyskočil z vagonu první třídy svěží jako rybička, vyspalý do růžova. Stačil se totiž na hranicích oholit a naskočil zpět do vlaku. Ve vagonu první třídy byl sám a nikdo jej již nekontroloval. První problém nastal při používání městské hromadné dopravy. Zakoupili jsme si jízdenky, ale při vstupu do metra jsme zjis-

Studijní zájezd Labské pískovce 1983.

Studijní zájezd Šumava 1984.

Vlastivědný kroužek, brigáda v Lidicích, 1989.

tili, že je zde několik tratí, U-Bahn, S-Bahn a nevím, jak se jmenovala ta další. Zírali jsme na několik strojů pro označení jízdenek a netušili, ve které jízdenku tzv. cvaknout. Pan Bárta navrhl, že použijeme všechny, snad nás nebude nikdo kontrolovat. A tak jsme postupně použili všechny strojky, k němému úžasu kolemjdoucích cestujících. Nevím, zda francouzská komedie Návštěvníci, nebyla tak trochu natočena podle nás. Úspěšně jsme dorazili do hotelu. V takto luxusním ale do té doby nikdo z nás ještě nebyl ubytovaný. Byli jsme notně zmatení. Problém nastal hned ve výtahu, kde nám nedošlo, že jsou zde výtahy dva, a v tom, ve kterém jedeme, zastavuje pouze v sudých patrech, a my potřebovali do lichého. Neustále jsme z výtahu vycházeli a zpět nastupovali. Nešťastní jsme konečně sjeli do recepc

a dotázali se, jak se můžeme dostat do svých pokojů. S výrazem, jak někdo může být tak tupý, nás recepční zavedla za roh, kde se nacházel druhý výtah. Naše tápání sice pokračovalo, ale jinak byla prohlídka především Pergamonu úžasná a celé to stálo za to.

Na závěr jedna perlička týkající se našeho externího pracovníka, který měl na starosti naši archeologickou sbírku. Do muzea docházel jednou za čas večer po práci. Aby vydržel pracovat celou noc, nemusel odbíhat a ještě ke všemu, aby ušetřil, uvařil si z večera silnou tureckou kávu do velkého hrnku. Ten potom vždy, když obsah vypil, doplnil horkou vodou z topení, u kterého seděl. Tento postup zopakoval několikrát za noc. Svůj inovátorský postup nám vždy líčil s jiskrou v oku. Vždy jsme na něj hleděli s úžasem a dohadovali

se, kolika se asi dožije let.

Jaké je Vaše poselství pro novou a nastupující generaci muzejníků? Prosím, nečekejte ode mne žádná velká moudra. Budu mít v následujících řádcích na mysli naše muzeum a jeho pracovníky, protože každé muzeum je specifické a má rozdílnou historickou paměť. To naše prošlo od svého založení tolika změnami a doslova zemětřeseními, že nezůstával kámen na kameni, stejně jako celý náš region. Snaha vše uvést do dokonalého pořádku nestačí na jeden lidský život. Nelze proto porovnávat muzea, která fungovala nepřetržitě bez těchto tak zásadních změn, a naše muzeum v Mostě. Chci jen naznačit, že se musí vycházet ze stavu, jaký zde je a hledat tu nejoptimálnější cestu, jak vše vyřešit a neztrácet trpělivost, že to nepůjde tak rychle, jak by si představovali.

Myslím si, že by mělo v zásadě platit to stejné, co dříve. Ten, kdo v muzeu pracuje, musí mít tuto práci rád, mít ji v srdci a cítit poslání a odpovědnost vůči budoucím generacím. Také by měl být vlastenec v tom kladném slova smyslu, a to bez ohledu na to, zda byla jeho babička Němka nebo Čiňanka. Prostě by se měl cítit jako občan této země. Měl by také porozumět regionu, ve kterém se muzeum nachází. Necitlivý a zkreslený pohled na dějiny, tradice a problémy našeho kraje od lidí příchozích z jiných částí naší země, mohou napáchat mnoho zbytečných škod. Muzea by měla zůstat nepoplatná dobám, měla by shromažďovat materiály dokumentující všechna období bez rozdílu. Proč bychom měli být tak namyšlení a sebestřední a myslet si, že to, co dnes je pro nás jistou historickou pravdou, bude tou stejnou pravdou za dvacet, padesát, sto let. Naším posláním je materiály shromáždit, uchovávat pro budoucí generace, aby měly dostatek nezkrácených podkladů pro jejich vyhodnocení. Je známo, že dějiny píší vítězové, to by zde platit nemělo a měl by si to každý muzejník uvědomit, bez ohledu na své názory a na stranu barikády, na které stojí.

Muzea by měla zůstat důstojnou institucí sloužící k uchování sbírkových fondů a vzdělávání. Obě tyto části by měly být v rovnováze. Je potřeba mít dostatek času

a klidu na evidenci sbírek a odbornou práci s tím související. Toto by neměla být okrajová záležitost, kterou by kurátoři sbírek činili ve chvílkách, kdy jim na ni vyjde čas. Z muzea by se neměl stávat cirkus, kde jsou vymyšlena další a další čísla na obveselení publika. Myslím si, že k tomu by měly sloužit jiné vzdělávací instituce. Muzea by opravdu měla směřovat většinu svých akcí určených pro veřejnost na vzdělávání a prezentaci sbírek. Je také potřeba doplňovat sbírky pouze hodnotnými předměty, které sbírky obohatí a nezaplevelit si doslova depozitáře vším, co je nalezeno či nabídnuto. Prostě sbírat vše nelze, je potřeba vybírat.

Jinak bych ty, kteří budou přicházet, prosila o shovívavost s hodnocením prací svých předchůdců. Nelze mnohdy hodnotit dnešním pohledem to, co se událo před lety, ve zcela odlišných podmínkách. Nezaložit svou práci a činnost na neustálém očeřování. Život jde dál, stejně tak práce v muzeu. Nepromarněte své intelektu a aktivity na tomto a jděte dále. Teprve až sami něco hodnotného a zdařilého dokončíte, posuzujte.

Myslím si, že by všichni noví pracovníci bez ohledu na věk měli k práci přistupovat s pokorou a empatií vůči všemu a všem tak, jak to bylo za nás. Jsem si ale vědoma

Vernisáž 19.5.1998.

toho, že se doba změnila, ale muzejníci by měli zůstat ve svých srdcích i chování stejní jako byli ti, kteří stáli u zrodu našich institucí.

Muzeum patřilo a zajisté patří k dějinám svého města, regionu, a jak by pravil muzejní teoretik, je jeho pamětí. Snad víc jak kde jinde to platí právě o našem městě a celém Mostecku, kde zmizelo celé staré město a řada obcí v okolí, a kde se tak výrazně změnila celá tvář krajiny. A z tohoto důvodu postrádám stejně jako většina obyvatel Mostecká rozsáhlou expozici k dějinám města

Alena Kvapilová Má vzpomínka na Katku

Kateřina Mertová (8. 5. 1949 Litoměřice – 17. 1. 2020 Kadaň)

Od našeho prvního setkání jsem jí oslovovala Katko, i když pro většinu známých byla Kateřina.

Není jednoduché v několika větách vystihnout charakter člověka, který již není mezi námi. Pro mne byla Katka blízkým člověkem a její odchod mne velice zasáhl. Nebyla pro mne pouhou bývalou spolupracovnicí, ale i skutečnou přítelkyní. Vážila jsem si jí pro její inteligenci, moudrost a empatii. Měla velký smysl pro humor, spravedlnost a snažila se být při posuzování historických událostí maximálně objektivní.

Z toho mála, co vím o jejím životě, je to, že ji vychovala babička, neboť rodiče pobývali mimo republiku. Otec pracoval v diplomatických

službách v Turecku. Vystudovala Keramickou průmyslovou školu v Bechyni, později Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, kde získala i doktorát. V muzeu pracovala od 1. 10. 1973 do 31. 8. 1980 jako konzervátorka. Později se stala ředitelkou Okresního archivu v Chomutově se sídlem v Kadani, kde setrvala až do odchodu do důchodu. Neměla život vůbec jednoduchý, zůstala sama na výchovu svých dvou malých synů. V posledních letech vždy s pýchou psala o svém vnoučkovi, který jí doslova prosvětlil život.

Již se nebudu moci na ni obrátit jako dosud s dotazem týkajícím se vzpomínek na muzeum ve starém Mostě, jeho první stěhování či na na-

Mostu, zmizelých a existujících obcí Mostecká. Toto je velký úkol pro současné i budoucí odborné pracovníky muzea ve spolupráci s kolegy z archivu a archeologického ústavu, i když jsem si plně vědoma toho, že to nebude úkol jednoduchý po všech stránkách. K tomu jim i nám všem držím palce.

Na závěr mi dovolu odcitovat slova Wiliama Flowera: Načem muzeum opravdu závisí, pokud jde o jeho úspěch a prospěšnost, to nejsou jeho budovy, ani jeho vitríny, dokonce ani jeho sbírky, ale jeho pracovníci.

Kateřina Mertová.

še bývalé kolegy. Vždy jí ale uvidím před sebou s neodmyslitelnou cigaretou v ruce a laskavým úsměvem.

Budeš mi, Katko, chybět.

Michal B. Soukup Panoráma starého Mostecka

V lednu 2020 odstartoval projekt Oblastního muzea a galerie v Mostě (dále jen OMGM) nazvaný „Panoráma starého Mostecka“, který je spolufinancován z Evropské unie, a to konkrétně z Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání. Prostředky na jeho uskutečnění se podařilo získat prostřednictvím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, kde je projekt evidován pod registračním číslem CZ.02.3.68/0.0/0.0/18_067/0012378. V rámci programu uspělo jen několik muzeí z celé republiky, což lze považovat za velký úspěch.

Jedna z nejstarších fotografií zachycuje I. náměstí ve Starém Mostě před rokem 1868, ještě s budovou renesanční radnice, snímek zhotovil ateliér Anton Lötten, který patřil k průkopníkům fotografie v Mostě. Reprofoto Pavel Krásenský.

Hlavním smyslem tohoto ctižádostivého záměru je vytvoření Digitálního vzdělávacího zdroje (DZV), který umožní nový způsob zpřístupnění exponátů ze sbírky OMGM – především fotografií, negativů – skrze virtuální realitu („3D brýle“). Cílovou skupinou projektu jsou žáci základních a středních škol s tím, že tři ze škol na Mostecku přímo spolupracují na realizaci. Patří mezi ně Základní škola a Mateřská škola Horní Jiřetín, AMA SCHOOL – Základní škola a Mateřská škola Montessori o.p.s. v Mostě a Základní škola a Mateřská škola Litvínov-Janov.

Sbírka OMGM obsahuje tisíce fotografických snímků v podobě pozitivů i negativů. Většina z nich po desítky let zůstávala ukryta v depozitáři a dodnes se je nepodařilo

Sídlo mosteckých novin (tzv. „Gutenberghaus“) a v popředí krámk fotoateliéru Pi-etzner – první čtvrtina 20. století. Foto Oto Kittel.

odpovídajícím způsobem představit veřejnosti, ačkoli nejstarší exempláře vznikly už na přelomu 50. a 60. let 19. století. Za dlouhé roky své existence jsou některé bohužel popraskané, blednou anebo ztrácejí ostrost, proto je nezbytné zachránit obrazové informace v co nejvyšší kvalitě pomocí šetrného skenování. Originály je poté nutné uzavřít do klimatizovaného prostředí bez přístupu světla, aby byly uchovány pro další generace.

Naskenované obrazy se stanou základním stavebním kamenem nejen pro připravované vzdělávací moduly a samostatné webové stránky, ale v budoucnu budou sloužit také badatelské i širší veřejnosti jako výzkumný a poznávací materiál. Kromě toho dojde k naskenování skupiny trojrozměrných exponátů, které naplní „virtuální muzeum“ a umožní školním žákům ten nejtěsnější kontakt s předměty, kterých by se za normálních okolností nemohli dotknout.

V průběhu dalších dvou let tedy vzniknou postupně tři vzdělávací moduly. Jako první OMGM představí **Stereoskopické obrazy – Svět kolem roku 1900**. Jde o dvojice snímků, které při pozorování oběma očima prostřednictvím zvětšovacích čoček vyvolávají dojem trojrozměrného vidění. Stovky kusů těchto skleněných stereoskopických pozitivů se podařilo zachránit po zániku proslulé litvínovské Panoramy a spolu s jejími troskami uchovat v muzejní sbírce. Díky moderní technice znovu ožijí v podobě výletů po Evropě a dalších částech světa, tak jak je vnímali zdejší obyvatelé před více než sto lety.

Druhý modul je zaměřen na zpřístupnění Historických fotografií Mostecka, převážně z časového rozmezí 1890–1945. Do staré muzejní sbírky přicházely od městské obce, od soukromníků nebo z nákupů. Část snímků pořizovalo i samo muzeum. Ve 30. letech se správcem muzejní dokumentace stal aktivní fotograf Otto Kittel. Do sbírky mimo jiné zařadil i starší vlastní skleněné negativy, ke kterým zhotovil listkový katalog. Kittel se po léta pohyboval po Mostecku a dokumentoval krajinu i sídla – tak se mu podařilo zachytit jejich podobu před masivním nárůstem těžby uhlí. Na rozrůstání muzejní sbírky fotogra-

Fotografická vycházka do Krušných Hor – pravděpodobně počátek 20. století.

Janovská přehrada v průběhu prací na úpravě terénu v místě hráze (1911).

Kostel sv. Václava v Mostě – přelom 30. a 40. let 20. století.

Starý Most při pohledu z Hněvína – pravděpodobně rok 1896, neboť na budově spořitelny je ještě lešení. Foto Oto Kittel.

fií měly velký vliv i místní fotografické ateliéry – z nich nejvýznamnější byly firmy C. Pietzner (který ovšem působil v mnoha dalších městech – např. v Litoměřicích, Teplicích) či Alfred Hoffmann. Sám Alfred Hoffmann byl členem muzejního spolku, takže řadu snímků muzeu poskytoval zdarma, nebo je od něj pro muzeum kupovalo město. Například sérii, dokumentující rekvirky mosteckých zvonů za první světové války. Většina z nich se už do Mostu nevrátila.

V sbírce je zastoupena i řada větších souborů. Mezi nimi vyniká například dokumentace kuřavkové katastrofy v roce 1895, stavba janovské přehrady (1911-1914), slavnost svěcení nových zvonů v Mostě (1924) nebo skupina záběrů na trosky domů po bombardování (1944).

V celých sériích také vznikaly dálkové pohledy na město Most – zvláště z oblíbené vyhlídky na Hněvíně.

Vyvrcholením prací na projektu bude Virtuální muzeum Mostecká, které dětem umožní prohlížet vybrané historicky cenné předměty ze sbírky OMGM, manipulovat s nimi, podívat se do jejich útroby, nebo je třeba rozebrat a to vše ve virtuální realitě. Každý předmět bude opatřen doprovodným souborem informací, který v úplnosti představí jeho příběh i historický význam. Tak se děti budou moci seznámit například s funkcí hornické benzínové lampy.

3D brýle bude do budoucna v OMGM využívat nejen školní mládež, ale po splnění cílů projektu i dospělí a senioři, kteří jistě neméně ocení „výlet do starých časů“.

Hornické lampy z muzejní sbírky na výstavě uspořádané ke 100. výročí dolu Julius III (1984).

Pavel Dvořák

Exponát měsíce aneb co vše se může stát

Muzea nemají možnost prezentovat všechny předměty ze sbírek ve svých expozicích. Větší část sbírek je uložena v depozitářích a návštěvník nemá možnost je téměř nikdy vidět. Některé předměty ze sbírek bývají součástí krátkodobých či dlouhodobých výstav v muzeu i v jiných institucích. Proto jsou v našem muzeu některé opravdové unikáty a zajímavosti představovány návštěvníkům formou tzv. exponátu měsíce. Předmět je na vybraném místě vystaven po dobu jednoho měsíce, kdy si jej mohou návštěvníci prohlédnout. Součástí každého exponátu měsíce je i doprovodný text, který předmět popisuje, případně nabízí pohled na jeho původ či jedinečnost.

V srpnu 2018 jsem měl touto formou představit předmět z geologických sbírek našeho muzea. Napadlo mě udělat exponát měsíce trochu jinak. Při příležitosti 130. výročí založení muzea jsem se rozhodl představit osobnost, která se zasloužila právě o mineralogické, petrografické a paleontologické sbírky. Výběr nebyl příliš složitý. U některých minerálů a zkamenělin, které se do sbírek dostaly v době jejich vzniku, se objevovaly původní etikety s nápisem Franz Thuma, Elisabethstr. 4, Brüx. O osobě Franze Thumy toho není mnoho známo. Víme, že pracoval jako báňský úředník na několika uhelných dolech v oblasti mezi Duchcovem a Mostem. Později se z něj stal první mostecký obchodník s přírodninami, především minerály a zkamenělinami. Pravděpodobně byl i jedním z „otců zakladatelů“ mosteckého muzea. V závěru života pracoval jako úředník v mosteckém cukrovaru.

Připravil jsem tedy krátký text a několik vzorků minerálů s původními Thumovými etiketami. Exponát měsíce byl tedy vystaven a připraven pro návštěvníky. Za měsíc se představil jiný předmět z našich muzejních sbírek, ovšem ten „můj“ srpnový exponát měl po čase nečekané, a překvapivé pokračování.

První pracovní den roku 2019 jsem přišel do muzea a jako obvykle jsem zapnul počítač. V došlé poště jsem našel jednu zprávu, kterou jsem si musel několikrát přečíst. Kdosi v době vánočních svátků poslal do muzea dotaz, zda je možno ještě vidět exponát měsíce srpna 2018. Svůj zájem odůvodňovala pisatelka tím, že je praprapravnučkou Franze Thumy a při hledání informací o svých předcích našla i informaci o exponátu měsíce srpna v mosteckém muzeu. To mě velmi ohromilo, protože jsem myslel, že Franz Thuma (zemřel krátce po 1. světové válce) byl německé ná-

Jeden z Thumových minerálů. Foto Pavel Krásenský.

Zleva ředitel OMGM Michal Soukup, praprapravnučka s dcerou a menželem. Foto Pavel Krásenský.

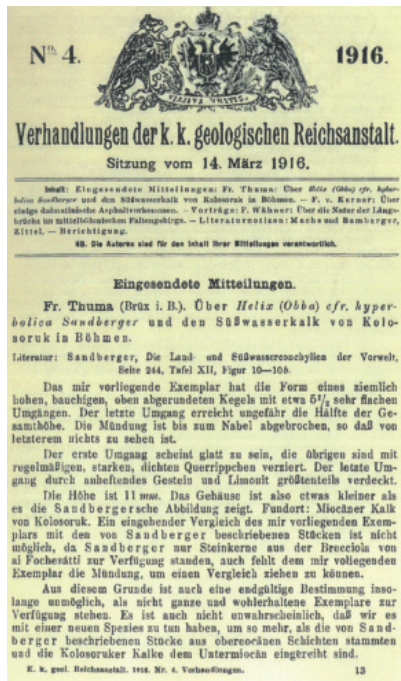
rodnosti, a že jeho potomci z Mostecká po druhé světové válce odešli. Nejprve mě napadlo, že si ze mě někdo dělá legraci. Potom jsem ale zjistil, že odesílatelka má i Facebookový profil. To mě přesvědčilo, že se nejedná o vtip a odpověděl jsem, že představení exponátu měsíce je časově

omezeno právě na dobu jednoho měsíce. Přidal jsem i informace, které jsem měl do té doby o F. Thumovi k dispozici. V další mailové komunikaci jsem se dozvěděl, že se v rodině paní Martiny po několik generací předává bedna kamenů, která je určitě od Franze Thumy. Korespondence

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

pokračovala a v dubnu 2019 jsem se s paní Martinou setkal. Předal jsem jí Almanach k 130. výročí založení muzea v Mostě, první dvě čísla tohoto časopisu a pozvání k návštěvě muzea. Paní Martina s rodinou v červnu 2019 do muzea skutečně přijela. Při prohlídce muzea viděli předměty, které muzeum získalo od Franze Thumy, tedy několik ukázek minerálů, které byly vystaveny jako exponát měsíce a druhohorní zkameněliny z období křídý, kterými se Franz Thuma zabýval a v okolí Mostu sbíral. V další

části své návštěvy se setkali s ředitelem muzea, navštívili konzervátorskou dílnu a na nádvoří obdivovali zkamenělé kmeny třetihorních stromů. Paní Martina přivezla i některé ukázky ze sbírky Franze Thumy a několik vzorků muzeu zapůjčila do vitriny v připravované expozici, která bude věnována jejímu předkovi.

Naše muzeum získalo nové příznivce a ve mně zůstal příjemný pocit, že i zdánlivě rutinní práce může vyústit v překvapivá zjištění a příjemná setkání.

Část článku F. Thumy o zkamenělinách z Korozluk z roku 1914. Reprofoto Pavel Krásenský.

Pavel Krásenský Exponáty měsíce v roce 2019

Leden: Clarina (trompeta), Hans Geyer, Vídeň 1675

Kurátor: Milan Černý

Oblíbený žest'ový nástroj, běžně se vyskytující v hudebně provozovací praxi po celé období 17. a 18. století. Byl často využíván jak v sakrálních, tak i světských umělecky činných kruzích. V oblasti severozápadního Podkrusnohoří clariny tehdy tvořily takřka nepostradatelnou součást kostelních instrumentářů. Jejich počet na některých zdejších vrcholně barokních chrámových kůrech dokonce dosahoval počtu i okolo deseti kusů. Původ vystaveného nástroje velmi pravděpodobně souvisí s hudebním děním minoritského konventu, jehož budovy stávaly v centru areálu dnes již neexistujícího starého města Mostu. Ačkoli takto prezentovaná podoba bohužel nenabývá původní úplnosti a tím i vzhledu, jde v rámci severočeského regionu o jedinečný, navíc poněkud náročněji výtvarně pojatý exemplář. V současné době může „mostecké“ clarině víceméně konkurovat pouze o něco mladší nástroj téhož druhu, uchovávaný v prostorách depozitáře Oblastního muzea v Litoměřicích.

Únor: Labuť černá (Cygnus atratus)

Kurátor: Jaroslav Bažant

Nezaměnitelný druh labutě obývající sladké, brakické i slané vody Austrálie. Způsob života má podobný jako evropská labuť velká. V 19. a 20. století byla labuť černá chována jako okrasný pták, někteří jedinci uprchli ze zajetí se mohou vyskytovat ve volné přírodě. Vystavený exemplář byl nalezen roku 2000 mrtvý ve Šluknově.

Březen: Pokusná puška Špitálský

Kurátor: Jiří Šlajnsa

Mezi skupinou rakousko-uherských konstruktérů známých jmen, jakými byli Alfréd Kropatschek, Josef Schulhof, či Franz Fortelka se objevuje i jméno českého puškaře Antona (Antonína) Špitálského (1831 – 1909), později v letech 1889–1896 technického ředitele zbrojovky ve Štýru (něm. Steyr). Špitálský pracoval jako dílenský mistr v továrně Josefa Werndla, známého zakladatele štýrské zbrojovky (Oesterreichische Waffenfabriks-Gesellschaft, dnes Steyr Mannlicher). Společně s Karlem Holubem se podílel na vylepšování Werndlovy pušky a později pracoval na vlastní konstrukci opakováčky s cívkovým zásobníkem. K vývoji své zbraně využil Špitálský ve Štýru v licenci vyráběnou francouzskou puškou Gras M 1866/74. Tu následně doplnil podávacím zařízením v podobě cívky uložené ve schránce pod závěrem zbraně. Patent na svoji konstrukci získal v březnu 1879, a přestože se jejím vývojem zabýval ještě

v následujících třech letech, prosadit se mu ji do výzbroje Rakousko-uherské armády nepodařilo. Vzácně zachovalý exemplář této pokusné pušky s pořadovým číslem 17 se nachází i ve sbírce zbraní Oblastního muzea a galerie v Mostě. Mimo funkční řez mechanismu zbraně, který se nachází v majetku Vojenského historického ústavu, je to jediná doložená puška tohoto systému v České republice.

Duben: Sekretář (Credenza)

Kurátor: Miroslav Vrba

Sekretář je vyrobený z jilmového a dubového masivního dřeva. Skládá se ze tří základních demontovatelných dílů, mezi kterými jsou dva spojovací prvky. Spodní soklová část (podnož) je uchycena s navazujícím dílem dřevěným klínovitým zámkem, následuje stolová deska a tam je spojení zajištěno, dvěma dřevěnými šrouby. Horní nástavec vyrobený až koncem 19. století je volně položen na střední díl. Tvar, způsob provedení, spoje, kování, to vše naznačuje, že Oblastní muzeum a galerie v Mostě má ve svých sbírkách opravdu vzácný kus nábytku, jehož původ může spadat až na přelom 17. a 18. století.

Květen: Tesařík alpský (Rosalia alpina)

Kurátor: Pavel Krásenský

Tesařík alpský patří mezi nejkrásnější evropské brouky. K atraktivitě tohoto druhu přispívá nejen jeho nápadné modro černé zbarvení, ale i velikost. Někteří jedinci tohoto druhu mohou dorůstat velikosti až kolem 4 cm. Larvy se vyvíjejí v odumřelém, stále však pevném dřevě buků. S dospělými brouky se v přírodě můžeme setkat od června do září. Je zařazen mezi zákonem chráněné druhy živočichů, a to v kategorii kritiky ohrožený.

Červen: Kniha krejčovských stříhů

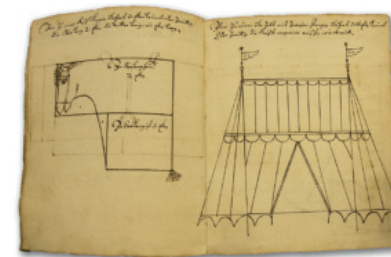
Kurátor: Diana a Alena Kvapilových

Německy psaná kniha mistrovských zkoušek cechu mosteckých krejčích se záznamy z let 1568–1828 obsahuje kromě jiného stříhy s popisy, seznam výrobků s údajem o množství potřebné látky z roku 1677 či chronologický seznam mistrů z let 1568–1828. Text je napsán kromě několika pozdějších drobných přípisů jedním písařem. Nečíslované strany jsou sešity a všity do pergamenových desek. Jedná se o cenný pramen k poznání historie odívání v Čechách v období 16. – 18. století a činnosti cechu mosteckých krejčích. Zároveň je dokladem soudobého oděvu v místě vzniku rukopisu, tedy v královském městě Most.

Červenec: Sv. Anna Samotřetí

Kurátor: Jitka Šrejberová

V červenci 2019 představuje veřejnosti Oblastní muzeum a galerie v Mostě jako exponát měsíce sošku sv. Anny Samotřetí, která pochází z konce 18. století. Nenápadná pískovcová figura měřící 87 cm představuje ve sbírce výtvarného umění jeden z kamínků v mozaice uměleckých děl, kterou je převyprávěn příběh starého Mostu. Soška se do muzea dostala v roce 1969, kdy ji pracovníci tehdejšího Okresního muzea v Mostě během likvidace starého Mostu zachránili z niky měšťanského domu čp. 263 v Kulové ulici. Sv. Anna coby matka Panny Marie byla od středověku široce uctívanou světicí, jejíž svátek je slaven 26. července. Dodnes zůstává pro konec července platná pranostika „Svatá Anna, chladna z rána“.

Srpen: Komonice zubatá (Melilotus dentatus)

Kurátor: Vít Joza

Komonice zubatá je až 1 m vysoká dvouletá rostlina z čeledi bobovitých (Fabaceae). Okraje lístků má nápadně jemně zubaté, z čehož je odvozeno její jméno. Od podobné komonice lékařské se liší také neatraktivními „špinavě žlutými“ a jen asi 0,5 cm dlouhými květy. Pozoruhodné jsou její ekologické nároky. Je to totiž tzv. subhalofilní druh, vyhovují mu tedy půdy bohaté na minerální soli hořčiku a sodíku, tzv. solončaky. Nejčastěji proto roste v halofilních (slanomilných) lučních společenstvech, v rákosinách s kolísající hladinou zasolených či alkalických vod, někdy i ve vlhkých odvodňovacích příkopech na někdejších lokalitách slanisek a u polních cest. V takových místech tvoří často společenstva s dalšími halofilními druhy rostlin (obvykle také více či méně vzácnými a ohroženými). V České republice je komonice zubatá vzácná, a proto je v Červených seznamech opakovaně zařazována mezi ohrožené druhy (kupodivu však není chráněná). Na zbytcích slanisek jižního Mostecka v povodí říčky Srpiny je však dosud poměrně běžná. Především v okolí Čepiroh, Havraně, Saběnic, bývalých Bylan a zejména Zaječic a Polerad dosud roste na několika desítkách lokalit.

Září: Dámský modrý střevíček s erbem z pozůstalosti Ulriky von Levetzow

Kurátor: Jiří Šlajsa

Dámský modrý střevíček s erbem je bez podpatku, s tupou špičkou. Svršek je z jednoho kusu usně – vepřovice, bez jediného švu, na ní jsou vytlačeny rostlinné ornamenty zlaté barvy. Na přední části je znak rodu Levetzow – červený šraňk na stříbrném štítu. Baronka Ulrika von Levetzow byla fascinující osobností se silným sociálním a vlasteneckým cítěním. Patřila do okruhu zakladatelů a podporovatelů Vlasteneckého muzea. Po smrti své matky a nevlastního otce zdědila třebívlické panství. V Třebívlicích založila školu pro nezaopatřené dívky. Byla členkou české Učené společnosti a do sbírek Vlasteneckého muzea věnovala velkou část pozůstalosti po své matce. Její majetek zdědil její synovec Adalbert von Rauch, který byl silně zadlužený. V roce 1900 prodal třebívlické panství i velkou část pozůstalosti městu Most.

Říjen: Hyalit, skelný opál

Kurátor: Pavel Dvořák

Hyalit je odrůdou minerálu opálu a jeho chemické složení je $\text{SiO}_2 \cdot n\text{H}_2\text{O}$. Nejčastěji je bezbarvý, čirý a průhledný. Má mastný skelný lesk a proto také bývá nazýván „skelným opálem“. Nejčastěji vzniká srážením z horkých roztoků nasycených křemičitany při nízkoteplotních hydrotermálních procesech, což má zásadní vliv na tvary výsledných minerálů, které jsou kulovité, hroznovité, krápníkovité, nebo ledvinovité. Může tvořit i výplně puklin a dutin. Nejslavnějším nalezištěm hyalitu byla po dlouhé roky Valeč na okraji Doupovských hor v okrese Karlovy Vary. Dalšími českými nalezišti méně kvalitních ukázek jsou Vícenice v okrese Třebíč, Křemže v okrese Český Krumlov a vzácné výskyty jsou popsány i z lokalit v Českém středohoří (Mojžíř, Radešín, Žežice). Ve světě jsou stovky nalezišť na všech kontinentech, ale pouze několik z nich se kvalitou vyrovná nálezům z okolí Valče.

Listopad: Dobové plakáty a fotografie, listopad 1989

Kurátor: Jan Setvák

K 30. výročí listopadových událostí na Mostecku připravilo Oddělení knihovny a dokumentace Oblastního muzea a galerie v Mostě soubor dokumentů, které nás blíže seznamují s duchem této převratové doby v našem okrese. Ze sbírek tohoto oddělení byly vybrány fotografie, plakáty a další dokumenty, jež muzeu v průběhu času darovali různí dárci.

Prosinec: Vzorník továrny na výrobu hraček firmy Emila Köhlera a synů z Horního a Dolního Jiřetína, datovaného rokem 1870.

Kurátor: Alena a Diana Kvapilových

Vzorník (50 x 38 cm) obsahuje 201 listů kartonového papíru s tiskem větší části ručně kolorovaných hračkářských výrobků. Svázán byl v knihařství L. Löbela v Teplicích. V minulosti velmi poničený vzorník byl roku 1991 restaurován v restaurátorském atelieru Jany Náprstkové v Praze. Vzorníky hraček sloužily v období 19. století zvláště obchodníkům s tímto artiklem k prezentaci nabízeného zboží, a tím zajišťovaly výrobcům hraček z obou stran Krušných hor odbyto jejich výrobků. Pořizovali si je však i samotní výrobci. „Jiřetínský vzorník hraček“ je tak unikátním dokladem hračkářské výroby na české straně Krušných hor, která se stala od druhé poloviny 18. století, zvláště pak v období devatenáctého století, typickým řemeslným oborem v našem regionu, zaměstnávajícím velkou část obyvatel v horských a podhorských oblastech Mostecka.

Jaroslav Bažant Festival ptactva 2019

K oblíbeným akcím, na nichž se již tradičně podílí Oblastní muzeum a galerie v Mostě, patří podzimní Festival ptactva. Jedná se o kampaň mezinárodní ornitologické organizace Birdlife International, zajišťovanou u nás Českou společností ornitologickou. Jejím cílem je informovat širokou veřejnost o fenoménu ptačího tahu, během něhož můžeme pozorovat i ptáky, kteří se v naší zemi jindy nevyskytují.

Loňský Festival ptactva se konal 5. října 2019 na vrchu Ressler. Přestože drobně mrholilo, sešlo se na vrcholu kopce u rybníka deset zájemců o ptactvo, kteří se vzápětí vydali na ornitologickou vycházku mokřým lesem. V korunách stromů se míhaly pěnkavy, sýkory koňadry a modřinky, v podrostu v hustém kroví poskakovala červenka a strážník. Několikrát jsme slyšeli typické kvílivé volání datla, který jednou přelétl i nízko

nad námi. Některé druhy také reagovaly na nahrávku hlasu puštěnou z mobilu. Takto jsme k odezvě vyprovokovali třeba brhlíka, jediného z našich ptáků šplhajícího po kmenech i hlavou dolů. Na okraji lesa jsme viděli hejna pěnkav a strnadů obecných, několik dlasků, strakapoudy velkého a malého, skupinu kvíčal, vrabce polní a opět sýkory. Jediný dravec, který se nám ukázal, byla poštolka, letící na lov do prostoru lomu Vršany. Ces-

tou zpátky k rybníku se debatovalo o ochraně ptactva, stavbě budek, zimním přikrmování a dalších tématech týkajících se ptáků a přírody vůbec. Na rybníku jsme poté ještě pozorovali desítky kachen březňáček a několik nutrií, které od nás marně loudily krmení. Na závěr nás z lesa pozdravily svým řezavým hlasem sojky a rozešli jsme se s ujištěním, že se při další podobné akci opět uvidíme.

Účastníci akce sledují strakapouda malého, který se na malou chvíli objevil. Foto Miloslav Anderle.

Jiří Šlajsna

Nová stálá expozice Ulriky von Levetzow – Anděl ve třpytu par

Dne 13. listopadu 2019 otevřelo Oblastní muzeum a galerie v Mostě svoji stálou expozici baronky Ulriky von Levetzow. Tato nově reinstalovaná expozice jménem *Ulrika von Levetzow - Anděl ve třpytu par*, obohatila původní koncept expozice o moderní architektonické řešení, nové moderní multimediální prvky (informační kiosky, audio průvodce, videodokumenty), V budoucnu se počítá i s využitím QR kódů.

Rozšířena byla také původně pouze česká verze o další jazyky (angličtina, němčina, ruský a francouzský jazyk). Nová podoba stálé expozice vznikla za podpory Ministerstva kultury, Ústeckého kraje a ve spolupráci z Národním muzeem v Praze. Součástí nově otevřené expozice se stal i proslulý granátový šperk Ulriky

von Levetzow, o kterém byla zmínka v čísle 3/2019 tohoto časopisu. Vernisáž pro veřejnost proběhla 14. listopadu v hlavní budově Oblastního muzea a galerie v Mostě za velkého zájmu návštěvníků. Součástí vernisáže byl i hudební recitál žáků a učitelů ZUŠ Floriana Leopolda Gassmanna v Mostě, inspirovaný taktéž Ulrikou von Levetzow.

Hladký. Kmotrou knihy pokřtěným symbolicky vínem z třebívlických vinic byla kurátorka původní expozice paní Alena Kvapilová. Součástí vernisáže byl i hudební recitál žáků a učitelů ZUŠ Floriana Leopolda Gassmanna v Mostě, inspirovaný taktéž Ulrikou von Levetzow.

Pohled do nově vybudované expozice Ulriky von Levetzow s předměty, které používala v běžném životě. Foto Pavel Krásenský.

Nejcennějším exponátem, který je vystaven v nové expozici, je sada granátových šperků. Je bezpečně uložena ve speciálně vyrobené bezpečnostní vitrině. Foto Pavel Krásenský

Pavel Krásenský

Muzejní noc, aneb na chvíli badatelem

V letošním roce se uspořádání pravidelné Muzejní noci ujalo přírodovědné oddělení společně s muzejní knihovnou. V půdních prostorách jsme představili práci kurátorů přírodovědného oddělení a nechali návštěvníkům nahlédnout pod pokličku badatelské činnosti. V rámci akce bylo vystaveno množství sbírkových předmětů a starých tisků, které jsou uloženy v depozitářích a nebývají běžně přístupné veřejnosti. Na jednotlivých stanovištích bylo možné vidět ukázky rostlin a bezobratlých, návštěvníci měli možnost se podívat do mikroskopu, nebo si vyhrabat z písku mušle či zkameněliny. Největší atrakcí byly ochutnávka pražených cvrčků a dravých červů, čerstvě připravených bylinkových čajů nebo hledání Věstonické Venuše a minerálů ukrytých v písku.

Botanik V. Joza nabízí účastníkům akce bylinkový čaj a možnost si prohlédnout rostliny pod mikroskopem. Foto Pavel Krásenský.

Jiří Šlajsna

Mezinárodní den archeologie

V sobotu dne 19. října 2019 se v Oblastním muzeu a galerii v Mostě uskutečnil již po čtvrté Mezinárodní den archeologie (MDA). Jako v předešlých letech byl pro návštěvníky připraven bohatý program věnovaný regionální archeologii, living history a ukázce pravěkých a raně středověkých řemesel. Návštěvníci si mohli prohlédnout a vyzkoušet řadu dovedností, jako je výroba štípaných kamenných a kostěných nástrojů, rozdělování ohně či mletí obilí na replice pravěkého a raně středověkého žernovu. Pro děti bylo připraveno několik dílen, kde si mohly vyzkoušet vyrobit pravěké šperky, hliněné plastiky a přesleny, vytvořit jeskynní malbu a další.

Jako vždy nechyběli ani zástupci klubů Living history představující příslušníky římských legií a keltské a germánské obyvatele Českých zemí v období mladší doby železné. Ti představovali nejen vojáky a válečníky, ale v rámci tří poutavých komentovaných prohlídek seznámili návštěvníky i se životem žen a dětí či s řemeslem kováře, kovolitce nebo dokonce osobou druida – léčitele. Součástí komentovaných prohlídek byla i přednáška Jiřího Šlajсны o vojenství v mladší době železné a přednáška o keltských druidech pana Petra Bílka. Část věnovanou Living history ukončila i z minulých let populární „módní přehlídka z doby železné“.

Součástí MDA byly i tento rok přednášky o regionální archeologii. O zaniklé středověké vsi

Velmi oblíbenou činností dětí byla výroba vlastního těsta a jeho následné opečení na přímém ohni. Foto Pavel Krásenský.

Ukázka rozdělování ohně pomocí suchého choroše troudnatce. Foto Pavel Krásenský.

Jaroslav Bažant Paleontologické rekonstrukce v Oblastním muzeu a galerii v Mostě

Již od pradávna nacházeli lidé ve svém okolí stopy pravěkého života – kosti a zkameněliny neznámých zvířat, otisky rostlin. Dlouhou dobu si s nimi nevěděli rady, teprve od poloviny 18. století začali přicházet s racionálním vysvětlením, že se jedná o vymřelé organismy, předchůdce dnešní fauny a flóry. Současně s tímto poznáním vznikla potřeba vědět, jak dávna zvířena a rostlinstvo vypadaly.

Rekonstrukce krajiny v okolí Kučlína v období před 38 milióny let. Autor Jiří Svoboda.

Nesvětice a jejím archeologickém výzkumu přednášel Petr Čech z Archeologického ústavu AV ČR Praha a o raně středověkém pohřebišti v Nesvěticích mluvil Jan Podhorský ze stejné instituce. O Krušných horách v pravěku přednášel archeolog Petr Vágnér.

V rámci MDA vystavilo Oblastní muzeum a galerie v Mostě část svých archeologických sbírek. Kromě ukázek pravěké a středověké keramiky či bronzových šperků a nástrojů byl k vidění slavný „saběnický depot“, tvořený bezmála devadesáti bronzovými sekerami či nově vystavený „koporečský poklad“ obsahující 251 českých a míšeňských grošů z první poloviny 15. století.

Mezinárodní den archeologie byl stejně jako v předchozích letech pořádán ve spolupráci s Archeologickým ústavem AV ČR Praha, Severočeskou pobočkou České archeologické společnosti, Společností Archeo Sever o.p.s. a se Střední školou diplomacie a veřejné správy v Mostě.

Prvotní pokusy o jejich zobrazení byly z dnešního pohledu naivní a neumělé, s rozvojem paleontologie (vědy o pravěkém životě) se představy o jejich vzhledu a způsobu života stále zlepšovaly a zpřesňovaly. Tomuto tématu se začali věnovat i umělci se zájmem o dávnou přírodu, zejména malíři. Opravdového mistrovství a světové proslulosti dosáhl známý český malíř Zdeněk Burian (1905–1981), který se vědecké umělecké paleontologické rekonstrukci věnoval systematicky od čtyřicátých let až do své smrti. Během této doby spolupracoval s našimi nejlepšími vědci. Jeho tvorba byla jedinečná a nezaměnitelná, styl, ke kterému se propracoval, je nazýván imaginativním realismem.

Součástí bývalé geologické expozice Oblastního muzea v Mostě bylo také několik paleontologických rekonstrukcí, které jsem zhotovil. Šlo o modely vymřelých zvířat, jejichž pozůstatky se našly v širším oko-

lí Mostu. Jedná se o třetihorní rybu z vrchu Trupelník nedaleko Kučlína u Bíliny, želvu kožnatku Trionyx pontanus, nalezenou nedaleko Mostu a pojmenovanou po latinském názvu města, a dva modely čtvrtohorních savců – mamuta a nosorožce srstnatého.

Zhotovení těchto zvířat předcházelo detailní seznámení s jejich tělesnou stavbou v paleontologické literatuře. Poté vznikla skica v měřítku 1 : 4, podle níž byla vyrobena ocelová kostra, na kterou autor namodeloval svalstvo a ostatní měkké tkáně ze směsi hoblin, sádry a vody. Na vyschlý povrch byla nalepena rozčesaná a obarvená velbloudí, resp. bizoní srst nasbíraná vstřícnými chovateli v plzeňské a pražské ZOO. U novějších rekonstrukcí je používána modelovací hmota z papíroviny, pilin a disperzního lepidla, celý model je tak výrazně lehčí a pevnější.

Před několika lety namaloval pro výstavu zkamenělin z Trupelníku tři rozměrné deskové obrazy známý malíř pravěku Jiří Svoboda. Zachytil na nich tři tamější unikátní živočišné druhy – prakonika, který je dosud nejstarším objeveným pozůstatkem savce na území České republiky, nový druh žaby, která je

také nejstarší objevenou žabou z Česka, a okounovitou rybu. Po skončení výstavy byly obrazy Jiřího Svobody zakomponovány do geologické expozice a staly se jejím významným zpestřením. Dále namaloval obrazy karbonského močálu v Brandově, třetihorní fauny a flóry z Ahníkova a Trupelníku. Všechny tyto práce budou také součástí nově chystané geologické expozice a po dohodě s paleontologickým oddělením Národního muzea v Praze budou doplněny odlitky pozůstatků prakonika a žaby. Během příprav nové geologické expozice vyvstala potřeba zatraktivnit návštěvníkům muzea i další velmi zajímavé paleontologické nálezy ze Severočeské pánve. Z tohoto důvodu jsem po dohodě s muzejním geologem Pavlem Dvořákem vytvořil rekonstrukce druhohorního mořského plaza plesiosaury a hlavonožce – amonity. Tito tvorové spolu obývali mělké české křídové moře a jejich zkameněliny jsou ve sbírkách muzea. Dalším novým modelem je bizarní třetihorní lichokopytník Chalicotherium. Kosterní pozůstatky tohoto velkého živočicha období třetihor byly objeveny v prostoru lomu Merkur u Tušimic. Tento příbuzný koní, tapířů a nosorožců měl zvláštní stavbu

těla. Přední končetiny byly mnohem delší a silnější než zadní a navíc měly veliké zahnuté drápy. Zvíře si jimi pravděpodobně přitahovalo k tlamě větve, jejichž listím se živilo.

Společně s Jiřím Svobodou, Petrem Modlitbou, Pavlem Dvořským a Jiřím Teichmannem patříme k volnému sdružení výtvarníků PAS (Paleoart – Art and Science). Sdružení si klade za cíl popularizaci vědecké paleontologické rekonstrukce. Členové PAS se snaží navázat na odkaz Zdeňka Buriana, spolupracují na svých rekonstrukcích s našimi předními paleontology zejména z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Národního muzea v Praze a České geologické služby. Ve spolupráci s Mendelovým muzeem Masarykovy univerzity v Brně pořádají výstavy svých prací po celé republice, v Oblastním muzeu v Mostě vystavovali v roce 2015. Svou činnost popularizují také v denním tisku a rozhlasu. Větší množství modelů je součástí stálé expozice Muzea historie Země Ivo Chlupáče na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Zde jsou zastoupeny i obrazy Jiřího Svobody a Petra Modlitby.

Kurátor Jaroslav Bažant při práci na modelu plesiosaury. Foto Pavel Krásenský.

Novou geologickou expozici doplní i model chalicotheria. Foto Pavel Krásenský.

Pavel Dvořák Zkamenělý strom z Rokle

Do geologických sbírek Oblastního muzea a galerie v Mostě přibyla další unikátní ukázka zkamenělého stromu. Po prázdninách se podařilo získat dosud největší část zkamenělého stromu z lokality Rokle u Kadaně. Jde o část kmene o délce 180 centimetrů a průměru 75 centimetrů. Jeho hmotnost odhadují na více než 1,5 tuny. Strom je mimořádně dobře zachován a na jeho povrchu se nachází několik výrazných suků po odpadlých větvích.

Strom je pozůstatkem intenzivní třetihorní vulkanické činnosti v oblasti severozápadních Čech. V tomto období byl výrazně formován povrch velké části dnešních severozápadních Čech. Jedním z nejvýraznějších pozůstatků sopečné činnosti jsou Doupovské hory. Ve třetihorách bylo toto území oblastí s nejintenzivnějšími projevy vulkanismu. Většina území je tvořena sopečnými horninami (čediče, tefrity a vulkanoklastika). V okolí Doupovských hor jsou také nalézány pozůstatky tzv. laharů. Lahary, neboli bahnotoky vznikají při výlevu sopečných hornin a výronu plynů. Vroucí magma, sopečný popel, voda a plyny vytváří bahno, které stéká ze soptících vulkánů a tvoří nezastavitelnou masu, která strhává a ničí vše, co jí stojí v cestě. Nejčastějšími dochovanými zkamenělinami z laharů jsou části stromů. Stromy jsou smetyeny laharem a ná-

sledně zavaleny bahnem. Vystavená ukázka byla objevena pod východní stranou Doupovských hor, nedaleko obce Rokle u Kadaně. Stáří stromu je odhadováno na dvacet milionů let. Ze stromu byly odebrány vzorky a ve spolupráci s Přírodovědeckou

fakultou Univerzity Karlovy se pokusíme o určení druhu zkamenělého stromu.

Za získání zkamenělého stromu patří poděkování Ing. Karlu Machovi, Ing. Jirímu Svejkovskému a Zdeňku Dvořákovi z Dolů Bílina.

Ukládání kmene na nádvoří muzea. Foto Jan Setvák.

Na kmene jsou dobře patrné zbytky po větvích, což kmenu dodává na atraktivitě. Foto Jan Setvák.

Pavel Dvořák

Zkamenělé dřevo z období permokarbonu

V prvních dnech roku 2020 získalo Oblastní muzeum a galerie v Mostě do svých sbírek další ukázkou zkamenělého dřeva. Tentokrát se nejedná o dřevo z uhelných lomů v okolí Mostu, ale o část stromu z období mladších prvohor, tzv. permokarbonu. Jeho stáří je odhadováno

na 220 000 000 let. Nový přírůstek naší sbírky je část kmene o rozměrech 50×30×12 centimetrů, která je na jedné straně odborně opracována broušením a leštěním. Tímto zpracováním vynikne barevná struktura dřeva. Dřevo bylo nalezeno v okolí obce Očihov u Blšan, v okrese Louny.

Oblast Očihova je nálezem permokarbonských dřev proslulá už desítky let. Z důvodu dlouhodobé intenzivní sběratelské činnosti jsou nálezy dřev podobných rozměrů už zcela ojedinělé. Muzeum získalo krásnou ukázkou, která bude ozdobou nové geologické části přírodovědné expozice.

Foto Pavel Krásenský.

Pavel Krásenský

Vroubenka americká

Entomologická sbírka našeho muzea se pomalinku rozrůstá o nejružnější druhy bezobratlých. Ve většině případů se jedná o druhy, které se vyskytují v nejbližším okolí Mostu, nebo na území Ústeckého kraje, resp. České republiky. Ne vždy se však jedná o druhy původní, které tu s námi žijí odpradávná. Jedním z nových přírůstků je i nápadný druh ploštice, který se u nás objevuje několik posledních let. Její české jméno je vroubenka americká a jak již název napovídá, dostala se k nám ze zámorí. Do Evropy byla zavlečena v roce 1999, kdy se poprvé objevila v Anglii. Od té doby se lavinovitě šíří.

Vroubenka americká dorůstá velikosti 15 až 20 mm a oproti našim druhům vroubenek je samozřejmě větší a má nápadně rozšířené holeně zadních nohou. Živí se sáním na semenech jehličnanů, především borovic. V průběhu roku se s ní tak často

nesetkáme, ale s nastupujícím podzimem hledají vroubenky vhodná místa na přezimování. A proto stačí například otevřené okno a vroubenka volný průchod do vyhřátého bytu velmi ochotně přijme. Jedná se však o neškodný druh. V průběhu zimy není

aktivní, a když se venku oteplí, úkryt opustí. V přírodě můžete vroubenky najít například v borových lesích, kde se přes zimu ukrývají pod kůrou odumřelých borovic.

Vroubenka americká je nápadná ploštice, se kterou se v přírodě setkáme především v borových lesích. Foto Pavel Krásenský.

Pavel Krásenský

Brouci u mravenců

Možná si nyní říkáte, co jiného než mravenci může žít v mraveništích. Ve skutečnosti mravencům dělají společnost nejružnější druhy bezobratlých, kterým říkáme myrmekofilové. Jsou to například brouci, roztoči, rybenky, chvostoskoci, stínky a dokonce i pavouci, kteří tráví celý svůj život uvnitř mraveniště a není proto snadné je objevit. Jsou mezi nimi i opravdové rarity, které vidělo jen velmi málo entomologů a o kterých toho dodnes víme jen velmi málo. Pojďme se podívat na některé druhy se kterými se setkáme v okolí Mostu nebo Chomutova.

Mravence najdeme téměř na každém kroku, a proto se může na první pohled zdát, že objevit jejich tajemné spolubydlící není problém. Opak je však pravdou. Žijí často velmi hluboko v mraveništích a navíc se řada z nich vyskytuje jen v určitém ročním období. Asi nejvíce myrmekofilů můžeme najít na jaře, kdy je vlhko a mravenci začínají být po zimě aktivní. Nejméně jich najdeme naopak v létě, kdy sucho mravence zažene hluboko pod zem a s nimi i jejich spolubydlící. A co vlastně takoví myrmekofilé v mraveništi dělají? Bohužel o způsobu jejich života toho víme stále ještě málo. Sběratelé hmyzu a vědci se o bezobratlé v mraveništích zajímají již dlouhá desetiletí a je známo, že myrmekofily můžeme rozdělit do tří hlavních skupin. První skupinou jsou

Kyjorožec *Claviger testaceus* žije v koloniích mravenců rodu *Lasius*. Je na mravencích zcela závislý a nikdy neopouští hnízdo. Foto Pavel Krásenský.

Vzácný myrmekofilní mršník *Myrmetes paykulli* obývá kupovitá hnízda mravenců rodu *Formica*. Foto Pavel Krásenský.

Drabčík *Lomechusa emarginata* patří k běžnějším obyvatelům mravenišť. Nejčastěji jej najdeme v hnízdech mravenců rodu *Myrmica*. Foto Pavel Krásenský.

Lesknáček *Amphotis marginata* žije v blízkosti kolonií mravenců černošklých (*Lasius fuliginosus*). Naučil se komunikovat s mravenci a využívá tykadel k tomu, aby od nich vylákal potravu. Foto Pavel Krásenský.

tzv. synechtři. To jsou živočichové, kteří využívají mravence jako zdroj potravy a loví jak mravence samotné, tak jejich larvy nebo kukly. Aby se synechtři, nebo můžeme použít výraz lovci mravenců, dostali bezpečně do mraveniště, používají různé chemické látky, které dokáží mravence aspoň na chvíli paralyzovat. Pak není problém tajně ukořistit nějakou chutnou mravenčí larvu nebo kuklu. Druhou skupinou jsou tzv. synoekenti o kterých můžeme hovořit jako o trpěných hostech a představují převážnou většinu myrmekofilů žijících v hnízdech mravenců. Živí se nejrozličnějšími odpadky, které mravenci produkují, ale i plísňemi, hnízdním materiálem a také jiným hmyzem žijícím v mraveništi. Často také kradou potravu samotným mravencům. Synoekenti se volně pohybují v mraveništi a k obraně před mravenci používají obranný sekret, který vypouštějí z análních žláz a který mravence odradí od útoku. Nejspecializovanější skupinou myrmekofilů jsou symfilové. Jsou to hýčkaní hosté mravenců, kteří jsou neoddělitelnou součástí mraveniš-

tě. Dokáží s mravenci komunikovat a jsou na nich zcela závislí. Ano, symfilové nejsou schopni bez mravenců přežít. Necháávají se od mravenců krmit, vychovávat, a jakmile hrozí mraveništi nebezpečí, jsou mezi prvními odnášeni do bezpečí. Na oplátku mravencům nabízejí z nejrozličnějších žláz chutné a pro mravence velmi atraktivní látky, které mravenci náruživě konzumují.

Pojďme se nyní na některé zástupce myrmekofilů, které můžeme potkat v okolí Mostu, podívat blíže. Na úvod je dobré říci, že pro fotografa patří myrmekofilové mezi velmi atraktivní fotografické objekty, které není vůbec snadné najít. Nejen proto, že se ukrývají v mraveništích, ale v případě synechtrů a synoekentů jde o velmi rychlé a hbité tvory, kteří se při vyrušení okamžitě ukrývají. Mezi klasické lovce mravenců patří drabčíci rodu *Pella*. Tito drobní brouci žijí v blízkosti kolonií mravenců černošklých (*Lasius fuliginosus*) a objevit je můžete již od časného jara, kdy pobíhají kolem mravenčích stezek, nebo se objevují ve stromo-

vých dutinách, kde mají mravenci hnízda. Jsou to klasičtí lovci mravenčích kukel, kteří se vrhají do hnízda a pátrají po kořisti. Když se dostanou do kontaktu s mravenci, ihned zvednou zadeček a vystříknou na ně dávku obranné látky, která mravence na chvíli zcela odzbrojí a brouk má několik vteřin na útěk. Mezi trpěné hosty mravenců černošklých naopak patří drobný lesknáček *Amphotis marginata*. Tento brouk má zcela ploché tělo, které mu umožňuje přitisknout se k povrchu kůry nebo kamene. Mravenci tak nemají možnost dostat se kusadly k měkkým částem broukova těla. Lesknáček má zcela unikátní strategii získávání potravy. Ukrývá se v blízkosti mravenčích stezek a číhá na mravence. Ti však nejsou jeho potravou. Brouk se snaží vymámit od mravenců potravu tím, že se s nimi pokouší komunikovat pomocí tykadel. Je neuvěřitelné, že se mu to často podaří a mravenčí dělnice, které pracují v hnízdě jako krmičky, jej ochotně nakrmí z úst do úst. Toto chování je možné pozorovat především v nočních hodinách,

Velmi nápadný je v hnízdech mravenců mršník *Haeterius ferrugineus*. Nejčastěji se nachází v hnízdech mravenců otročících (*Formica fusca*). I tento druh hnízda mravenců téměř nikdy neopouští. Foto Pavel Krásenský.

kdy jsou lesknáčci aktivní.

Velmi zajímavou skupinu tvoří myrmekofilové žijící v hnízdech mravenců, kteří si budují kupovitá hnízda. Nejznámějším z nich je mravenec lesní (*Formica rufa*), který si buduje velká hnízda z jehličí a drobných větviček. Společně s lesními mravenci žijí v mraveništi stovky dalších drobných tvorů. Jsou mezi nimi například brouci, roztoči nebo drobní pavouci, kteří žijí uvnitř mraveniště a velmi dovedně v tomto nepřátelském prostředí dokáží přežít a ulovit si něco k snědku. Nejzajímavějším druhem pavouka je velmi drobná pavučinka dvouhlavá (*Thyreosthenius biovatus*). Samečci tohoto pavouka mají na hlavohruď podivné výrůstky, díky nimž dostal i své druhové jméno. O něco menší hnízda si buduje mravenec množivý (*Formica polyctena*), u kterého žijí některé vzácnější druhy myrmekofilních brouků. Těmi nejzajímavějšími jsou mršník *Myrmetes paykulli* a drabčík *Stenus aterrimus*. Oba tyto druhy je poměrně obtížné najít, protože se pohybují po celém mraveništi a ni-

kdy se nevyskytují hojněji. Naopak drobní brouci rodu *Monotoma* se v hnízdech lesních mravenců vyskytují ve velkém množství. U nás žijí dva druhy a to *Monotoma conicollis* a *M. angusticollis*. Oba najdeme téměř v každém prosperujícím hnízdě lesních mravenců.

Nejpočetněji jsou v hnízdech mravenců zastoupeni drabčíci. Jsou to drobní brouci se zkrácenými krovkami, což je na první pohled odlišuje od ostatních brouků. U lesních mravenců jich žije několik druhů a většina z nich patří mezi synechtry, tedy druhy v mraveništích trpěné, případně symfily. Mezi nejvýznamnější patří drabčíci rodu *Lomechusa*, *Thiasophila* nebo *Dinarda*. Ti se pohybují přímo mezi mravenci a mají s nimi více méně přátelský vztah. Mravenec je chrání a brouci jim na oplátku poskytují nejrůznější sekrety, které mravencům chutnají. A pokud dojde k tomu, že je mravenec napadnou, dokáží ze zadečku vypustit obrannou látku, která mravence dočasně „uklidní“ a brouk má chvíli na útěk na bezpečnější místo. Tyto druhy

najdeme nejčastěji u mravenců rodu *Formica*, nebo v případě drabčků rodu *Lomechusa* u mravenců rodu *Myrmica*.

Mezi nejspecializovanější obyvatele mravenišť patří symfily. Asi nejznámějším zástupcem této skupiny jsou kyjorožci rodu *Claviger*. Jsou to úplně slepí brouci, kteří nikdy neopouštějí hnízdo, dokonce bez mravenců nedokáží přežít. V okolí Mostu se můžeme setkat s druhem *Claviger testaceus*, který žije u mravenců žlutých (*Lasius flavus*). I když kyjorožci nejsou vzácní, najít tyto brouky není úplně snadné. Důvodem je poměrně krátká doba výskytu a vazba pouze na určité druhy mravenců. Vyskytují se především v jarních měsících a nejčastěji se objevují na spodní straně kamenů, pod kterými je mraveniště. Brouci se zdržují přímo mezi mravenci a občas můžete některého vidět, jak se vozí na mravenci. S příchodem teplejších a sušších dnů mravenci i brouci mizí a zůstávají ukryti hluboko v zemi.

Častým hostem u mravenců černošských je drabčík rodu *Pella*, který hledá v mraveništi zbytky potravy. Zde se uvnitř mraveniště krmit na mrtvolce stínky. Foto Pavel Krásenský.

Nejhojnějšími myrmekofily u lesních mravenců rodu *Formica* jsou brouci rodu *Monotoma*. Na snímku je druh *Monotoma angusticollis*. Foto Pavel Krásenský.

Pavel Krásenský Nečekaný nález

Za objevem nějakého vzácného, nebo zajímavého živočišného druhu není vždy nutné vyrážet do tropických oblastí, ale můžete na něj narazit před domem, v našem případě přímo před muzeem.

Několik topolovek roste přímo u vchodu do muzea. Již na prvním pohled jsou vidět okousané listy, což prozrazuje přítomnost hmyzích obyvatel. Foto Pavel Krásenský.

Velmi zajímavou skupinou nosatcovitých brouků jsou drobní zástupci čeledi Brentidae (původně řazení do čeledi Apionidae), kterým české názvosloví přiřadilo jméno nosatčici. Jsou to poměrně malí brouci velmi podobného vzhledu a zbarvení. To bývá od černé, přes modročernou až po modrou. Některé druhy jsou i zcela červené a jiné strakaté. Žijí na nejrozličnějších druzích rostlin, jako

jsou například vikve, šťovíky nebo slézy. A právě druhy žijící na slézovitých rostlinách (*Malvaceae*) se rozrostly o další druh, který od nás, míněno z Čech, nebyl téměř znám.

Asi v polovině roku mi zavolał kolega z Litvínova, že by bylo dobré najít a prohlédnout nějaké topolovky růžové, což je nápadný druh slézovité rostliny. Mohl by se na nich totiž vyskytovat vzácný nosatčík

Aspidapion validum. Samozřejmě mě tato informace velmi zaujala, protože jsem tento druh ve sbírce dosud neměl a dokonce nebyl zastoupen ani ve sbírce našeho muzea. Bylo tedy jasné, že se ihned pokusím nějaké topolovky najít. Ono se ale řekne najít topolovky, když vlastně ani netušíte, kde je hledat. O pomoc jsem tedy poprosil našeho botanika. Ten mi sdělil, že těch míst, kde se topolovky vyskytují, tolik není, ale že by nějaké měly být na naší malé bylinkové zahrádce, která je hned vedle hlavního vchodu do muzea. Hned jsem si vzpomněl, že jsem je tam nedávno viděl, ale vůbec mě nenapadlo se podívat, zda na nich něco žije. Samozřejmě jsem neváhal ani minutu, zašel jsem si do skříně pro bílou plastovou misku, kterou používám na oklepávání rostlin, a vyrazil před muzeum. Když jsem vyšel ven, slunce svítlo a již z dálky jsem viděl nápadné květy topolovek různých barev. Přišel jsem blíž a hned jsem si všiml okousaných listů, bylo jasné, že tu nějaký brouci žijí. Letmý pohled na několik listů, ale žádný brouk. A právě pro tyto případy jsem měl s sebou bílou misku. Umístil jsem ji pod jednu vzrostlou topolovku a prudce s ní zaklepal. V laboru se to již hemžilo nejrůznějšími bezobratlými, mezi kterými převládaly plošnice, přesněji ruměnice pospolné. Po chvíli po stěnách misky začínali lézt i první brouci. Jaké bylo mé překvapení, když hned tím prvním byl hledaný nosatčík *A. validum*. A nebyl tam sám. Mezi zbytky listů a drobných úlomků seděli hned další dva. Na topolovkách by ale měly být i další druhy...tak kdepak jsou? Přešel jsem k druhé vzrostlejší topolovce a spodní listy oklepal do misky. Mez prvními po stěnách misky běhal opět *A. validum*, kterého následovalo několik exemplářů druhu *Aspidapion radiolus*. Když jsem chtěl obsah misky vysypat zpět k topolovce, všiml jsem si nějakého světlejšího brouka, který se ukrýval pod kouskem listu. Vzal jsem ho na dlaň a poznal v něm dalšího nosatčíka a to druh *Rhopalapion longirostre*. Tento druh znám a už delší dobu jsem se jej snažil najít a vyfotit. Důvodem jsou samičky, které mají neuvěřitelně dlouhé nosy. Tento jedinec byl však sameček a další nosatčíky se mi ten den najít nepodařilo.

Nosatčík Aspidapion validum je poměrně nápadný druh, který se však dokáže na rostlině velmi dobře ukrývat. Foto Pavel Krásenský.

Některé jedince je možné pozorovat ještě v průběhu října, kdy se ukrývají v suchých plodech. Foto Pavel Krásenský.

Za několik dní jsem šel opět zkusit štěstí. Oklepal jsem listy ve spodní části rostliny, ale i kvetoucí a již odkvetlé květy. Tentokrát jsem hledal

především samičku druhu *R. longirostre*, abych si ji mohl nafotit. Nakonec jsem našel tři. Byl to skvělý úlovek a opět důkaz toho, že ty nej-

zajímavější a bizarní tvory můžete mít přímo před nosem, nebo vlastně před muzeem.

Pavel Krásenský Vzácná skákavka *Neon levis*

Mezi možná nejznámější pavouky patří drobné skákavky z čeledi Salticidae. Důvodů může být hned několik. Jedním z nich je pravděpodobně jejich vzhled, který u lidí nebudí tolik odporu jako například dlouhonozi a chlupatí pokoutníci. Lidé je také znají jako pavouky s velkými očima a schopností skákat. A právě pro jejich velké oči a poměrně pestré zbarvení, jsou často vyhledávány fotografy. I mezi skákavkami jsou druhy běžné a pak velké rarity, které se vyskytují velmi vzácně, nebo žijí pouze na několika místech v České republice. Skákavky nejsou žádní obři a jejich velikost kolísá od 2 do 12 mm. Mnoho druhů je zcela běžných, i přesto se s nimi člověk příliš často neseťká. Pokud však znáte způsob jejich života, začnete skákavky nacházet mnohem častěji.

Jako entomolog trávím v přírodě hodně času a na skákavky narážím velmi často. Jsou však druhy, které patří mezi rarity a jejich hledáním můžete strávit mnoho dní, v některých případech i let. Naopak někdy pomůže náhodný nález některého z kolegů, který vás nasměruje správným směrem. Podobně to bylo i s jednou z našich nejvzácnějších skákavek. A že se jedná o opravdu vzácnou skákavku ukazuje i to, že se její fotografie neobjevila ve velmi povedené knize Pavouci České republiky, kterou vydalo nakladatelství Academia v roce 2015.

Vše začalo v květnu letošního roku, kdy kolega arachnolog chytil několik drobných skákavek

rodu *Neon*. Když si je doma prohlédl pod mikroskopem, nemohl uvěřit svým očím. Mezi jedinci běžného druhu *Neon reticulatus* byli i dva exempláře velmi vzácné skákavky *Neon levis*. Skákavka hladká, jak zní její český název, byla dosud známa pouze z Křivoklátska, kde bylo v posledních 30 letech chyceno jen pár jedinců. Jakmile jsem se o nález této skákavky dozvěděl, vyrazil jsem společně s kolegou na lokalitu, zkusit štěstí. Lokalita se nachází v Bezručově údolí u Chomutova. Jedná se o částečně zastíněnou lesní suť a xertermní svah s řídkým porostem dubů, bříz a borovic. O bionomii tohoto druhu jsme toho příliš nevěděli a tak jsme zkoušeli prosívat listí

a mech v okolí suti. Netrvalo dlouho a začali jsme nacházet drobné zástupce rodu *Neon*. Všichni však patřili k běžnému druhu *N. reticulatus*. První pokus tedy nedopadl dobře a vrátili jsme se domů bez vytoužené skákavky. Následovala další návštěva a stejný výsledek. Publikované nálezy ukazovaly na to, že se druh chytil v květnu a v červenci. Usoudili jsme, že je asi příliš pozdě. Navíc sucho, které u nás v posledních letech panuje, mohlo s dobou výskytu také zahýbat. Proto jsem se rozhodl, že se na lokalitu podívám na konci léta nebo na podzim. Léto bylo poměrně vlhké, a když jsem se v říjnu na lokalitu vypravil, suťový les byl krásně vlhký a všude byla spousta již spadlého

listí. Z údajů v literatuře jsem věděl, že se má skákavka hladká vyskytovat na otevřených sutiích. Proto jsem své kroky směřoval rovnou na malou lesní suť. Než jsem začal prosívat listí, zkoušel jsem obracet menší i větší kameny přímo na suti. Asi po půl hodině jsem na spodní straně menšího kamene našel pavučinku, ve které byla zapředená drobná skákavka. Na první pohled byla jiná než běžný *N. reticulatus*. Skákavku jsem vyfotografoval přímo v pavučince a pořádně si ji prohlédl na displeji svého fotoaparátu. Bylo jasné, že se jedná o hledanou skákavku hladkou. Tak jsou skutečně tady! Povzbuzen nálezem jsem ještě několik minut otáčel kameny na suti, ale bez úspěchu. Ten den jsem další nechytil.

O několik dní později jsem se rozhodl prosít nějaké listí přímo na suti. Ani to nepřineslo úspěch. Při sběru brouků často prosívám listí, které nedopadne na zem, ale uvízne například mezi kmínky různých keřů, nebo mladých stromů. Na suti žádné takové keře nebyly, avšak v nejbližším okolí byla spousta borůvčí. A právě v něm bylo napadané listí. Zkusil jsem tedy prosít listí, které bylo nad zemí a relativně suché. Ze zkušeností vím, že právě taková místa jsou hoj-

Drobná skákavka zapředená v jemné pavučince, ve které stráví celou zimu. Byla nalezena na spodní straně kamene v lesní suti. Foto Pavel Krásenský.

ně navštěvována bezobratlými, kteří se tam chystají strávit zimu. Úspěch se dostavil velmi brzo. Hned druhá várka listí přinesla hledanou skákavku. Byla to krásná samička s typickým zbarvením. O několik minut později se mi stejným způsobem podařilo chytil také samečka. Sice nebyl úplně dospělý, ale byl to můj první sameček. Celkem jsem ten den chytil

čtyři exempláře. Využil jsem ideálního počasí a fotografoval je přímo na suti nebo na listech, které jsem si připravil. Druh *N. levis* patří mezi naše nejvzácnější skákavky a je skvělé, že poměrně silná populace žije nedaleko Chomutova v suťovém lese, kde se nám podařilo najít další velmi zajímavé a vzácné druhy pavouků. Ale o těch zas někdy příště.

Samička skákavky *Neon levis* svou velikostí kolem 2 mm nepatří mezi obry. Foto Pavel Krásenský.

Vít Joza Památné stromy Mostecka a Litvínovska

Staré i jinak pamětihodné stromy v obcích i ve volné krajině si zaslouhují ochranu. Mnohé z těchto památných stromů jsou zvláště cenné svým věkem, jiné jsou spjaté s nějakou historickou osobností či událostí. Další byly vyhlášeny kvůli své dendrologické hodnotě (jde např. o věkovité a vzácné či na pěstování náročné druhy dřevin). Památné stromy mohou být chráněné vyhlášením i smluvně. Informace o nich jsou vedeny státní ochranou přírody v takzvaném Ústředním seznamu ochrany přírody. Tento centrální registr má listinnou i digitální podobu a k 11. březnu 2020 obsahoval celkem 6111 záznamů v kategorii památný strom. Jde jak o jednotlivé stromy, tak o skupiny stromů, včetně stromořadí. Ve volné krajině Mostecka a Litvínovska, stejně jako ve zdejších městech a obcích jich dodnes roste několik desítek. Další dosud chráněny nejsou, ačkoliv by si to bezesporu také zaslouhovaly. Jiné už zůstávají jen na fotografiích a v hlavách pamětníků.

Dub u muzea

K nejstarším stromům žijícím dnes na území města Mostu patří statný dub letní (*Quercus robur* L.), který roste u Oblastního muzea a galerie v Mostě. Není příliš nápadný, protože výhled na něj téměř ze všech stran zakrývají vzrostlé stromy v okolí, budova muzea a sousední restaurace, stejně jako vysoká masivní obvodová zeď muzejního areálu. Přesné stáří dubu není známo, lze je ale kvalifikovaně odhadnout bez nadsázky asi na sto let. Dub totiž pamatuje počátky

zahrady někdejšího německého reálného gymnázia v Mostě-Zahrazech. Budova, v níž se v současnosti nachází oblastní muzeum v Mostě, byla dostavěna v roce 1913. Tehdejší osazovací plán zahrady gymnázia není bohužel v současnosti znám. Na pohlednicích a fotografiích, které zachycují novou budovu gymnázia s okolím, není ještě dub patrný. Musel být však vysazen nedlouho po založení zahrady.

Dub dosahuje 322 cm vztv. výš. výčetním obvodu kmene (tj. ve 130 cm

nad povrchem půdy neboli ve výčetní výšce) a jeho výška je asi 17 m, má primární (tedy přirozeně rostlou) ucelenou korunu. I z toho by bylo možné očekávat, že jeho stáří bude značné. Ve srovnání s proslulými památnými stromy tedy není stáří dubu příliš vysoké, protože státem chráněné stromy obvykle dosahují věku několika set let. Místní půdní a vlhkostní podmínky však zřejmě byly pro jeho růst mimořádně příznivé a určitě mu prospělo i to, že rostl nerušeně bez omezení jinými stromy.

Dub u muzea. Foto Vít Joza.

Samotné okolí někdejšího gymnázia prošlo během posledního století velkými změnami, ani z někdejší zahrady nezůstalo zachováno prakticky nic. Nově chráněný dub je tedy posledním pamětníkem zdejších událostí. A protože tak staré stromy na území města Mostu vzhledem k jeho nedávné pohnuté historii už prakticky nerostou, je dub nejen ojedinělým pamětníkem rozsáhlých krajinných změn, které zasáhly do života Mostecká. Pamatuje zánik histo-

rického města, ale i budování města nového mimo uhelný dobývací prostor. To je hlavním důvodem, proč je od 2. srpna 2016 chráněný pod jménem „Dub u muzea“ jako památný strom podle zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny.

Dub je v dobrém zdravotním stavu, odpovídajícím svému věku. V budoucnu však bude problematické, že roste těsně u masivní betonové zdi, ohraničující muzejní areál z jihu. V současnosti strom dokonce již zeď

svým mohutným kmenem a kořenovými náběhy narušuje. Časem bude tedy třeba strom uvolnit ze sevření zdi; jak z bezpečnostních důvodů, tak kvůli zabezpečení dalšího dobrého vývoje stromu. Dub u muzea patří k nejstarším žijícím stromům v Mostě, a je i v našem zájmu umožnit mu sledovat neutichající život města pod jeho košatou korunou po další staletí.

Jaroslav Bažant

Za obojživelníky a plazy poleradské pískovny

V prvním čísle časopisu Pod Hněvínem jsem se věnoval ptákům vyskytujícím se v pískovně firmy BEST a.s. u obce Poleřady. Ptáci však nejsou jedinými zajímavými živočichy této lokality. V důsledku desetiletí trvajícího záměrného vysoušení krajiny a znečišťování vod se stali mimořádně ohroženou skupinou obratlovců obojživelníci. Tito tvorové se rozmnožují ve vodě, kde dochází k jejich postupnému vývinu od vajíčka přes larvu po mladého jedince. Naši obojživelníci patří buď do řádu ocasatých (mlok a čolci), nebo bezocasých (žáby). Ve vodách poleradské pískovny se vyskytují zástupci obou těchto skupin.

Již brzy zjara se začnou objevovat ropuchy obecné. Snadno se pozorují, protože roztoužení samci, kteří se probudí ze zimního spánku o něco dříve, číhají ve velkém množství na samice v pobřežních mělčinách i na březích. Když se dočkají jejich příchodu, vysplhají samici rychle na záda, uchopí ji předními nohama kolem těla a začnou se pářit. Protože je počet samců vyšší, často se stává, že je jich na jedné samici přichyceno i několik. Samice poté vypouští z kloaky rosolovitou šňůru vajíček, která se zachycují ve vodním rostlinstvu. Samec současně vypouští do vody své sperma.

Velmi pěkný zážitek je pozorování páření ropuchy zelené, která se na lokalitě také vyskytuje. Samec vystrčí z vody hlavu, nadme hrdelní rezonanční měchýřek a vydává zvuk podobný spíše cvrčení ptáka nebo hmyzu, než hlasu žáby. Tento druh ropuchy je navíc velmi pěkně zbarven. Způsob snášení vajíček je stejný jako u ropuchy obecné. Žáby jsou během páření klidné, je možné se k nim pozvolna přiblížit. Kromě ropuch žijí v pískovně také dva druhy skokanů. Skokan hnědý patří, podobně jako ropucha obecná, k prvním jarním obojživelníkům. Páří se poměrně skrytě,

při vyrušení mizí rychle pod hladinou. Hlas samce je nevýrazné kvákání, které lze snadno přeslechnout. Samice snáší shluky vajíček volně do mělké vody, mnohdy je pohromadě několik snůšek. Po spáření opouští uvedené tři druhy žab vodu a žijí na souši, zde většinou i přezimují, do vody se zas vrátí příští jaro. Poslední žabí obyvatel pískovny je naše největší žába skokan skřehotavý. Jeho samice mohou dorůst až do velikosti 12 cm. Páření probíhá většinou v květnu a červnu, samci jsou vůči sokům velmi agresivní. Hlučně skřehotají, vzájemně se napadají a snaží se

Jedním z nejběžnějších skokanů je skokan hnědý. Foto Pavel Krásenský.

Ropucha zelená (*Bufo viridis*) patří mezi obojživelníky, se kterými se nejčastěji setkáme v městské zástavbě. Jinak obývá stepi až leso-stepi. Foto Pavel Krásenský.

Samečci ještěrky obecné (*Lacerta agilis*) mají na rozdíl od samic nápadně zelené zbarvení. Tento druh obývá sušší a teplejší lokality a patří k našim nejhojnějším plazům. Foto Pavel Krásenský.

konkurenta odstrčit a zatlačit pod vodu. Nezaměnitelný hlas dal druhu jméno, na rozdíl od ropuch a skokana hnědého jim zvuk zesiluje pár rezonančních měchýřků za koutky tlamy. Samice snášejí vajíčka v menších chuchvalcích do vodních rostlin. Tyto žáby žijí trvale ve vodě a na jejích březích, zde i přezimují.

Z ocasatých obojživelníků žije ve zdejších vodách čolek obecný, dříve velmi hojný, dnes již silně ubývající druh. V době páření, tedy od půli března do května, zdobí samečky nepřerušovaný vysoký zubatý hřbetní a ocasní lem. Olivové tělo je tmavě tečkované, podobně jako světlé, často oranžové břicho. Samičky jsou zbarveny nenápadně hnědě. Při páření samec před samicí ve vodě „tančí“, na dno vypustí spermatofor, který samice nasaje kloakou. Na rozdíl od žab jde tedy o oplození vnitřní. Vajíčka lepí samice po jednom do přehybů vodních rostlin. Tento čolek se vyskytuje na vhodných zarostlých

mělčinách ve velkém množství, přijedné květnové návštěvě pískovny jsme s Miloslavem Anderlem pozorovali během několika minut deset jedinců.

Spolu s obojživelníky se v poleradské pískovně vyskytují přinejmenším dva druhy plazů. 18. dubna 2018 jsem zde zastihl samici ještěrky obecné, která zřejmě právě opustila zimoviště a doprávala si sluneční lázeň uprostřed šterkové cesty. V první chvíli jsem myslel, že je mrtvá, ale po chvíli vyhřívání se začala pohybovat, přešla na ještě osluněnější místo a pokračovala ve své činnosti. Poměrně často lze pozorovat i užovku obojkovou, našeho nejhojnějšího hada. Pátrá na mělčinách i březích po své obvyklé kořisti, kterou tvoří většinou obojživelníci, jichž zde najde vždy dost, požírá dospělce i vývojová stadia – larvy čolků a pulce žab.

Pískovna u Polerad patří z hlediska výskytu obojživelníků a plazů k bohatým lokalitám Mostecka, kterých je bohužel stále méně.

Ubývají v důsledku terénních úprav, zemědělské činnosti, ale stále častěji i kvůli naprosto devastačnímu využívání vod rybáři. Současný intenzivní způsob chovu kaprů, kteří jsou ve velkém počtu vysazováni prakticky do každé vhodné vodní nádrže, omezuje, či přímo znemožňuje výskyt většiny druhů obojživelníků. Malé druhy a všechna vývojová stadia ryby přímo vychytají, neustálým rytím dna navíc zakalí vodu. Vrcholem je pak přímé znečištění hnojem, který má dodat živiny planktonu, který předtím přemnožení kapři zlikvidovali, případně jejich umělé přikrmování. Zbývá jen doufat, že tento neblahý osud nepotká pískovnu po ukončení těžby. Nenásilná rekultivace spolu s přirozenou sukcesí a vhodným managementem může zachovat její biologické bohatství do budoucna, abychom zde mohli i nadále obdivovat ptáky, žáby, hady a ostatní zdejší obyvatele.

Brzy na jaře se můžeme v pískovně a blízkém okolí setkat s mnoha páry ropuchy obecné. Foto Pavel Krásenský.

OBLASTNÍ MUZEUM
A GALERIE V MOSTĚ
příspěvková organizace Ústeckého kraje

Čsl. armády 1360/35

434 01 Most

IČO: 00080730

Telefon: +420 476 442 111; E-mail: info@omgm.cz

Vstupné:

základní: 30 Kč

snížené: 15 Kč (děti, studenti, mládež a senioři)

zdarma: děti do 6 let a ZTP

senior pas: 12 Kč

Poplatek za fotografování v prostorách muzea 20 Kč

Návštěvní hodiny

Pondělí:	zavřeno
Úterý:	12:00 – 18:00
Středa:	12:00 – 18:00
Čtvrtek:	12:00 – 18:00
Pátek:	12:00 – 18:00
Sobota:	10:00 – 18:00
Neděle:	10:00 – 18:00

Státní svátky: 10:00 – 18:00

www.muzeummost.cz